

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1933.

Andra kammaren.

Nr 22.

Onsdagen den 15 mars.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Herr **talmannen** öppnade sammanträdet med följande ord: Mina damer och herrar! Då vi i dag samlas, har jag den smärtsamma plikten tillkännagiva, att ledamoten Olof Johansson i Edsbyn på Gävleborgsbänken hastigt och oväntat avlidit i natt.

Med Olof Johansson bortgick en man, som gjorde sig omtyckt och avhållen av alla, som kommo i beröring med honom. Johansson var ingen stridens man: han gick lugnt och stilla sin väg genom livet. Icke heller deltog han så ofta i kammarens debatter. Men att han vaket och intresserat följde arbetet och olika frågors behandling i kammaren, därom vittna de referat, som han härifrån meddelade ortspressen. I hans hembygd uppskattades livligt hans kommunala insikter, och många förtroendeuppdrag vilade på hans axlar. Därjämte låg hans håg till forskning och ingående studium av gångna tiders händelser.

I andra kammaren minnas vi Johansson som den alltid intresserade och pliktrogne folkrepresentanten, som vi alla högt värderade. Frid över hans minne!

Detta yttrande åhördes av kammarens ledamöter stående.

§ 2.

Justerades protokollet för den 8 innevarande mars.

§ 3.

Upplästes följande till kammaren inkomna sjukbetyg:

Att professor Wilhelm Lundstedt på grund av halsfluss med albuminuri är oförmögen att tjänstgöra i riksdagen från och med den 8 mars till och med den 18 mars intygas härmed.

Uppsala den 13 mars 1933.

G. Bergmark,
leg. läk.

§ 4.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till bevillningsutskottet propositionen, nr 201, angående disposition av vinstmedel hos Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet; och

Andra kammarens protokoll 1933. Nr 22.

till statsutskottet propositionen, nr 199, angående vissa avlöningsstater under riksstatens fjärde huvudtitel för budgetåret 1933/1934.

§ 5.

Härefter föredrogs, men bordlades åter andra lagutskottets utlåtanden nr 14 och 15.

§ 6.

Ang. beredande av möjlighet för kommuner att bli befriade från lönetillägg åt vissa lärare. Till avgörande företogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 1, i anledning av väckt motion angående beredande av möjlighet för kommuner att bli befriade från kommunala lönetillägg åt vissa lärare.

I en inom andra kammaren väckt, till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 93, hade herr *Karlsson* i Munkedal hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning om på vad sätt de kommuner, som därom beslöte, kunde bli befriade från kommunala lönetillägg till lärare i folkskola, fortsättningsskola, för undervisning i slöjd och för undervisning i hushållsgöromål samt framläggande såvitt möjligt till 1934 års riksdag av de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motion icke måtte föranleda till någon andra kammarens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Lundell**: Herr talman! Då här föreligger ett enhälligt utskottsutlåtande, vill jag spara kammarens tid genom att helt enkelt inskränka mig till att yrka bifall till utskottets hemställan, att ifrågavarande motion icke måtte föranleda till någon andra kammarens åtgärd.

För undvikande av missförstånd vill jag emellertid tillägga, att utskottets ledamöter oavsett deras partianhörighet säkerligen i lika hög grad som motionären ömma för ekonomien inom de kommuner, som här tryckas av en särskild lönetunga, nämligen de kommunala lönetilläggen. Men utskottets ledamöter ha ansett, att ingenting skulle vara att vinna för dessa kommuner genom en skrivelse till Kungl. Maj:t, och därav har följt utskottets formellt negativa inställning.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Karlsson** i Munkedal: Herr talman! Jag är fullt medveten om den risk, jag löper, när jag går att med några ord försvara den motion, som här föreligger och som är enhälligt avstyrkt av andra kammarens första tillfälliga utskott. Jag är medveten om, herr talman, att jag, bildligt talat, riskerar att bli krossad sönder och samman av såväl lärda som lekmän, som givetvis komma att använda åtskilliga paragrafer och därtill gällande rättsregler som tillhyggen. Men jag tar denna risk, ty jag förmenar, att denna fråga är åtskilligt större och vida viktigare än vad som kan antagas, om man betraktar utskottets utlåtande.

Nu säger utskottet, att under kristiden har ett antal kommuner utfäst sig att till lärarkrafter i folkskolan och därmed sammanhängande kurser utgiva kommunala lönetillägg till de författningens utgående löneförmånerna. Jag ber att i anslutning till vad utskottet säger om förekomsten av dessa kommunala tillägg få erinra därom, att tilläggen tillkommit på i huvudsak två olika

Ang. beredande av möjlighet för kommuner att bliva befriade från lönetilllägg åt vissa lärare. (Forts.)

sätt. I det ena fallet är det kommunerna, som, när det gäller att besätta en befattning, annonserat och sagt, att man betalade så och så mycket utöver den lagenliga lönen. Jag är medveten om, att i dessa avseenden är det väl knappast möjligt att få någon ändring utan långt gående lönereglering. Men i de andra fallen — och det är de flesta — hava kommunernas beslutande organ på framställning därom, oftast av lärarna själva, beslutat att till en redan anställd lärare utbetala ett visst belopp utöver den lagenliga lönen. Dessa beslut fattades i regel under kristidens tryck, då lärarnas ställning var betydligt sämre än vad den är nu. I många fall, när sådana beslut fattades, blev beslutet oklart formulerat i protokollet. Det framgår icke av protokollet, att detta beslut är av tillfällig karaktär. Det framgår icke, att det skall gälla under en viss tidrymd, utan det står kort och gott, att vederbörande beslutande organ — i regel kyrkostämman eller stadsfullmäktige, jag syftar närmast på kyrkostämmorna — beslutat bifalla den framställning, som gjorts. Och så säger man i regel bara, att dessa medel skola utgå av uttaxerade medel eller något sådant. När kristiden så gör sig gällande i kommunerna, när man får se sig om efter varje möjlighet att spara, då får man också blicken riktad på dessa tillägg, och så beslutar man här och var i kommunerna att draga in desamma. Men då komma länsstyrelserna, och i fall av överklagning, regeringsrätten, och säga, att detta tillägg skall utgå.

Förhållandet har utvecklats sig därhän, åtminstone i de av arbetslösheten hårt pressade kommunerna, att det uppväxer känslor och stämningar, som bliva till allvarlig fara för vår folkskola och vår folkundervisning. Jag vill framhålla, att jag icke väckt denna motion i syfte att komma åt lärarna på något sätt, utan jag har väckt den i syfte att åstadkomma en avspänning, om det vore möjligt. Ty om jag här refererar endast ett enda fall, så torde ni, mina damer och herrar, förstå, att så som förhållandena nu äro, kan det icke få fortsätta. Det var en kommun nere i Bohuslän, som hade det ganska bra ställt i ekonomiskt avseende 1919; då lärarnas ställning som sagt var ganska dålig i ekonomiskt avseende, beslöt man att till fyra lärare bevilja 500 kronor var i kommunalt tillägg. Och så hade vi den gamla historien med ett oklart formulerat protokoll. Denna kommun hade en stor stenindustri, där det blev en stor arbetslöshet. Det blev en arbetslöshet och ett betryck så hårt, att under den gångna hösten kunde denna kommun icke tillgodogöra sig arbetslöshetskommissionens anslag till kontantunderstöd, ty kommunen ansåg sig icke kunna komma ut med sin andel för att utbetala detta understöd. När staten skulle uppgöras, beslöt man att draga in dessa 2,000 kronor. Men för någon tid sedan kom det ett åläggande från länsstyrelsen — ty beslutet överklagades av lärarna — att kommunen skulle betala ut dessa 2,000 kronor. Man måste förstå den ovilja, som växer upp mot ett sådant förhållande. Denna ovilja blir så mycket större som två av dessa lärare äro gifta med var sin i tjänst varande lärarinna, och två hava dessutom organisttjänster. Man får förstå, om oviljan icke kan begränsas till lärarekåren. Då hade faran varit mindre, det medger jag. Men oviljan kommer att sträcka sig ut över folkskolan på det sättet, att när det gäller att anskaffa undervisningsmateriel och när det gäller att skaffa det ena eller det andra för att rikta undervisningen i folkskolan, säger man nej. Man måste kanske säga nej, därför att man har icke råd till det, ty de pengar, som man skulle hava använt till detta ändamål, måste man spara till de kommunala tilläggen. Då blir det känslor och stämningar, som bliva farliga för vår folkundervisning.

Jag kan anföra ett annat exempel, som belyser en annan sida av saken. Det gäller här en kommun, som har beviljat ett kommunalt tillägg för undervis-

Ang. beredande av möjlighet för kommuner att bliva befriade från lönetilllägg åt vissa lärare. (Forts.)

ningen i slöjd. Det är samma historia: ett oklart formulerat protokoll. Även om de, som voro med på stämman, vittna om, att beslutet — och förslaget särskilt — gått i den riktningen, att det var av tillfällig natur, av kristidsnatur, men då detta icke framgår av protokollet, så riskerar kommunen, som sagt, att åläggas att utbetala detta tillägg. Nu dryftar man i denna kommun i stället att komma ifrån hela slöjdundervisningen! Man funderar på att ändra reglementet och lägga ner slöjdundervisningen, till vilken undervisning kommunen lagt ut åtskilliga belopp för att skaffa slöjdsalar, undervisningsmateriel och en hel del andra ting.

Jag skall tillåta mig att i korthet belysa en tredje sida av detta spörsmål, som ju icke är av så allmän karaktär, det medger jag, ty det rör ju endast lärarna själva. Men jag har här några siffror ur utgifts- och inkomststaten för en mellansvensk stad, som visa, att de lärare, som hava en sammanlagd lönesumma, som går upp till nära 6,000 kronor, de hava ett kommunalt tillägg på mellan 500 och 650 kronor, under det att de extra ordinarie lärarna, vilkas sammanlagda lönesumma stannar vid omkring 3,000 kronor, icke hava något dylikt tillägg. Det är ju en sak, som rör lärarna själva. Men jag vill ändå belysa, hur detta system leder till oegentligheter även på detta område. Jag är litet förundrad över den kår, som kan vara nöjd med ett sådant system. Ja, jag vet ju, att de icke äro fullt nöjda, ty de säga: om staten betalar oss allesammans vad några hava i kommunalt tillägg, skola vi förklara oss nöjda. Eljest menar jag, att det vill nog åtskilligt intresse till för sin egen ekonomi, om jag skall använda ett milt uttryck, för att man skall överklaga det beslut, som fattats av den kommun, som jag förut omnämnt, där det utgår av kommunala medel 500 kronor i lönetillägg till lärarna, men där man icke har råd att giva de arbetslösa och svältande människorna tillräckligt med mat. Men det är en historia, som lärarna få hava för sig själva. Jag har väl med detta påpekande givit ett av deras ledande organ stoff för några spalter, liksom jag gjorde det genom min motion. Och det må vara dem väl unnat. Jag har endast påpekat förhållandena. Jag vill understryka, att det är allvarliga förhållanden.

Nu säger utskottet, att det lär icke finnas någon lösning att vinna på det sätt, som motionären föreslagit, på grund av de hinder, som däremot möta enligt gällande rättsregler. Blott med samtycke av vederbörande löntagare själva kunna dylika utfästelser hävas. Utskottet resonerar givetvis på det sättet, att detta avtal mellan kommunen och läraren är av samma natur, som om två enskilda personer träffa ett enskilt avtal, och därför kan icke den lagstiftande makten i detta land göra något åt dessa missförhållanden. Jag är ingalunda rättslärd, men jag vågar ju hava den uppfattningen i alla fall, att man icke kan sätta likhetstecken mellan vad en kommun i detta fall beslutat och vad två enskilda göra upp. Jag tror icke, att man kan sätta ett likhetstecken här. Jag syftar nu icke till de kommuner, som genom annons utfäst sig att till befattningshavare utbetala ett visst belopp över den lagenliga lönen, utan jag syftar på de fall, som jag nu närmast har berört, nämligen när det beslutande organet bestämt ett tillägg till de i tjänst varande lärarna. I regel har man fattat dessa beslut, säger jag, under trycket av en kristid. Man har kanske också i icke så ringa mån påverkats av det sätt, varpå statsmakterna under denna tid skött den här saken. Det är ju erkänt och omvittnat från alla håll, att under kristiden hade folkskollärarna en mycket dålig ställning. Hade statsmakterna då gripit in på ett kraftigare sätt, hade säkerligen icke dessa beslut i kommunerna tillkommit. Nu resonerar man — och jag tycker, att det är ett

*Ang. beredande av möjlighet för kommuner att bliva befriade från lönetill-
lägg åt vissa lärare. (Forts.)*

förnuftigt resonemang — att i samma mån som kommunerna hava rätt att fatta beslut om att giva lärarna hjälp under en svår tid, måste de hava rätt att under därför betingade omständigheter besluta upphäva de extra tilläggen. Jag tycker, att det resonemanget är förnuftigt. Men jag vet, som sagt, att de rättslärdade i all synnerhet komma att säga, att det går icke att ordna den här saken, ty vi komma här in på ett område, där vi icke kunna lagstifta.

Nu har ju utskottet försiktigtvis skrivit, att den enda framkomliga vägen torde vara att taga denna fråga vid lämpligt tillfälle under omprövning i ett annat och större sammanhang, och så erinrar utskottet om skatteutjämningsberedningens förslag i detta hänseende. Varför jag för min ringa del tog upp denna fråga och varför jag lade fram denna motion det var därför, att jag var medveten om att en reglering av dessa förhållanden i överensstämmelse med skatteutjämningsberedningens förslag eller i enlighet med lönekommitténs förslag skulle taga så lång tid, att vi icke kunna vänta därpå. Vi måste ordna förhållandena på detta område, och vi måste taga upp till behandling denna del av det stora komplexet och reglera förhållandena här. Jag anser, att en utredning av denna fråga är nödvändig. Det är möjligt, herr talman, att jag står här som en ropande röst — jag vill knappast säga i öknen, ty det kan ju hända, att det icke är så livaktigt där som i denna kammare — men jag tror i alla fall, att det icke skall dröja så lång tid, jag har tyvärr den uppfattningen, innan riksdagen på allvar får taga upp denna fråga, även om den är svår och även om den i någon mån skulle gå ut över gällande rättsregler, som man nu talat om.

För övrigt, mina damer och herrar, vad är gällande rättsregler? I den där boken, som står på hyllorna litet varstädes och som vi slå i litet då och då, Sveriges rikets lag, där står på försättsbladet, att den är antagen av riksdagen 1734, alltså för nära 200 år sedan. Jag har roat mig med att se efter, vad man sade i riksdagen på den tiden, när denna lag antogs. Där fick jag då erfara, hur man även då gruvade sig över, att man bröt mot gällande rättsregler och skapade nya linjer, som man skulle leva efter. Är det icke på det sättet ändå, att paragraferna måste ändras, om omständigheterna nödvändiggöra det. Och här är ett förhållande, där man måste ändra gällande rättsregler om det nu äro de, som hindra en ändring av berörda förhållanden. Jag tror det vore nyttigt för folkundervisningen, om vi redan nu började taga under omprövning, på vad sätt dessa rättsregler skulle ändras.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till min motion.

Herr Bergström: Herr talman! Jag ber att få försäkra den ärade motionären, att utskottet icke hyser den mordiska avsikt mot honom, som han tycktes befara i början av sitt anförande. Vi ha tvärtom i vår motivering framhållit, att det här gäller en sak, som kan vara ganska besvärlig för en hel del kommuner, men vi ha nödgats huvudsakligen behandla denna fråga ur rent rättsliga-formella synpunkter. Och då ha vi icke kunnat komma till annat resultat än att avstyrka motionärens framställning.

Det förhåller sig ju så — det vill jag anmärka gentemot herr Karlssons i Munkedal ganska ingående kritik av de förhållanden, som det här är fråga om — att de kommuner, som icke ha träffat överenskommelse om dessa lönetillägg i juridiskt bindande former, de ha full frihet att lösgöra sig från dem. Å andra sidan är det faktiskt så, att de kommuner, som träffat formliga avtal med sina lärare om dessa lönetillägg, stå där bundna, även om riksdagen skulle gå motionärens väg. Ty lärarna ha givetvis full rätt att vända

Ang. beredande av möjlighet för kommuner att bli befriade från lönetillägg åt vissa lärare. (Forts.)

sig till våra domstolar, och allt talar för, att de hos domstolarna skulle vinna en korrigerig av ett riksdagens beslut, som åsyftade att bryta dessa rent privaträttsliga överenskommelser. Jag ifrågasätter verkligen, om andra kammaren vill vara med om ett beslut, som med all visshet skulle rendera den en sådan bakläxa.

Skall man överhuvud taget kunna reglera denna fråga, får man göra det i ett större sammanhang. Utskottet har pekat på skatteutjämningsberedningens förslag utan att i princip taga ställning till det, och jag vill för min personliga del hänvisa till 1928 års lönekommittés förslag, som också erbjuder en möjlighet att ordna denna angelägenhet.

Det går icke här att säga, att om kommunerna haft rätt att bevilja dessa lönetillägg, skola de också nu utan vidare ha rätt att taga bort dem, d. v. s. i de fall, där de ingått fasta, bindande överenskommelser med sina lärare. De få nog finna sig i att släpa på lönetilläggen i dessa fall, till dess frågan kan ordnas i ett större sammanhang och det kan träffas överenskommelser med de berörda lärarna, att de skola frivilligt avstå från de rättigheter, som tidigare tillerkänts dem.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Nyblom: Herr talman! Jag kan försäkra den ärade motionären, att vi i utskottet tagit upp hans synpunkter till mycket allvarlig överläggning, och för egen del vågade jag i utskottet hävda den uppfattningen, att man skulle söka så långt möjligt tillmötesgå hans framställning. Jag vågade också yrka bifall till hans motion, men då jag under överläggningen kom att allt mera övertygas om att det icke fanns några möjligheter att komma ifrån rättsreglerna och komma ifrån de avtal, som kommunerna slutit, ville jag icke reservera mig mot det beslut, som utskottet kommit till. Här finns faktiskt i föreliggande fall ingenting annat att göra än att avvakta utvecklingen och se till, om man icke i ett annat sammanhang kan komma fram till en omprövning av de förhållanden, som här berörts.

Vidare yttrades ej. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i den förra propositionen.

§ 7.

Herr statsrådet *Sköld* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner och skrivelse:

- nr 200, med förslag till lag om utrotande av berberis å viss mark;
- nr 192, med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 10 maj 1929 om trafikförsäkring å motorfordon;
- nr 204, med tillkännagivande att en i statsverkspropositionen under riksstatens andra huvudtitel bebådad framställning angående anslag till bestridande av kostnader för delning av Svea hovrätt icke kommer att föreläggas riksdagen; och
- nr 205, angående anslag till bestridande av kostnader för utredning rörande omarbetning av aktiebolagslagstiftningen.

Nämnda propositioner och skrivelse bordlades.

§ 8.

Vidare förekom till behandling andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 2, i anledning av väckt motion angående lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning.

I en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 407, hade herr *Beck m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam, allsidig utredning rörande lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning samt om möjligheterna till dess förbättrande och för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Häremot hade reservation avgivits av herr *Beck*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam, allsidig utredning rörande lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning samt om möjligheterna till dess förbättrande.

Sedan utskottets hemställan föredragits, erhöles ordet av

Herr *Beck*, som anförde: Herr talman! I vår motion nr 407 ha vi vågat begära en skyndsam allsidig utredning rörande lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning samt om möjligheterna till dess förbättrande. Vi hade verkligen vågat hoppas, att detta utredningskrav skulle utan vidare bifallas, men nu har utskottet funnit sig böra avstyrka motionen. Detta sker med en hänvisning till att lantarbetarfrågan skulle vara tillräckligt utredd. Utskottet hänvisar sålunda på jordbruksutredningen, på bostadsutredningen för landsbygden och slutligen på sociala jordutredningen.

Såsom i motionen framhållits, äro pågående utredningar rörande lantarbetarfrågan av ganska begränsad räckvidd. Varken från bostadsutredningen för landsbygden eller sociala jordbruksutredningen synes kunna förväntas förslag annat än i detaljfrågor av det stora problem, som beröres i motionen. Vad beträffar den av jordbruksutredningen publicerade undersökningen, är denna utslutande av statistisk art. Det sociala problem, som lantarbetarfrågan utgör, beröres icke närmare, liksom ej heller några positiva förslag framföres.

Om dessa utredningar är ingenting annat än gott att säga, men man kan väl inte säga, att de tagit sikte på eller ens haft till uppgift att taga sikte på det väsentliga i lantarbetarproblemet, nämligen grundförutsättningarna för en förbättrad levnads- och lönestandard för hela lantarbetarkåren. Dessa utredningar syssla endast med avsnitt av det stora lantarbetarproblemet, visserligen viktiga och betydelsefulla avsnitt, men de befatta sig ej med problemets kärnpunkt.

I sin motivering pekar utskottet på att statsmakterna och alla partierna visat intresse för lantarbetarnas livsfrågor, men när det finns ett så stort intresse, då är det ju mera än märkligt, att utskottet samtidigt skall behöva konstatera, att detta erkännansvärda intresse inte avsett några egentliga resultat. Man frestas att säga, att vi lantarbetare äro föremål för en något platonisk kärlek. I varje fall kan väl ingen begära, att vi lantarbetare i längden kunna vara tillfredsställda med att bara inkassera detta stora och vackra intresse för våra frågor. Vi ha sannerligen rätt att fordra, att verkligen något positivt också göres.

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning.

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

Lantarbetarnas ställning är i dag sådan, att man utan överdrift kan påstå, att de äro de i alla avseenden sämst ställda arbetarna i detta samhälle. Jag skulle kunna ge exempel på detta, men jag skall ej upptaga kammarens tid därmed. Så mycket vill jag emellertid ha sagt, att skola några i detta samhälle få sin ställning förbättrad, så är det lantarbetarna. De ha länge nog genom sin låga lön och sitt hårda arbete tvingats att medverka till att upprätthålla andra samhällsgruppers högre levnadsstandard. Nu bör ingen förvåna sig över att lantarbetarna vilja ha en något tryggare ställning i samhället.

Med en viss förvåning läses i utskottets utlåtande, att utskottet anser, att samhället skall mobilisera alla sina ekonomiska resurser för att i första hand bispringa andra grupper i samhället än lantarbetarna. Och dessa grupper, det är de arbetslösa. Därom är ingenting att säga, de behöva hjälp. Men under tider, då arbetslösheten här i landet icke var så stor som nu, kommo samma synpunkter till synes. Det är alltså den gamla vanliga historien. Vi lantarbetare skola alltid stå tillbaka och ändå vara snälla och beskedliga. Alla andra skola alltid gå före. Är det då ofrånkomligt, att lantarbetarna alla gånger skola behandlas som samhällets styvbarn?

Märkligt är också vad utskottet till allra sist fastslår i sitt utlåtande. Det heter där ordagrant: »Om det vid närmare övervägande visar sig möjligt att realisera bostadsutredningens för landsbygden ovan nämnda förslag, vilket ju, samtidigt som det skulle motverka arbetslösheten, skulle medföra en genomgripande förbättring på en av de angelägnaste punkterna på här ifrågavarande område, nämligen med avseende på lantarbetarnas bostäder, torde man ha kommit så långt i fråga om samhällets direkta stöd för lantarbetarna, som i nuvarande ekonomiska läge torde vara möjligt.» Ja, så heter det verkligen i utskottets utlåtande. Men tror verkligen utskottet, att lantarbetarna alljämt kunna nöjas med ett dylikt besked? Naturligtvis är det bra och önskvärt, om våra lantarbetsgivare få möjlighet att förbättra lantarbetarnas bostäder. Det är självfallet en mycket viktig sida av lantarbetsfrågan. Men den betyder inte allt. Den innebär inte någon lösning av frågan i dess viktigaste och mest väsentliga innehåll. Den ger icke någon anvisning om hur lantarbetarna skola kunna lyftas upp ur sin misär och fattigdom. Jag beklagar på det livligaste, att denna olyckliga sats kommit med i utskottets utlåtande, och det skulle vara ännu mera beklagligt, om andra kammaren sloge fast, vad utskottet här uttalat. Den satsen är för lantarbetarna av en ytterst allvarlig innebörd. Jag vädjar till kammaren att icke ge sin anslutning till den.

Så som jag ser denna fråga, måste jag vidhålla, att det är av vikt, att en skyndsam, allsidig utredning av lantarbetsfrågan i hela dess vidd kommer till stånd. Vi vilja ha på bordet alla de fakta, som klart belysa vår ställning och som visa nödvändigheten av genomgripande åtgärder. Vår lönefrågas beroende av jordbrukets prisfråga och allmänna ekonomiska läge måste belysas, så att det en gång för alla blir fastslaget, hur beroende lantarbetarna äro av att jordbrukets ekonomi är stark och dess avkastning ordentligt betald och erkänd. Staten har nyligen ansett sig ha råd att kosta på en utredning om teaterverksamheten. Då kan staten också ha råd att grundligt låta utreda lantarbetarnas stora livsfrågor.

Jag kan inte finna, att några verkligt bärande skäl förebragts för utskottets ställningstagande. Jag får därför, herr talman, yrka bifall till motionen och vädjar enträget till kammaren att tillmötesgå vår i själva verket mycket blygsamma begäran.

Häruti instämde herr *Gustafsson* i Lekåsa.

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

Vidare yttrade:

Herr **Lindberg** i Umeå: Herr talman! Den föregående ärade talaren meddelade inledningsvis, att motionärerna hade hoppats, att motionen skulle komma att tillstyrkas av utskottet. Jag nödgas säga, att detta uttalande vittnar om en alltför hög grad av optimism hos de ärade motionärerna. Jag tillåter mig detta omdöme, därför att motioner med exakt samma yrkande som i den nu föreliggande väcktes även vid föregående års riksdag. Dessa motioner avstyrktes emellertid enhälligt av de tillfälliga utskott i första och andra kammaren, som hade att handlägga dem. När jag ser efter vilka medlemmar av riksdagens kamrar, som deltog i utskottsbehandlingen av ärendet i fjol, så upptäcker jag bland dem huvudmotionären i år i första kammaren — han var huvudmotionär även i fjol — herr von Heland. Ehuru han var motionär i frågan och deltog i utskottsbehandlingen, ansåg han sig kunna vara med om ett avstyrkande av motionen, och vad var anledningen till detta avstyrkande? Jo, därom meddelar utskottet följande.

Efter att hava framhållit, att ett uppmärksammande av lantarbetarnas existens- och utkomstmöjligheter är av förhållandena betingat, och att dessa frågor på det närmaste sammanhånga med jordbruksnäringens ekonomiska ställning, säges det: »Så har riksdagen betraktat denna fråga, då den år 1928 tog ställning till motioner, i vilka krävdes åtgärder för förbättring av lantarbetarnas ställning.» Utskottet meddelar därefter vad som yttrades 1928, då riksdagen skrev till Kungl. Maj:t och begärde en utredning i frågan, en skrivelse, som ledde till utseende av den s. k. jordbruksutredningen. Det heter vidare: »Den utredningskommitté som med anledning av denna riksdagens skrivelse tillsattes — — — har därför hittills huvudsakligast haft sin uppmärksamhet riktad på åtgärder till främjande av jordbruksnäringen, medan den mera socialt betonade frågan om lantarbetarnas levnadsvillkor hittills icke hunnit bli föremål för närmare prövning. Emellertid har jordbruksutredningen icke därför förbisett denna sistnämnda fråga, utan uppdragit åt särskild sakkunnig att utreda frågan, och kommittén anmäler i årets riksdagsberättelse, att den utredning, som sålunda tidigare påbörjats, fortsatts och torde kunna väntas bli slutförd under förra delen av år 1932. Utskottet har härvid vidare inhämtat den upplysningen, att utredningen omfattar såväl ekonomiska som sociala frågor rörande lantarbetarna. Det torde vidare böra påpekas, att utredning jämväl pågår rörande åtgärder till förbättring av lantarbetarnas bostadsförhållanden och därmed sammanhängande ämnen. Även denna utredning synes kunna komma att beröra åtgärder, som bliva ämnade att förbättra lantarbetarnas sociala ställning. I den mån lantarbetarna kunna hjälpas genom deras övergång till självständiga brukare eller arrendatorer, synes slutligen den s. k. sociala jordutredningen komma att lämna bidrag till lösningen av denna ekonomisk-sociala lantarbetarfråga.»

På grund av alla dessa utredningar var herr von Heland och övriga utskottsledamöter vid fjolårets riksdag överens om, att det icke förelåg någon anledning att skriva till Kungl. Maj:t och begära den utredning, som han hade yrkat i motionen.

När motionen nu upprepas vid årets riksdag, är det naturligt, att man frågar vad det är för något nytt som inträffat, som kan motivera, att bondeförbundet för fram denna motion även vid årets riksdag. Ja, mina damer och herrar, det har verkligen inträffat en hel del. Det har inträffat, att den utredning angående lantarbetarnas läge, som pågick vid fjolårets riksdag, nu föreligger färdig. Jag har här i min hand ett betänkande från den s. k. jordbruksutredningen, ett betänkande, som visar, att man här har, såvitt jag för-

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
står, fullt tillfredsställande utrett frågan om lantarbetarnas ekonomiska och sociala läge; och den utredning, som motionärerna begära i denna del, är följaktligen fullkomligt överflödig. Den utredningen har redan verkställts. Men det har inträffat något mera. Det har inträffat, att den s. k. bostadsutredningen framlagt ett förslag, för vilket i korthet redogöres i det föreliggande utskottsbetänkandet, ett förslag, som går därpå ut, att mycket avsevärda penningmedel skola ställas till förfogande för att förbättra lantarbetarnas bostäder. Och det har vidare inträffat, att den s. k. sociala jordutredningen dels framlagt vissa förslag och dels sysslar med frågan om anskaffande av jord för upplåtelse till lantarbetare, så att de skulle kunna få en egen torva att bruka.

Man tycker under sådana förhållanden, att de ärade motionärerna hava mycket mindre anledning vid denna riksdag än vad de hade vid fjolårets riksdag att anhålla, att riksdagen skulle skriva till Kungl. Maj:t och begära utredning i den föreliggande frågan.

Men utskottet skulle säkert icke haft något emot en ny utredning, därest motionärerna hade haft vänligheten att stå till hands med några uppslag av den natur, att utskottet hade ansett en utredning överhuvud taget vara erfordrig. Jag vill därmed icke ha sagt, att motionärerna icke angivit några riktlinjer. Det ha de gjort. Men de uppslag, som motionärerna kommit med, äro av den natur, att utskottet ansett, att man icke kan med dem som grundval avlåta en skrivelse till Kungl. Maj:t. I motionen framhålles, att det är självklart, »att en lantarbetare såväl som varje annan eftersträvar att få sitt arbete så väl betalt som möjligt och sina arbetsförhållanden reglerade på bästa möjliga sätt. Detta kan ske endera genom åtgärder, som möjliggöra att hans lön och övriga villkor kunna höjas till jämförbarhet med andra arbetargrupper, eller också att han vid sidan av en jämförelsevis låg lön beredes andra förmåner som uppväga andra arbetares högre lön. Som dylika förmåner kunna tänkas rymligare och bättre bostäder, ökade möjligheter att hålla mindre husdjur, såsom höns och svin e. dyl. Vidare borde lantarbetaren, som på sin låga lön knappast kan göra några större besparingar, genom särskilda åtgärder från statens sida beredas en mera tryggad ålderdom än vad nu är fallet.»

Ja, mina damer och herrar, jag föreställer mig, att motionärerna icke avsett, att riksdagen skulle hänvända sig till Kungl. Maj:t och anhålla, att Kungl. Maj:t och riksdagen måtte gripa in för reglering uppåt av lantarbetarnas löner, utan man har väl avsett, skulle jag tro, att riksdagen och Kungl. Maj:t skulle taga sig an de övriga åtgärder, som man tänkt sig i kompensation för de dåliga löneförmånerna. Men när jag då tittar på vad motionärerna föreslå i detta hänseende, finner jag, att bostadsfrågan ju redan i annat sammanhang är föremål för övervägande. När det gäller uppslaget om att lantarbetarna skulle kunna få ökade möjligheter att hålla mindre husdjur, så har jag för min del funnit, att den initiativkraft, som motionärerna lagt i dagen här i motionen, säkerligen skulle lämna bättre resultat, därest motionärerna använt denna kraft inom sina resp. hushållningssällskap, vilkas uppgift det är att sysselsätta sig med just dylika ärenden. Och vad beträffar särskilda åtgärder från statens sida för att bereda lantarbetarna en mera tryggad ålderdom anser jag dem icke mera betingade än åtgärder från statens sida för att bereda alla obemedlade här i landet en tryggad ålderdom, och det är ju för den uppgiften, som vi ha den folkpensionsförsäkringskommitté, som i sinom tid skall framlägga ett betänkande berörande just det ärendet.

Men motionärerna påpeka vidare, att »vad som dock för varje ung lantarbetare utgör det hägrande mål han hoppas att en gång kunna nå är ett eget litet jordbruk». Motionärerna vilja att lantarbetarna skola få ett litet jord-

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

bruk, men, som jag nyss påpekade, den frågan sysselsätter sig den sociala jordutredningen med, och vi behöva således icke skriva till Kungl. Maj:t beträffande den saken. Man framhåller vidare, att en lantarbetare, »som under viss tid, exempelvis 15 år, arbetat i jordbruket, skulle då han fyller 35 eller 40 år kunna erhålla ett bidrag av statsmedel i en eller annan form, som möjliggör för honom att köpa eller arrendera ett mindre jordbruk». Jag föreställer mig att det problemet också faller under den sociala jordutredningens arbetsområde, och att vi för det ändamålet icke behöva fatta några särskilda beslut.

Men man har ytterligare en del synpunkter att lägga på denna fråga, en del riktlinjer att anvisa. Man framhåller, att »stora summor offras årligen av allmänna medel till underlättande av särskild utbildning och förströelse för städernas invånare, förmåner, som landsbygdens arbetande folk ej få del av». Jag vet icke, vad motionärerna syfta på, men skulle det vara så, att de syfta på den av den föregående ärade talaren omnämnda teaterverksamheten, så förefaller det mig, att det blir ganska svårt att ordna den frågan för landsbygdens vidkommande. Men det kanske icke heller är det man menar. Man vill av allt att döma ha ersättning på något sätt för dessa förmåner, som städernas invånare ha, och därför har man tänkt sig, att det skulle anordnas »särskilda yrkeskurser för jordbruksarbetare i smide, snickeri och maskinskötsel m. m. För den kvinnliga ungdomen i lantarbetare- och småbrukarehemmen borde också särskilda kurser anordnas, där undervisning meddelades just i skötseln av ett sådant litet hem och särskilt i att tillvarataga de naturprodukter, som ingå i lönen eller eljest kunna erhållas. En ökad upplysning och kunskap härvidlag skulle säkerligen få den största betydelse för dessa hems ekonomi och trevnad.» Jag vill icke bestrida, att motionärerna ha rätt i vad de säga, men detta är just en sådan angelägenhet, som, såvitt jag förstår, hushållningssällskapen ha till uppgift att vaka över, och jag skulle tro, att om man från motionärernas sida och från deras meningsfränders sida gör framställningar inom hushållningssällskapen i den riktning de här angivit, så skall det visa sig, att det finns möjlighet att på den vägen så småningom tillgodose de önskemål, som motionärerna sålunda gjort sig till tolk för.

Mina damer och herrar! Vi ha inom utskottet, efter de överväganden vi haft i denna fråga, kommit till det resultatet, att denna motion icke bör föranleda en hänvändelse från riksdagens sida till Kungl. Maj:t.

Den ärade motionär, som här talade, anmärkte på en passus i utskottets utlåtande, mot vilken han hade en del att erinra. Jag måste uttala min synnerliga förvåning över detta med tanke på att den ärade talaren, som själv är ledamot av andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, i utskottet icke haft någon som helst anmärkning eller invändning att resa mot någon del av utskottets motivering, men därest han varit missnöjd med denna passus, hade han dessutom haft möjlighet att i sin reservation påtala detta. Detta har han dock icke gjort.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Falk: Herr talman! Jag har icke begärt ordet för att ytterligare motivera utskottets ståndpunkt i denna fråga, utan jag har gjort det för att bemöta en del av den motivering, som är åberopad i den föreliggande motionen. Av den motiveringen vill det synas mig, som om motionärerna äro mycket okunniga om de förhållanden, som råda ute på landsbygden, eller också har denna motivering tillkommit i helt annat syfte. Det säges bl. a. där, att det är förklarligt, »om lantarbetarna icke alltid själva visa det intresse för allmänna angelägenheter som från deras egen synpunkt och även jordbrukets

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

vore önskvärdt». När man läser detta, blir man minst sagt förvånad, när man betänker, huru motionärernas egna meningsfränder och de grupper av samhällsmedborgare, som stå bakom motionärerna, ställa sig till detta lantarbetarnas intresse för allmänna angelägenheter. Det förhåller sig så, att så snart en lantarbetare visar tendens till att hava sådant intresse, så ådrager han sig i regeln sin arbetsgivares synnerliga ovilja, och vid första bästa tillfälle får denne lantarbetare reda på att hans plats hos ifrågavarande arbetsgivare kan anses hava upphört. Och det har t. o. m. hänt, att arbetare blivit nekade anställning, icke på grund av att de själva visat ett sådant allmänt intresse, utan därför att det har funnits någon i deras släkt, som varit känd för att intressera sig för allmänna angelägenheter. Då må man säga, att man blir högst förvånad, om motionärerna verkligen mena, att det skulle vara lyckligt och önskligt, att ett mera aktivt deltagande i allmänna angelägenheter visades från lantarbetarnas sida, när man uppenbarligen söker att med alla medel hindra ett dylikt deltagande. Man säger också, och liksom beklagar, att lantarbetarna bli överlägset bemötta av andra samhällsgrupper i bättre ekonomisk ställning än de själva äro. Det är tyvärr sant, att lantarbetarna mycket ofta bli överlägset bemötta synnerligast från sådana grupper, som stå motionärerna mycket nära. Men jag kan i den organiserade lantarbetarklassens namn förklara, att från övriga arbetargrupper i samhället hava vi ingalunda rönt ett sådant överlägset bemötande, utan tvärtom just från deras sida rönt den allra största förståelse och tillmötesgående.

Man söker också att bevisa, hurusom lantarbetarnas låga löner äro direkt beroende av de förhållanden, varunder jordbruket arbetar, äro direkt beroende av de priser, som jordbruket får på sina produkter, och man har också bifogat en tabell, utvisande lantarbetarnas löner dels vid början av kristiden och dels under utvecklingen av densamma. Man utgår från år 1913, då lönen för en jordbruksarbetare var 720 kronor, och så får man reda på, att vid höjdpunkten år 1920 utgick lönen med 2,352 kronor, en avsevärd ökning alltså, beroende på det gynnsamma läge, varunder jordbruket då arbetade. Jag skulle vilja ställa en fråga, varför man icke utgick från år 1911, då lantarbetarnas löner lågo 42 kronor högre än 1913. Var det därför, att man skulle få fram en så stor skillnad på lantarbetarlönerna, som överhuvud är möjlig? Emellan år 1913 och år 1920 finnas inga som helst uppgifter om lönerna, men däremellan ligger den tidsperiod, som jag anser vara mycket belysande för just de frågor, som här avses. Vi veta, att från och med år 1914 började för lantbruksprodukter en mycket snabb och kraftig prisstegring inträda. Men vi veta också, att lantarbetarnas löner ingalunda föjde med i denna prisstegring. Så sent som 1918 fick en lantarbetare arbeta för en kontant årslön av för kördrängar 450 kronor. Dessa löner gjordes upp under hösten 1917 och avsågos att gälla under tjänståret 1 november 1917—24 oktober 1918. Det stora nödtillstånd, som på grund av dessa i förhållande till penningvärdet oerhört låga löner uppstod i lantarbetarhemmen, framtvingade vid denna tid en facklig organisation bland lantarbetarna, som hade till resultat, att de fram på sommaren 1918 kunde gå fram och hos sina arbetsgivare begära underhandlingar om vissa löneförbättringar. Men trots att jordbruket stod i ett mycket gynnsamt läge vid denna tidpunkt och sålunda, om man skulle kunna tro motionärerna, och alltså även herr Beck, hade jordbruket stora möjligheter att betala goda löner, visade det sig, att för att få en blygsam löneförhöjning på 150 kronor måste vi på flera ställen tillgripa strejker som påtryckningsmedel. Sedan växte sig organisationen litet starkare, och vi lyckades få ett avtal, som år 1919 bestämde den kontanta lönen för en körkarl till 900 kronor.

För att vi skola få riktigt klart för oss, huru stort sambandet vid denna tid

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

var mellan produkternas priser och arbetarlönerna, vill jag påminna om, att år 1919 betalades jordbrukets produkter så pass bra, att t. ex. ett ungnöt på knappast två år betalades med 1,000 kronor, sålunda med mera än en lantarbetare hade i kontant årslön. Jämför man lönerna nu med de priser, som erhållas för lantmannaprodukter, förstår man ju, att det är helt andra faktorer, som på ett mycket kraftigt sätt inverka på lönesättningen, än enbart de priser, som betalas för de produkter, som produceras. Men tack vare de oerhört låga löner, som utgingo under kristiden, steg jordvärdet vid denna tid i alldeles häpnadsväckande grad. Detta gjorde, att när vi kommo och ville underhandla med arbetsgivarna om bättre löneförhållanden, så påvisade alla nytillträdde jordbrukare, att det var omöjligt för dem att betala högre löner. När de fingo betala ränta på jordvärdet och ränta på sitt oerhört dyra lösöre, var det med knapp nöd de kunde få över det belopp, som åtgick till lantarbetarnas löner. Jag skulle tro, att det är just på de låga lönerna under kristiden och den därav följande jordvärdestegringen, som det nuvarande nödläget för jordbruket i mycket hög grad beror.

Bland de åtgärder, som rekommenderas för att förbättra lantarbetarnas ställning, påpeka motionärerna önskvärdheten av att en mera tryggad ålderdom beredes lantarbetarna. Ja, detta låter mycket vackert, och jag är den förste att instämma i detta yrkande. Men när detta kommer ifrån den grupp, som det här gör, och då man vet, huru denna grupp i praktiken ställer sig, då det gäller att ge en lantarbetare en något så när betryggad ålderdom, måste man fråga sig, om det verkligen ligger en allvarlig mening bakom detta. När en lantarbetare kommer i det olyckliga läget, att han behöver på något sätt anlita det allmänna för sin existens, visar det sig, att i synnerhet bondeförbundets medlemmar göra allt vad de kunna för att vederbörandes läge skall bli det sämsta möjliga. Om en sådan arbetare överhuvud skall kunna existera, intill dess han blir helt och hållet omhändertagen för varaktig försörjning på ålderdomshem, så måste han försöka komma till en kommun, där han icke har hemortsrätt. Inom hemortsrättskommunen är det nämligen nästan omöjligt att få en något så när rimlig hjälp till sitt livsuppehälle.

Man talar även om, att alla lantarbetare ha som ett hägrande mål att till sist få en liten egen torva att bruka, och man anser det vara mycket behjärtansvärt, att åtgärder vidtagas för att såvitt möjligt alla lantarbetare skola få en sådan egen torva. Jag går med på detta under vissa förutsättningar. Den erfarenhet jag har av statens hittillsvarande jordbrukspolitik är nämligen sådan, att jag är övertygad om, att den icke har lett till en bättre försörjning för de arbetargrupper, som kommit i åtnjutande av detta stöd från statens sida. Det visar sig nämligen vara på det sättet, att när staten ställer billiga pengar till förfogande för anskaffande av egna hem och mindre jordbruk, så har tack vare dessa billiga pengar jordvärdet stigit i högre grad, än som skulle hava skett, därest pengarna varit dyrare. Förtjänsten med det hela och nyttan av åtgärderna ha därför i de allra flesta fall kommit jordägaren till godo. Den person, som fått detta stöd, har i stället för en verklig hjälp fått förbinda sig att förränta ett större kapital — visserligen med billigare ränta, men dock ett större kapital, än han i annat fall skulle behövt ha att förränta.

De där egnahemsägarna och småbrukarna få också på andra sätt hjälp av staten. De få anslag till grundförbättringar på sina lägenheter, anslag utan återbetalningsskyldighet. Och intet ont i detta. Men när en sådan egnahemsägare eller småbrukare med allmänna medel har förbättrat sitt småbruk eller sin lägenhet, då säljer han den icke med hänsyn till vad han själv kostat på utan till det högsta möjliga pris, som lägenheten kan betinga efter dagspriserna. Förtjänsten av dessa statsåtgärder tillfaller sålunda i detta fall den

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
 private ägaren, och den efterföljande har ingen som helst nytta av att staten här har vidtagit dessa åtgärder. På samma sätt förhåller det sig, när staten går in för att från sina egendomar avsöndra mindre jordbruk med äganderätt. Vi ha otaliga exempel på, huru staten från sina domäner avsöndrar mindre jordbruk till mycket humana och billiga priser. Men så fort den, som har fått en av dessa lägenheter, går in för att antingen försälja eller utarrendera den, så är hela nyttan och välsignelsen av dessa åtgärder borta. Ty den nye ägaren får icke köpa jordbruket efter de humana villkor, på vilka staten avhänt sig det, utan till högsta på marknaden gällande pris. Han får med andra ord förbinda sig förränta största möjliga kapital, och någon större möjlighet till bättre försörjning föreligger i dylikt fall icke.

Det är alldeles givet, att förhållandena äro sådana, att en utredning om prisförhållandena och möjligheterna att livnära sig måste företagas. Men jag kan icke finna, att denna utredning skall inskränkas till att gälla enbart lantarbetarna. Läget torde nämligen vara sådant, att utredning behöves vidtagas beträffande hela folkets levnadsförhållanden och dess möjligheter att försörja sig. Då tycker jag också, att utredningen borde omfatta frågan, huruvida icke egendom och produktionsmedel borde vara till för att i första hand ge bröd åt folket och icke, som nu, för att i första hand ge största möjliga ränta på största möjliga kapital.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *Landgren* instämde häruti.

Herr *Andersson* i Dunker: Herr talman! Herr Falks anförande kunde jag tyvärr icke höra så mycket av på denna plats, men jag tyckte mig ändå få den uppfattningen, att han sökte förneka, att lantarbetarlönerna skulle på något sätt vara beroende av priserna på jordbrukets produkter. Men, herr talman, den officiella statistiken för de gångna åren visar dock, att så är förhållandet. För övrigt fick jag av herr Falks anförande den uppfattningen, att han egentligen försökte motivera behovet av en utredning rörande lantarbetarnas förhållanden, fastän hans yrkande gick ut på ett avslag på detta krav.

Utskottets ärade ordförande har ju här försökt — helt naturligt för övrigt — på samma sätt som utskottet i dess motivering för avslagsyrkandet, göra gällande, att denna fråga är under utredning, varför det icke skulle behövas någon ytterligare sådan. Han meddelade, att när samma motion i följ behandlades i första kammarens tillfälliga utskott, hade där en av motionärerna, nämligen herr von Heland, även anslutit sig till utskottets avslagsyrkande. Och det är riktigt, att han gjorde detta. Men hans skäl för anslutning till detta avslagsyrkande var det, att man i följ kunde peka på den utredning rörande lantarbetarnas förhållanden, som jordbruksutredningen hade igångsatt; och man visste icke då, vad den utredningen skulle komma att resultera i. Det var av den orsaken, som herr von Heland anslöt sig till avslagsyrkandet i följ.

Nu föreligger emellertid resultatet av denna utredning, såsom också utskottets ordförande meddelade. Men vad är det för resultat, som denna utredning kommit till? Jo, den konstaterar den väldiga löneklyfta, som är till förmån mellan lantarbetare och andra arbetsgrupper. Men utredningen har på intet sätt försökt visa, huru man skulle kunna komma till en rättelse av detta förhållande. Det är på grund av att denna utredning icke kommit med något förslag till åtgärder, som motionen i år har upprepats.

Utskottet har ju bl. a. hänvisat till bostadsutredningen. Och det är ju rik-

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

tigt, att frågan om lantarbetarnas bostäder är föremål för utredning. Bostadsutredningen har nu framlagt ett första förslag, som jag för min del hoppas, att både Kungl. Maj:t och riksdagen skola ansluta sig till. Om så blir förhållandet, skulle de värsta missförhållandena beträffande lantarbetarnas bostäder bliva avhjälpta. Men detta är ju, såsom för övrigt även den förste talaren här framhöll, endast en detalj i hela problemet.

Vidare pekar utskottet på den sociala jordutredningen och dess förslag. Ja, jag hoppas, att många lantarbetare skola få nytta av de förslag, som den sociala jordutredningen framlagt. Men, herr talman, de lantarbetare, som eventuellt få nytta av dessa förslag, de upphöra ju därmed att vara lantarbetare i vanlig bemärkelse. De bliva småbrukare, och andra intaga de efter dem lediga platserna.

Vad jordbruksutredningens betänkande beträffar, vill jag understryka, att det är synnerligen intressant och läsvärt. Där ha, såsom jag nyss nämnde, lantarbetarnas förhållanden jämförts med vissa andra arbetargrupper. Jag skall tillåta mig uppläsa endast några rader ur betänkandet i det stycke, som behandlar det nuvarande löneläget inom jordbruket och inom andra näringsgrenar. Man säger därom bl. a. följande:

»Det är givet, att det senaste årtiondets löneutveckling i hög grad bidragit att vidga den löneklyfta, som tidigare förefanns mellan å ena sidan lantarbetare, å den andra industriarbetare o. d. samt stats- och kommunalanställda. Medan år 1913 en grovarbetare i Stockholms stads tjänst uppbar omkring 50 % högre lön än en arbetare på landsbygden, hade år 1930 kommunalarbetaren avtalsenligt drygt dubbelt så hög daglön som lantarbetaren (c:a 10.40 resp. 4.50 kronor per dag) och torde i verkligheten förtjänat tre å fyra gånger så mycket om året, under det att skillnaden i levnadskostnadshänseende mellan huvudstaden och landsbygden knappt torde belöpa sig till mer än 50 %.»

I en not till detta uttalande heter det så här: »Enligt Statistisk årsbok för Stockholms stad 1931 utgjorde årliga löneinkomsten för arbetare med stadigvarande anställning vid stadens arbeten år 1930 i medeltal 4,765 kronor för jord- och grovarbetare och 3,830 för diversearbetare och kuskar.»

I en liten tabell på sidan 83 i detta betänkande finns det några jämförelser beträffande lantarbetarnas löner och vissa andra arbetargrupper löner. Enligt denna tabell var år 1929 en lantarbetares (körkarls) hela lön per år 1,308 kronor, naturligtvis inberäknat bostad och övriga naturaförmåner. Vid samma tid var medellönen för industriarbetare och dylika på A-ort 2,156 kronor. Kommunalarbetarnas (också A-ort) medellön var 2,616 kronor. För statsanställda i lönegruppen B 5 var begynnelselönen å A-ort (lön + dyrtids- och barntillägg för stationskarl, banvakt o. d., gift och med 2 barn) under samma år 2,406 kronor och slutlönen 2,958 kronor.

För min del har jag aldrig kunnat förstå, varför det skall behöva vara på det sättet. Jag har aldrig kunnat lära mig inse, att en stationskarls eller en industriarbetares eller kommunalarbetares arbete i gemen skall vara så mycket mera betydelsefullt, att det skall avlönas mångdubbelt mot en lantarbetares, t. ex. en kreatursskötares, arbete. Man säger ju visserligen, att dessa andra arbetare ha så mycket dyrare levnadskostnader än lantarbetarna. Men i detta betänkande finns det ju fastslaget, att även om man jämför med Stockholm, så voro levnadskostnaderna där icke mer än 50 % högre än beträffande landsbygden. Och ändå skola lönerna vara flerdubbla för arbeten, som äro fullt jämförbara med vad en lantarbetare har att utföra. Jämför man t. ex. en stationskarl på A-ort med en jordbruksarbetare, så har stationskarlen 2,958 kronor, under det att jordbruksarbetaren har 1,308 kronor. I dyrorts-

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
hänseende äro båda jämställda. Båda köpa sina förnödenheter, sitt kaffe och socker, sina kläder och skodon i samma butik, båda betala sina skatter i samma kommun, till samma vägdistrikt och till samma landsting. Men lantarbetaren skall klara sig på mindre än hälften i lön emot vad stationskarlen på platsen har.

Sedan utskottet redogjort för de här omnämnda utredningarna, som ju också motionärerna hava pekat på, säger utskottet till sist: »Utskottet kan i varje fall icke för närvarande anvisa några utvägar för längre gående åtgärder i motionens syfte, vilka kunna tänkas vinna riksdagens anslutning, och måste samtidigt konstatera, att detsamma gäller i fråga om motionärerna själva.» Härmed avser tydligen utskottet att ge motionärerna en ordentlig tillplattning. Men, herr talman, om vi motionärer hade kunnat anvisa åtgärder, om vi kunnat peka på vägar ut ur svårigheterna och medel att hjälpa lantarbetarna, så att deras förhållanden hade kunnat förbättras, då hade vi naturligtvis kommit med motioner, som hade anvisat de vägarna och pekat på de medlen. Då hade vi inte behövt begära en utredning, men det är just därför att vi inte ha kunnat detta, som vi anse en utredning nödvändig, en utredning, som tar sikte på de omkring 200,000 lantarbetare, som finnas och som under överskådlig tid alltjämt komma att finnas anställda vid jordbruket.

Vid en sådan utredning skulle det enligt min mening även vara utomordentligt värdefullt att klart och opartiskt få fastslaget, inte bara att det är en oerhörd löneklyfta mellan lantarbetarna och andra arbetargrupper — ty det är ju förut känt och omvittnat — utan också *varför*, det förhåller sig på det sättet. Beror lantarbetarnas låga löneställning på att bönder och andra jordbrukare *inte vilja* betala högre löner, eller beror den på att statsmakterna *icke vilja tillåta*, att jordbruksprodukterna stiga till priser, som äro sådana, att lantarbetarna kunna få högre löner? Ett klarläggande av detta tror jag, herr talman, skulle vara av mycket stor betydelse, om man skall försöka finna vägarna och medlen till höjande av lantarbetarnas löner i nivå med de löner, som utgå till andra jämförbara arbetargrupper.

Herr talman! Jag ber med dessa ord att få yrka bifall till herr Becks reservation.

Herr Olovson i Västerås: Herr talman! Jag hade räknat med det utomordentliga nöjet att få höra en godsägares deklARATION i denna lantarbetarfråga före mig, men det blev inte så. Emellertid måste jag, herr talman, säga, att när man läser denna underbara motion om lantarbetarnas svårigheter och när man hör representanter för bondeförbundet här tillkännagiva ett så levande intresse för strävanden i syfte att förbättra lantarbetarnas villkor, då är det nästan så, att man vill gråta. Framför allt hos dem av kammarens ledamöter, som äro födda och fostrade i statarstugorna, är det så, att tårarna vilja tränga fram. Men, herr talman, man kallar snart. Man blir ganska snart på det klara med att här inte alls är fråga om att komma fram till några positiva åtgärder för att hjälpa lantarbetarna, ty om man på det hållet, varifrån motionen stammar, hade velat åstadkomma åtgärder till lantarbetarnas skydd, så hade man ju haft rikliga tillfällen att själv vidtaga sådana åtgärder långt före detta. Och om man jämför motionen och de tal, som här ha hållits, med de handlingar, som ha begåtts tidigare, så får man en mycket stark känsla av att det icke ligger ett spår av allvar bakom motionen. Jo, det kan ligga ett spår av allvar bakom densamma. Detta synes inte, men det finns där ändå. Jag tänker nämligen på att man genom att få till stånd en ny utredning vill förhindra positiva åtgärder med stöd av redan verkställda och i gång varande undersökningar. Ty får man i gång en utredning efter de dimmiga linjer,

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
som motionären har dragit upp, så kan man ju alltid ha denna utredning att hänvisa till, när det kommer fram positiva förslag i anledning av de redan verkställda och nu pågående utredningarna. Det är överhuvud taget det enda allvar, som ligger bakom motionen.

För övrigt kan det ju just nu under behandlingen av detta ärende vara ett utomordentligt tillfälle att pröva allvaret. Jag ber sålunda för min del att få understryka riktigheten, sanningen av allt vad som här har blivit sagt om lantarbetarnas nödläge. Jag gör det så mycket hellre, som jag här i kam-maren under årens lopp själv med kraft sökt att framföra den meningen. Det är på det sättet, att lantarbetarnas löner äro oskäligt låga. Det är riktigt, att lantarbetarnas bostäder äro de sämsta. Ja, jag vill för min del säga, att vad man tidigare har talat om: kyffena i storstädernas fattigkvarter, finns det nu ingen anledning att dra fram som avskräckande exempel. De sämsta bostäderna äro statarstugorna. Vi ha från det håll jag tillhör också i handling visat, att vi vilja, att det vidtages åtgärder mot bostadseländet på landsbygden, ty det är ju på vårt initiativ, som den nu pågående bostadsutredningen kommit i gång. Och jag vill utöka förteckningen på de svårigheter, som lantarbetarna ha att kämpa med, genom att erinra om den rättslösa ställning, vari lantarbetarna befinna sig, till vilket — och det kan den ärade motionären kanske vara vänlig att observera — nu också kommer en alltmer tilltagande arbetslöshet jämväl bland lantarbetarna.

Nu blir frågan i varje fall den, och det är väl den frågan, som vi skola försöka få ett svar på, huruvida bondeförbundets representanter här vilja deklarerera sin ställning till de verkligt aktuella lantarbetarproblemen, om man överhuvud taget vill vara med om effektiva åtgärder till lantarbetarnas skydd. Motionären säger, att inga positiva förslag ha blivit framförda eller bli framförda genom de nu pågående utredningarna. Då frågar man sig ju först: vilka positiva förslag har motionären väntat sig? När jag, herr talman, säger motionären, så — det får förlåtas mig — menar jag inte herr Beck. — Det framgår icke av motionen, som ju också utskottet mycket riktigt har påpekat. Det är icke herr Becks fel.

Nu utredes emellertid frågan om jordbrukets ekonomiska läge, frågan om lantarbetarnas bostäder och vidare de sociala förhållandena för lantarbetarna, vilka undersökas av sociala jordutredningen. Utöver detta finns det ingenting i den här behandlade motionen. Lönefrågan beröres, och den har berörts här i anförandena, men det centrala med avseende på lönefrågan har man icke berört. I den allmänna diskussionen om lantarbetarnas löner heter det alltid, framför allt från bondeförbundshåll, att lantarbetarnas löner kunna höjas först när jordbrukarna få så pass betalt för sina produkter, att jordbruket bär sig. Den frågan är emellertid nu under utredning, och här har under årens lopp i olika former lämnats betydande hjälp till jordbruket. Förra året fingo jordbrukarna avsevärd hjälp i olika avseenden. Den sidan av saken har sålunda ägnats stor uppmärksamhet, och detta har lett till vissa betydelsefulla resultat, men lantarbetarnas lönefråga har därvidlag icke kommit att spela in, emedan det icke utretts, på vad sätt och under vilka förhållanden det skall kunna ordnas så, att lantarbetarna få något med av den hjälp, som lämnas åt jordbruket. Detta är egentligen det mest betydelsefulla för ögonblicket. Av den hjälp, som jordbruket fick förra året, lämnades, som alla känna till, ingenting till lantarbetarna. Man gjorde ju ett försök att pressa ned den kontanta lönen med ända upp till 30 à 35 procent. Det stannade vid mindre, därför att man ansåg sig icke kunna gå i land med en sådan lönereducering. Man får, när man ser, hur den här förkunnade läran tillämpas i praktiken, en utomordentligt stark känsla av att det icke är för lantarbetarna man här vädjar

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
utan för sig själv. När jag säger »för sig själv», så menar jag för sitt politiska parti.

Nu skall jag emellertid ge herr von Heland — förlåt, jag menar herr Beck — ett par tips till motioner i lantarbetarefrågan nästa år, eller kanske skulle man vänta till 1936. Ett par tips alltså!

Man skulle sålunda kunna motionera om hur det skall kunna ordnas, så att lantarbetarna få något med av den jordbrukshjälp, som lämnas. Vi kunna kanske här få besked av herr Beck, huruvida han vill vara med om en utredning eller om åtgärder på den punkten. Men herr Beck bör svara under känsla av ansvar och i känslan av att det också kommer en dagen efter. Vidare skulle herr Beck kunna motionera om positiva åtgärder för laglig reglering av lantarbetarnas arbetstid för att därigenom skapa principiell likställighet mellan lantarbetarna och industriens folk. Detta borde lantarbetarnas vänner inte ha någonting emot — industriens folk ser det gärna, och det har ju från vårt håll motionerats om sådan likställighet, men bondeförbundet har sagt blankt nej på den punkten. Efter detta uppvaknande eller nyvaknande kanske bondeförbundet vill vara med om att skapa likställighet mellan industriens folk och lantarbetarna med avseende på laglig reglering av arbetstiden. Herr Beck har ju tillfälle att svara, men han bör alltjämt betänka, att svaret skall avges under ansvar, ty det kommer fortfarande en dagen efter.

Det behöves vissa positiva åtgärder, när det gäller lantarbetarnas rättsliga ställning, och jag skall begagna tillfället att ge bondeförbundets härvarande representanter en liten lektion på den punkten. I sina valtal ha bondeförbundets representanter under de senare åren varit utomordentligt angelägna om att tala om att industriens arbetare ha det bättre än lantarbetarna, att bondeförbundet vill skapa likställighet o. s. v. Men i själva verket möter man just representanter för det parti som motståndare till de åtgärder, som gå ut på att skapa likställighet. Jag skall peka på ett fall eller ett område, där utomordentlig olikställighet råder. En industriarbetare, som blir arbetslös, blir icke i samma ögonblick hemlös. Han bor kvar i sin lägenhet, så länge han kan få medel till att betala hyran. Han blir arbetslös men icke nödvändigtvis omedelbart hemlös. För lantarbetaren, som har bostad som del i lön, ställa sig förhållandena helt annorlunda. När han blir arbetslös den 24 oktober är han i regel samtidigt hemlös.

Jag skall ge kammarens ledamöter ett par exempel. Det hände i Västmanland i höstas, att en lantarbetare blev uppsagd till avflyttning. Han blev uppsagd omkring den 12 oktober att flytta den 24. Sistnämnda dag var han alltså både arbetslös och hemlös. Slutavlöningen tog arbetsgivaren i mät som förskottshyra för den tid, som mannen skulle bli kvar i lägenheten, därför att han icke kunde skaffa sig något annat. I detta fall bodde arbetsgivaren på landsbygden. Ett åtal inför häradsrätten för självpantning skulle ha misslyckats, därför att innan målet hunnit bli avgjort i häradsrätten, hade den avskedade bott så länge, att han verkligen kommit i skuld för hyran, och slutavlöningen hade behållits.

I ett annat fall, där tre lantarbetare uppsades och blevo arbetslösa och hemlösa den 24 oktober samt icke hade någon annanstans att taga vägen utan bodde kvar, tog arbetsgivaren slutavlöningen i mät. Arbetsgivaren bodde lyckligtvis i Västerås' stad. Målen kunde handläggas efter en vecka, och han blev dömd att utbetala lönen.

Det är denna olikställighet, som kanske är det mest upprörande för närvarande, nämligen att lantarbetaren i motsats mot industriarbetaren blir hemlös samtidigt som han blir arbetslös.

Det skulle för den skull vara av intresse att få en deklARATION ifrån bonde-

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

förbundsrepresentanterna här, huruvida man vill vara med om en lagstiftning, som går ut på att skydda lantarbetarnas hem vid iråkad arbetslöshet. Det är sådana där positiva åtgärder, som behövas. Men ingenting av detta har motionären observerat. Allmänna talesätt! Ingenting annat än fraser! Ett sjukligt undvikande av att peka på var det egentligen brister och vem som i stor utsträckning bär ansvaret! Jag skyller inte på herr Beck, ty han är härvidlag uppenbarligen oskyldig, och man skall ju inte döma de oskyldiga.

Det behövs enligt mitt förmenande positiva åtgärder till lantarbetarnas skydd. Det gäller lantarbetarnas rätt till del i den hjälp, staten lämnar jordbruket. Det behöves positiva åtgärder för att få en i lag reglerad arbetstid för lantarbetarna, och det behövs framför allt åtgärder till skydd för lantarbetarnas hem vid iråkad arbetslöshet. Men i motionen har man helt förbigått detta, och det finns därför fullgiltig anledning att icke bifalla motionen. Framför allt bör denna emellertid avslås för att den är tillkommen i avsikt att få till stånd en utredning på dimmiga direktiv för att skylla på, när försök komma att göras att få fram positiva åtgärder med stöd av de utredningar, som pågå.

Här har emellertid herr Andersson i Dunker berört lönefrågan samt naturligtvis gjort jämförelser mellan lantarbetarna och industriarbetarna. Det var egendomligt, att inte herr Andersson i Dunker här — som man på den sidan är angelägen om att göra på andra håll — pekade på hur industriarbetarna genom sina fackföreningar tvingat till sig dessa »oerhörda» löner. Passar det inte att säga det här? Är man rädd för att man skall få det enda svar, som därvidlag kan givas? Ha inte herrarna tänkt på det farliga i att peka på industriarbetarnas, som ni säga, höga löner i förhållande till lantarbetarna? Ha ni inte tänkt på att vi därvidlag omedelbart måste svara: ja, industriens arbetare ha skapat sig starka fackliga organisationer för att få något med av arbetets frukter. Lantarbetarna ha ännu inte lyckats göra detta, och ni ha gjort och göra vad ni kunna för att förhindra den saken.

Vad som behövs och vad som är nödvändigt för att lösa lantarbetarnas lönefråga, det är att skapa en stark facklig organisation bland lantarbetarna, så att dessa kunna få vederbörligt medinflytande på arbetsvillkoren, varmed naturligtvis inte alls är sagt, att de kunna få hur mycket som helst, oberoende av hur jordbruket bär sig. Det gäller för jordbruket som för industrien, att näringen kan inte ge högre löner än vad näringen förmår bära, och där upphör också fackföreningsrörelsens makt. Men jag skulle tro, att den som följt jordbrukets förhållanden och lantarbetarnas ställning under den sista mansåldern vet mer än väl, att jordbruket skulle ha kunnat dela med sig åtskilligt mer åt lantarbetarna, om dessa haft en stark, facklig organisation att lita till. Men det har varit så, att när jordbruket burit sig bra, har merinkomsten gått i jobbarhänder och visat sig i stegrade jordvärden i stället för att tillföras lantarbetarna som lön för deras arbete. När herr Andersson i Dunker gör jämförelser mellan industriarbetarnas och lantarbetarnas löner, bör han komma ihåg, att det för lantarbetarna gäller att begagna precis samma medel som industriarbetarna begagna sig av, och jag vill uttrycka den förhoppningen, att den ärade motionären, som visst utger sig för att själv vara lantarbetare och kanske också är det, är fackligt organiserad sådan och hädanefter skall giva sitt stöd åt lantarbetarnas fackliga strävanden. Att herr Andersson i Dunker skall göra det känner jag mig fullkomligt förvissad om efter den jämförelse han gjorde mellan de fackligt organiserade arbetarnas förhållanden och det dåliga resultat arbetarna vid jordbruket kommit till. Om vi kunna enas på den punkten, är ju alltid något vunnet, även om det icke ligger något allvar bakom motionen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

Herr Herou: Herr talman! Om diskussioner i riksdagen och utredningar genom kungliga kommittéer kunna förbättra lantarbetarnas ställning, synes denna grupp av arbetare nog kunna gå en ljusare framtid till mötes. I år är det ett ovanligt stort intresse kring debatten, vilket ingalunda var fallet i fjol, när samma fråga behandlades. Då blev det bara ett enda inlägg från kommunistiskt håll och en liten avhyvling från en talesman för utskottet för att vi togo upp diskussion om saken. Jag påtalade i fjol med skärpa det missförhållandet, att en av riksdagen begärd utredning i frågan icke slutförts på fyra år. Utskottets vänlige ordförande var icke förvånad över min otålighet, utan yttrade, att jag därvidlag uttryckte en allmänt utbredd känsla. Nu föreligger den utredning, som jag då efterlyste. I de kungliga kommittéerna sitta högermän, bondeförbundare, frisinnade och socialdemokrater. Herrarna i de olika partier, som äro representerade i de kungliga kommittéerna, gräla om resultatet av arbetet och giva varandra betyg. Jag tycker, att herrarna kunde gräla på sina representanter i de kungliga kommittéerna, som kommit med så dåliga förslag, att man nu måste begära nya sådana.

Rent allmänt sett måste jag ställa frågan: behöver lantarbetarnas dåliga ställning egentligen utredas? De flesta av oss känna väl av egen erfarenhet, genom egna iakttagelser deras svåra läge. Jag tillät mig i fjol påminna om den undersökning, som Stockholmssektionen av clartisterna gjort i Södermanland, en undersökning som meddelar sitt resultat i en bok med titeln »Den sörmländska lantarbetarklassen.» Undersökningen omfattade 57 gårdar och 325 familjer i 25 socknar. Jag skall icke giva något referat av undersökningen, men skall endast kort och koncist citera några uttryck ur denna rapport. Man konstaterar »dragiga, kalla bostäder ofta, mycket ofta»; »inga tapeter eller mycket skamfilade»; »bostäder ofta inpå gödselstaden»; »dåliga golv, murkna väggar, obrukbara eldstäder» o. s. v., o. s. v. Det anföres i redogörelsen, att 20 kbm. luftrymd per person kan anses hygieniskt tillfredsställande, ehuru det är ett minimum. $\frac{2}{5}$ av de undersökta bostäderna hade mindre än detta minimum, $\frac{1}{3}$ av lantarbetarna bodde i lägenheter med mindre än 15 kbm, och $\frac{1}{10}$ i bostäder med mindre än hälften av detta minimum. Jag skall icke uppehålla mig vid detta ytterligare. Här finns ju många representanter för lantarbetarna, som kunna giva bättre uttryck åt dessa förhållanden.

Jag vill fästa uppmärksamheten vid en passus i utskottets motivering, som är litet märklig med hänsyn till den strid, som uppkommit i denna fråga i dag. Det heter där: »Även torde vara klart ådagalagt, att statsmakterna — för övrigt under anslutning från *samtliga* politiska *partiers sida* — visat ett starkt intresse för» — märk väl — »åstadkommandet av en förbättring av lantarbetarnas levnadsförhållanden.» Utskottet säger alltså, att högern, bondeförbundet, de frisinnade, socialdemokraterna och kommunisterna visat ett starkt intresse för förbättring av lantarbetarnas förhållanden — alltså för en rent positiv åtgärd. Vad gräla herrarna då om? Här ha ju motsatta påståenden gjort sig gällande. Jag tror, att vi borde föreslå en sådan omformulering, herr förste vice talman, att man skjuter in i denna sats några ord, så att uttalandet får följande lydelse: »Även torde vara klart ådagalagt, att statsmakterna — för övrigt under anslutning från *samtliga* partiers sida *under valrörelser* — visat ett starkt intresse för åstadkommandet av en förbättring av lantarbetarnas levnadsförhållanden.» Då skulle vi ju kunna säga, att utskottet träffat prick, och då kunde vi skriva under motiveringen. Nu vill jag icke skriva under den; det vore att giva en fullmakt in blanco.

Det har påpekats, att lantarbetarna stå i en undantagsställning. Herr

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

Beck framhöll detta, och det är alldeles riktigt: lantarbetarna stå i en undantagsställning, när det gäller social lagstiftning i detta land, framför allt i avseende å lagstadgad reglering av arbetstiden, normalarbetsdagen, men också i fråga om arbetarskydd. Har herr Beck observerat, att när det i fjol var fråga om lantarbetarnas undantagsställning i arbetarskyddsfrågor, gick bondeförbundet emot vår motion om likställande av lantarbetarna med andra arbetare. I år finner jag samma förhållande, när jag läser andra lagutskottets utlåtande nr 15. Det är riktigt, att en förbättring av lantarbetarnas ställning måste bli en hela arbetarklassens angelägenhet och föremål för landsorganisationens intresse i allra högsta grad i dagens situation. Man må ur vissa synpunkter bagatellisera svalt mellan de lågt avlönade lantarbetarna och arbetarna med toplöner. Man skall icke göra för vidlyftiga resonemang av det förhållandet, men kvar står det faktum, att där denna klyfta upprätthålles, får fascismen den största möjligheten att operera för sina syften. Ur den synpunkten icke minst är det *hela* den organiserade arbetarrörelsens, industriarbetarnas, livssak att göra sitt bästa för att lantarbetarna skola få hjälp till självhjälp främst genom fackliga organisationer för lantarbetarna men också genom att landsorganisationen sätter in hela sin maktapparat, när lantarbetarna måste gå ut i strid, så att de icke behöva vidkännas reducering av sina låga löner.

Jag vet icke, om man har någon som helst anledning att gå in för en ny utredning, när man har en så djupt rotad misstro mot kungliga kommittéer. Herrarna, som sitta i dem, och de partier, som äro representerade där, må ursäktas oss vår djupa misstro mot kommittéerna, framför allt på grund av den oerhörda tidsutdräkt, som föreligger, innan en fråga blir utredd. Men kunde det kanske ändå icke finnas ett skäl till att saken ändå borde få gå igenom, att sålunda reservanten finge vad han begärde, att bondeförbundarna finge vad de nu kälta om. Tag bort irritationsmomentet! Giv dem inga möjligheter att under fyra år säga till lantarbetarna: tack vare att socialdemokraterna avslogo det hela, har det icke varit möjligt att taga upp lantarbetarnas livsfrågor på det sätt vi tänkt oss. Om den propagandan bure frukt bland de oorganiserade lantarbetarna, vore det ju bra, om det komme en ny kunglig kommitté, som med resultatet av sitt arbete övertygade lantarbetarna om att det var en illusion att tro på kungliga kommittéer och gäve dem praktiskt den lärdomen, att de måste lita på sig själva och sina kamrater, lönearbetarna inom industrien.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Elmroth**: Herr förste vice talman! Utöver den utförliga redogörelse, som utskottets ordförande lämnat, borde beträffande utskottets ståndpunkt icke mycket vidare i sak behöva tilläggas. Jag må dock säga, att när jag tog del av den motion, som föreligger, jag givetvis måste göra mig den frågan: är icke detta en sak, som det månne bliva någonting utav? Då jag emellertid läste igenom densamma och fann, att dess allmänna motivering liksom de i sak framhållna synpunkterna fullkomligt drunknade i de allmänna talesätt, som äro så allbekanta och kända, måste jag säga mig, att här kunde det väl icke vara fråga om annat än en rent politisk partimanöver och ingenting annat. Det vill synas, som om den hittills förda debatten i frågan delvis styrkt detta mitt antagande. Reservanten i utskottet yttrade: »Vi fordra, att något positivt göres för lantarbetarna.» Ja, fordran på positiva uppslag skulle också kunna ställas från utskottets sida gentemot motionärerna — och i det

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
 avseendet ber jag få instämma i vad herr Olovson i Västerås yttrade om att det icke enbart är herr Beck, som behöver taga åt sig i det fallet. Utskottet och kammaren borde kunna fordra, att motionärerna, därest de äro ute i fullkomligt ärliga avsikter, åtminstone givit någon liten ledtråd. Mina damer och herrar, frågan som sådan är ju såsom riktigt anmärkts, icke ny. Att lantarbetarnas ekonomiska ställning och deras förhållanden i övrigt kommit upp i detta sammanhang är icke beroende på tillfälligheternas spel och icke heller av det intresse, som synes vara förhanden å bondeförbundets sida i detta speciella fall. Orsaken till att lantarbetarnas ekonomiska och sociala intressen nu på allvar tagits upp till allvarlig diskussion inom olika institutioner och även här, är väl den, herr förste vice talman, att kåren sin rätt och sin plikt likmätigt själv sört för, att medelst sin politiska och fackliga organisation göra sin röst hörd en smula. Detta så mycket mer som dess arbete och dess insatser i ett tidigare sammanhang särskilt varit föremål för ett mycket stort intresse, fastän man såväl tidigare som sedermera tyvärr gärna velat glömma bort lantarbetarna — utom möjligen när bondeförbundet velat spekulera i deras politiska intressen. När man började organisera lantarbetarna, började väcka dem, började försöka få dem att förstå, att ana och längta efter något bättre än de förhållanden, under vilka de tidigare levat och ännu gudbevars i stor utsträckning leva, var hade vi bondeförbundet den gången? Och hur kommer det sig, att man under kristiden, då åtminstone icke storbruket här i landet kunde skylla på en sådan depression för näringen, som nu är för handen, man då konsekvent och med mycken intensitet motsatte sig lantarbetarnas strävanden. Då var man icke lika intresserad av lantarbetarkåren, som man nu lär vara, ett intresse som man, åtminstone vid tillfällen sådana som detta, mycket starkt framhäver?

Det är också en annan sak, som jag under debatten kommit att lägga märke till. Herr Andersson i Dunker gav mig ett mycket gott tillfälle att observera den, då han sade, att han aldrig hade lärt sig förstå, varför en stationskarl skall ha flerdubbelt så stor betalning som en lantarbetare. Herr Andersson i Dunker, varför just taga *stationskarlen* som exempel? Skulle det icke möjligen kunna finnas grupper inom samhället, som hellre borde användas vid en jämförelse, då disproportionen säkerligen bleve väsentligt större? Varför just taga denna grupp? Ja, man behöver icke alls göra sig skyldig till någon som helst överdrift, då man vågar påståendet, att ett sådant uttryck är betecknande för vad som ligger bakom. Det är där skon klämmer allra hårdast, det ha vi från vårt håll anat och haft rik erfarenhet av. Men det är icke sant — det ha vi vid många tillfällen bevisat — att med en sådan utjämning, som herr Andersson i Dunker talade om, det skulle bli en uppåtgående rörelse för lantarbetarna. Det är riktigt, som herr Olovson i Västerås anförde, att i detta avseende komma vi ur askan i elden. Den klyfta, som finnes mellan dessa grupper, önska vi, herr talman, få utjämnd, men det bör ske på andra vägar än den rent negativa, som herr Andersson i Dunker och hans partivänner såväl i dag som tidigare ha rekommenderat.

Vi beklaga också liksom herr Beck, den synlige motionären, utskottets ståndpunkt i frågan, men vi måste med hänsyn till förhandenvarande omständigheter komma till det resultatet, att något annat kunde man i stort sett icke komma till för närvarande. Ha herrarna något annat förslag, så fram med papperen!

När jag i synnerhet av den siste ärade talaren erfar, att bondeförbundet och bolsjevikerna — inom parentes sagt äro dessa för lantarbetarnas vidkommande ganska tivelaktiga partier — uppträda i stort sett på samma linje, är detta enligt mitt förmenande ett utslag av, låt mig säga, dubbelsidig demagogi.

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

Vi ha velat vänta för att se, vad resultatet blir av de positiva åtgärder, som genom riksdagens tidigare beslut äro igångsatta. Under sådana förhållanden behövs, såvitt jag förstår, inte någon ny skrivelse till Kungl. Maj:t i detta ämne.

Med denna motivering ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Wallén: Herr talman! Tar man inte allt för lätt på detta problem, när man såsom lantarbetarnas båda avlönade funktionärer till och med tillåter sig att tala om »dubbelsidig demagogi», då personer ur andra partier önska få fram en utredning för att hjälpa den sämst ställda gruppen i samhället. Ha herrarna rätt att på det viset bedöma våra hjärtan och våra handlingar? Jag ber att som medmotionär få brännmärka detta här ifrån talarstolen, innan detta går ut över landet i olika tidningsartiklar. Det måste klart sägas ifrån, att vi vilja inte höra sådant längre.

Herr talman! Man må säga, att det är beklämmande, när man hör herr Olovson i Västerås uttala, att »han vill gråta», när man läser bondeförbundarnas motion och hör deras representanter här resonera. En riksdagsman, som vid valen anser sig böra föra även lantarbetarnas talan, tar alltså detta problem *ironiskt*. Är det inte så, att lantarbetarna ha den *längsta arbetsdagen, den sämsta betalningen, de största barnskarorna och det tyngsta arbetet?* Bör man inte då från olika grupper och särskilt från vårt håll — vi, som leva bland och känna med lantarbetarna — ha rättighet att motionera och bli bedömda efter våra handlingar och inte efter de handlingar, som ni önska, att vi skola göra!

Jag vänder mig först mot herr Olovson i Västerås. Han frågade: Varför vidtaga inte lantbrukarna själva åtgärder för att rätta till det sociala och ekonomiska elände, som råder bland lantarbetarna? Jag förlåter honom, att han frågar så, ty han är själv inte jordbrukare. Men vi, som äro jordbrukare, eller de, som överhuvud taget bara tittat i statistiken över jordbruket, kunna mycket lätt giva svaret. När jordbrukets ränteutgifter äro i runt tal 200 procent högre mot 1913, medan priserna på jordbruksprodukter ligga under 1913 års nivå och vi ändå försökt hålla avlöningen åt lantarbetarna något så när, kanske herr Olovson i Västerås med de fyra räknesätten till hjälp kan räkna ut, att det inte kan gå på den vägen.

Herr Olovson i Västerås talade om dimmiga motiv, och han nämnde också, att det enda motiv, som han kunde finna, var att man ville ha en försening. »Man vill ha en utredning, en sådan där kunglig utredning» — jag förmodar han tänkte på socialiseringsnämnden — »som räcker tio år eller något sådant.» Men det är inte det vi vilja. *Vi vilja ha klarlagt hela lantarbetareproblemet.* Till tröst för herr Olovson i Västerås vill jag säga, att det lär ju sitta en socialistisk regering för närvarande, och då väljer den väl ut sådant folk, att man kan forcera denna utredning, ifall den har verkligt intresse för saken.

Herr Olovson i Västerås talade vidare om att man skulle organisera lantarbetarna. Då vore allting vunnet, tycks det. Men hur var det, herr Olovson, när bönderna började organisera sig i R. L. F.-föreningar i ert län? Var ni med på att de skulle få höja priserna på mjölken, var ni med på att de skulle få köra grus o. s. v. till skäligt pris?

Det går inte att taga något, där ingenting finns att taga. Om jordbrukaren har inkomst, kan han avlöna, men har han inte det, kan han det icke. Till slut medgav även herr Olovson, det erkänner jag, att näringen kan inte ge mera, men det var så där en passant och får antagligen inte komma med

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
i tidningspressen utan var endast avsett att ge rättvisa i riksdagens protokoll.

Jag skall nu övergå till herr Falk, ombudsmannen för lantarbetarna. Jag skall inte bli långvarig. Jag vill blott säga, då herr Falk uttalade, att »bondeförbundet vill lantarbetarnas sämsta» — så hörde jag orden och jag förmodar det var riktigt, jag kontrollerade dem med en kamrat — att när man går så till väga från ansvarig plats här i riksdagen och kastar en sådan beskyllning mot ett parti, som lever bland lantarbetarna och till stor del med dem, då, herr Falk, behöver man inte och bör inte bemöta er. Ett sådant uttryck dömer sig självt. Det visar ett svalg mellan eder och landsbygden.

Herr Lindberg sade, att »motionärerna äro alltför optimistiska, när de hoppas att få en utredning till stånd, ty den saken har blivit avslagen så och så många gånger förut». Herr Lindberg! Jag trodde det blivit nya val med delvis nytt folk, och varför jag begärde ordet var huvudsakligen för att tala om, vad herr Lindbergs eget parti skrev före valen i en broschyr »Lantarbetare, varthän?». Det är ingen okänd författare, ty han heter Gustav Möller — jag förmodar det är den nuvarande socialministern. Jag skall inte läsa upp hela boken, men jag anser, att ett par saker böra komma in i riksdagens protokoll. Det heter där: »Men hittills har erfarenheten om sammanhanget mellan liv och lära varit den rakt motsatta.» Han talar där om *riksdagens* arbete, vilket jag ber att få understryka, och han fortsätter: »Riksdagen har fattat beslut efter beslut om hjälp åt jordbrukarna, men lantarbetarna ha sannerligen inte fått sin ställning förbättrad.» Mina herrar! *Har indexet för jordbrukets produkter stigit sedan de äsyftade besluten fattades?* Ni känna mycket väl till, hur det förhåller sig härmed. Herr Möller fortsätter: »Bondeförbundet har kommit som traskapatrullo efter socialdemokraterna, och man kan inte undgå det intrycket, att det är socialdemokraternas politik, som tvingat bondeförbundarna att genom dylika riksdagsmotioner visa sitt intresse för lantarbetarna.» Och nu grälar man på oss från det hållet, när vi komma med motioner! På sidan 10 säger herr Möller: »Vi ha efter 12 års ansträngningar lyckats förmå riksdagen att begära en utredning.» — Men i dag arbetar man emot en utredning om lantarbetarnas ställning. På sidan 6 säger man också: »Socialdemokraterna ha ständigt framhållit, att de löften, som givas lantarbetarna från borgerligt håll under en valrörelse, ingenting äro värda. Nu har varenda lantarbetare i Sverige fått svart på vitt på att alla löften ingenting annat varit än det renaste munväder.»

Mina herrar! Jag tycker dessa uttalanden från Sveriges socialminister böra komma in i riksdagens protokoll. *De visa nämligen, hur det lät i valrörelsen från samma håll där man nu ej ens vill vara med om att göra en utredning, som ådagalägger hur ställningen är för de sämst ställda i samhället och varpå detta förhållande beror.* Man är rädd för att få konstaterat, att ställningen på landsbygden är ohållbar! Och det är den! Det går inte i längden varken att hålla jordbruk eller lantarbetare, om det fortsätter som hittills.

Herr talman! Jag vill sluta med att säga, att för närvarande ha lantarbetarna det svårt, men det är ingen tvekan om att det blir svårare. Utsikterna för lantarbetarna i dag äro icke ljusa. Monopolen inom de olika yrkena i städerna hindra dem från att komma dit, och jordbrukarna måste avskeda lantarbetare efter lantarbetare för att få möjlighet att själva sitta kvar på sina gårdar. Tyvärr måste de gör detta, och de kunna inte ens betala nu utgående låga avlöning i längden med den räntabilitet, som jordbruket nu har. Rättvisa och billighet fordra därför att någonting göres och göres snart för att förbättra läget för den sämst ställda gruppen i samhället, den grupp,

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
mina herrar, som tillika gör det *nyttigaste arbetet*, nämligen producerar livsmedlen.

Jag anhåller därför, herr talman, att få yrka bifall till den utredning, som är begärd, och att den göres *snart* och inte efter den gamla vanliga kungliga tågordningen. Lantarbetarna ha rätt att få sin ställning klarlagd och få förslag till att få den förbättrad och detta fort och genom en kommitté, som är sakkunnig.

Herr **Bengtsson** i Kullen: Herr talman! Det är alldeles riktigt, som det har sagts här i dag, att lantarbetarna ha en låg avlöning. Jämför man denna grupp och dess hårda arbete med andra arbetargrupper, framstår lantarbetarnas ställning ännu sämre. Men tråkigt nog är ju det ekonomiska förhållandet inom jordbruket sådant, att dess arbetsgivare inte kunna betala en så hög ersättning till sina arbetare som de skulle önska. Det är ju alldeles givet, att när det är så dåligt att man, som t. ex. i det län jag tillhör, endast får 6½ öre litem för mjölken och för andra animaliska produkter i förhållande härtill, är det omöjligt att kunna betala någon hög ersättning. Jag vill säga till herr Olovson i Västerås och även till andra från samma håll, som han representerar: Hjälp oss bönder att få en skälig ersättning för våra produkter, och ingenting skall vara kärare för oss än att kunna betala våra arbetare en god avlöning och även skänka dem bättre förhållanden på andra områden. Men herr Olovson erkände ju, som förut är sagt, att såsom det nu är, finns det ingen utsikt för oss att kunna göra det.

Jag vill också liksom en annan talare tillbakavisa beskyllningen, att inte detta som vi här diskuterar i dag skulle vara ärlig vilja såväl från det håll, som jag representerar, som från bondeförbundshåll, och jag vill sluta med att säga: Hjälp oss och hjälp oss snart att få en skälig ersättning för våra produkter, och det skall bli ett nöje för oss att betala våra lantarbetare en god avlöning.

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman! Det är med en viss tvekan, som jag begärt ordet, och jag känner mig ännu mera tveksam, när jag tänker på anledningen till att jag så gjort, nämligen att mana till något större saklighet. Jag har därjämte känslan, att jag icke kommer att nå något resultat med min vädjan. Det synes mig emellertid angeläget att uttala, att det verkligt betydelsefulla sociala problem, som vi här diskutera, frågan om vår stora lantarbetarkårs ställning, icke främjas därigenom att man söker utnyttja detta problem för den politiska vinningens skull. Jag avser icke att rikta detta uttalande mot något särskilt politiskt parti. Det är kanske skäl i att vi mer än vad hittills varit fallet gå in för självprövning, när det gäller våra innersta syften. Det är framför allt angeläget, när det gäller frågan om lantarbetarnas och den därmed sammanhängande frågan om det svenska jordbrukets och den svenska landsbygdens ställning, vi åtminstone i någon mån bemöda oss att icke se frågan med hänsyn till den politiska röstvinning, som kan vara att förvänta, utan söka bedöma problemet litet allvarligare och djupare.

Man behöver blott beakta det förhållandet, att det här rör sig om en av de största befolkningsgrupperna inom vårt land för att redan detta skall vara tillräckligt att säga oss, att det är ett allvarligt samhälleligt problem, om denna stora befolkningsgrupp lever under arbets- och levnadsförhållanden, som icke äro jämförliga med andra stora arbetar- och samhällsgruppers och än mera om de icke kunna anses vara tillfredsställande. Dock torde det vara skäl i att i närvarande läge konstatera, att kanske de lantarbetare, vilka ha förmånen att vara anställda på en gård, där de ekonomiska förhållandena icke

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
 äro allt för dåliga och förhållandena i övrigt välordnade, för närvarande dock icke äro att hänföra till den arbetargrupp, som har det sämst ställt. Visserligen ligger löneställningen i underkant, men det stadiga arbetet och den trygga arbetsanställningen har stort värde, kanske utanför det rent ekonomiska. Ty gäller det att välja mellan att förtjäna 1,200 kronor på 300 arbetsdagar eller att förtjäna 1,200 kronor på 150 dagar och vara sysslolös de övriga, torde det förstnämnda vara att föredraga.

Jag skulle i detta ärende knappast vågat begära ordet, om jag inte för åtskilliga år tillbaka hade framfört en liknande motion som den här föreliggande och som för övrigt har föranlett en utredning. Men när man här reser starkt klander mot motionen och samtidigt — det var särskilt herr Olovson i Västerås, som gjorde det — efterlyser positiva åtgärder, måste jag ändock säga, att de positiva åtgärder, som särskilt herr Olovson lät skymta, hörde till dem, som antingen äro olösliga eller icke kunna lösas i en så nära framtid, att man på den vägen kan åstadkomma någon verklig förbättring för lantarbetarna. Redan när frågan om den lagstadgade 8-timmarsdagen var föremål för debatt och avgörande i denna kammare, hade jag tillfälle att uttala, att därigenom skapades en olikhet mellan industriens och likställda näringars arbetare och jordbrukets, en olikhet, som vi inte kunna komma förbi, men mot vilken åtskilliga berättigade invändningar kunna resas. Den ojämnheten kvarstår, men det finns väl ingen här, inte ens herr Olovson, som vågar tro, att det under nuvarande ekonomiska läge är möjligt att tvångsvis genomföra en lagstadgad 8-timmarsdag för jordbruksarbetarna och samtidigt icke åstadkomma, att arbetstillfällena ytterligare minskas därigenom att det blir omöjligt att under sådana förhållanden driva jordbruksnäringen. Jag ber också att få påpeka det förhållandet, att det finns en mycket stor befolkningsgrupp, vilken är i viss mån likställd med lantarbetarna och som kanske för närvarande arbetar under ekonomiskt ännu sämre villkor. Jag menar de tillfälliga arbetarna ute på landsbygden, dessa, som ha en lägenhet och som äro beroende av arbetstillfällen vid jordbruket, vilka arbetstillfällen gudi klagat ha oerhört förminskats under den senaste tiden, alla dessa talrika egnahemsbyggare och småbrukare, för att inte tala om bönderna själva, för vilka ju inte någon lagstadgd arbetstid kan komma i fråga, där näringens drift och möjligheten att hålla det hela flytande är helt och hållet betingad av att man har möjlighet att utnyttja en längre arbetstid och därigenom hålla sig ekonomiskt över vattnet.

Herr Olovson talade om en fråga, som för övrigt, om jag inte missminner mig, diskuterades vid förra årets riksdag. Det var frågan om lantarbetarnas hem, och han säger, att där förefinnes den stora olikheten, nämligen att när en lantarbetare blir arbetslös, blir han hemlös, vilket icke på samma sätt inträffar med en industriarbetare. Och däri har i viss mån herr Olovson rätt. Men alldeles osökt kom jag då att tänka på en debatt, som hölls här i kammaren för inte så många år sedan, där jag från min som mången anser gammalmodiga ståndpunkt påvisade, att när vi togo bort legostadgan, togo vi också bort ett skydd för arbetarna. När herr Olovson nämner den lantarbetare, som uppsades den 12 oktober och blev hemlös den 24 — ja, han fick vara kvar under vissa villkor — så är det skäl att erinra sig, att ett sådant förhållande knappast hade kunnat äga rum under den gamla tiden, då vi i alla fall hade en arbetsavtalslagstiftning, som icke blott var en plåga utan även ett skydd för lantarbetarna.

Men det är lätt att som herr Olovson tala om skydd för hemmet men det är ej lika lätt att ordna. Jag vill understryka, att det möter särskilda svårigheter i det förhållandet, att samtidigt med att arbetet i jordbruket är slut, så är också bostadsförmånen slut eller föreligger åtminstone möjlighet därtill. Men

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

det är inte lika lätt att lösa denna svårighet som att påpeka den. Det är inte så ställt för flertalet lantbruk i vårt land, att man kan frikoppla arbetsställningen från bostadsinnehavet. Det finns ju inte möjligheter för arbetaren att bo utanför den gård, där han är anställd, och när arbetsanställningen är slut, behövs ju i regel bostaden för en annan arbetare. Bostaden måste sålunda bli fri. Det kan naturligtvis också finnas tillfällen, då en omflyttning av arbetare sker av fullt legela anledningar och att det sålunda ej är fråga om något »utdrivande». Jag emotser gärna det uppslag från herr Olovson eller någon annan, som kan vara ägnat att verkligen lösa detta problem, hur man då skall undvika utflyttning ur bostaden. Det är inte så enkelt, att det löses bara genom att man påpekar de svårigheter, som härvidlag möta. Man får inte stanna bara vid klander, herr Olovson, utan man bör gå ett steg längre och anvisa framkomliga utvägar till frågans lösning.

Sedan yttrade herr Olovson, att visserligen är det sant, att för närvarande jordbrukarnas ekonomiska läge är sådant, att de svårigen kunna betala någon högre lön, men, sade han, det har varit andra tider, då jordbruket hade det ekonomiskt väl ställt. Fingo jordbruksarbetarna då bättre betalt, frågade han. Jag skall inte här ingå på att besvara den frågan, huruvida jordbruksarbetarna då fingo fullt så mycket mer betalt som det förhandenvarande ekonomiska läget kunde ha medgivit. Jag tror, att man kan påvisa fall, då detta icke skedde, men orättvisor kunna ju förekomma på alla håll och från olika personer, men jag ber dock att få erinra om en sak. Det var inte så, att de jämförelsevis goda inkomster, som jordbrukarna tidigare hade — herr Olovson menade tydligen under den tid, som vi kalla kristiden, tiden 1915—1920/1921 — bara stannade i jobbarhänder. Flertalet av lantbruken stannade kvar hos de ursprungliga innehavarna, och om inte dessa goda inkomster för innehavarna hade reserverats och kunnat utnyttjas under de dåliga tider, som sedan ha inträtt, så skulle såväl jordbrukets som jordbruksarbetarnas ställning ha blivit kritisk långt tidigare än nu varit fallet. Det är i väsentlig mån tack vare de då intjänade reserverna, som det svenska jordbruket har kunnat hålla ut som det gjort under de gångna svåra åren. Dessa reserver äro nu väsentligen uttömda och därför föreligger för närvarande inte möjlighet, alla fackorganisationer till trots, för jordbruket att av egen kraft med nuvarande prisläge väsentligt förbättra jordbruksarbetarnas ställning, hur angeläget detta än kunde vara.

Låt mig, herr talman, här fortsätta, fastän jag kanske kommer ett litet grand utanför det föreliggande ämnet. Det må förlåtas mig, att jag kommer in på ett ämne, som alldeles särskilt har intresserat mig sedan årtionden tillbaka; det är frågan om de befolkningspolitiska förhållandena inom vårt land och frågan om vårt folkförsörjningsproblem, som nu är allvarigare än kanske någonsin tillförne.

Det förefinnes för närvarande en mycket stor ekonomisk olikhet olika näringsgrupper emellan och emellan olika näringsgruppers arbetare. Denna olikhet har tidigare under debatten framhållits, kanske mindre i syfte att tjäna en utredning av frågan än fastmera för att här skapa en motsättning till belysande och främjande av sina egna syften. För närvarande är ställningen den, att ett stort antal av de hem, som finnas ute på landsbygden, hotas med förstörelse och undergång, därför att det saknas ekonomiska betingelser för deras framtid. Det är i längden inte möjligt för vederbörande att reda sig ens med mycket inskränkta krav på livet på dessa talrika av naturen rätt fattigt utrustade ställen, som finnas runtom i vår landsbygd, och det är såvitt jag kan se nödvändigt, att man utnyttjar de möjligheter, som kunna förefinnas, även statsmakternas — jag erkänner, att de äro begränsade — till att förbättra det ekonomiska

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
läget för dessa. Men bärande resultat härvidlag vinnes inte enbart, kanske inte ens huvudsakligen, däriigenom att man vidtar prisförbättrande åtgärder, som ha sin begränsade möjlighet, utan man måste kanske främst sträva efter en utjämning, vidta utjämnande åtgärder, så att icke vissa arbetare- och samhällsgrupper kunna utnyttja en monopoliserad eller av andra orsaker gynnad ställning till att uttaga priser och förtjänster, som andra mindre gynnade arbetare eller befolkningsgrupper sedan få betala.

Jag kan endast antyda detta problem. Det är ju alldeles för vidlyftigt både för att av mig kunna utredas och för att kunna utredas inom ramen av ett kort anförande. Jag har velat påpeka detta, och jag vill till slut säga: här måste vi försöka att med något mindre partipolitisk beräkning men med ömsesidigt hänsynstagande till varandra lösa våra stora sociala och ekonomiska problem. Men lösningen vinnes icke däriigenom att man tvångsvis vidtar åtgärder, som beskära friheten att arbeta eller dylikt, utan det är säkerligen på helt andra vägar, vi måste gå fram. Och då hoppas jag, att det skall bli oss möjligt att lösa hela det svenska folkets försörjningsproblem och även att främja bättre förhållanden för de svenska lantarbetarna, vilka tvivelsutan äro förtjänta därav och som jag också hoppas skola i en snar framtid ernå sådana.

Med herr Magnusson i Skövde förenade sig herrar *Johansson* i Krogstorp, *Larsson*, *Aronson*, *Persson* i Falla, *Brännström* och *Jönsson* i Boa.

Herr **Johansson** i Djursnäs: Herr förste vice talman! Jag skall inte så mycket förlänga denna debatt. Det har sagts en hel del i dessa frågor förut. Jag bara kommer att vända mig en liten smula mot en punkt, som förekommer i motionen. Där står nämligen: »Det är även förklarligt, om lantarbetarna icke alltid själva visa det intresse för allmänna angelägenheter, som från deras egen synpunkt vore önskvärt.» Ja, jag är den förste att instämma häri. Det är verkligen beklagligt, att inte lantarbetarna ännu ha börjat visa intresse för de frågor, som beröra dem själva. Men jag undrar, vad det egentligen beror på att lantarbetarna ännu inte ha kunnat få denna förståelse för ekonomiska och sociala frågor. Jag undrar, om inte detta beror på just de personer, som i dag ha framlagt förevarande motion. Vi ha inom det län, som jag själv representerar, för närvarande uppe till behandling en hel del sådana frågor, som beröra lantarbetarna, och dessa ha inte gjort sig skyldiga till något annat än att fackligt organisera sig för att på detta sätt tillvarataga sina ekonomiska intressen. Mena nu herrarna, att lönefrågan för lantarbetarna inte är något ekonomiskt intresse, eftersom man kommer och säger, att de inte intressera sig för sina ekonomiska och sociala problem. Man gör därtill sedan i det dagliga livet allt vad göras kan för att de inte skola få intressera sig för några sådana problem. Vi ha väl också i ganska färskt minne Mörekonflikten. Vad berodde den på, eller vad var det för krav, man där framställde? Man ville ju endast tillvarataga sina egna intressen, men detta motarbetades i ganska stor utsträckning just ifrån bondeförbundshåll.

Ja, herr Andersson i Dunker sade i sitt anförande här, att lantarbetarna voro inte mer än hälften så högt avlönade som andra arbetargrupper, och alltså skulle de vara berättigade till högre avlöning. Jag förstår, att han därmed menade, att om inte industriarbetarna hade så förskräckligt höga löner, skulle givetvis även lantarbetarna kunna få litet mer. Ja, beträffande de lönestrider, som utkämpats förra året, veta vi ju, att industriarbetarna nödgats gå med på en del lönereduceringar. Vad gjorde man med anledning därav på det håll, varifrån denna motion kommit? Jo, man sade helt enkelt upp det avtal, som existerade mellan Svenska lantarbetargivarna och Svenska lantarbetarförbundet. Lönen låg

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

där förut så lågt som 630 kronor om året, och nu bjöd man 470. Mina herrar och damer! Man säger ute i landet: vi kunna inte betala lantarbetarna de löner, som de nu ha, vi kunna endast betala dem 470 kronor i lön. Och så kommer man, mina damer och herrar, några månader efteråt och motionerar i riksdagen om att man skall utreda lantarbetarnas sociala och ekonomiska problem.

Jag vill nästan instämma med herr Olovson i Västerås, då han säger, att vi, som en liten smula ha sysslat med lantarbetarfrågor, vi kunna nästan gråta, då vi få se en sådan motion.

Vidare vänder sig herr konsul Wallén särskilt mot herr Olovson i Västerås och talar om de avlönade funktionärerna. Ja, såvitt jag vet åtnjuter inte herr Olovson i Västerås ens 5 öre i ersättning från lantarbetarhåll. Men herr Wallén säger vidare: lantarbetarna ha den längsta arbetstiden och den lägsta avlöningen — skola då inte vi, som leva ibland dem och känna med dem, ha rättighet att väcka en sådan motion? Jo, det skulle ni gärna få, om vi inte på förhand hade haft så stor känning av vilket intresse, som från detta håll kommer lantarbetarna till del. Annars skulle vi med glädje ha åsatt, hur ni vidtagit dessa åtgärder. Men man skall väl inte nöja sig med att i riksdagen stå och säga, att lantarbetarna ha det så dåligt ställt ekonomiskt, när man sedan ute i det dagliga livet försöker göra allt vad som göras kan för att beskära deras förut dåliga inkomster.

Ja nu har det här väckts en motion av flera bondeförbundare, vilka förmena, att det är tiderna, som åstadkommit detta förhållande. Den saken äro vi på det klara med, och vi ha hört detta så oändligt många gånger, att herrarna sannerligen inte behöva stå och tala om det här i riksdagen. Men jag skall be att få påpeka för herrarna, att det fanns en tid, då man inte kunde påstå, att jordbruket var så ofantligt betryckt. Det var nämligen åren 1914—1918. Men de herrar, som nu äro så villiga att säga: om vi bara kunde, skulle vi betala lantarbetarna mera — dessa herrar gjorde inte en enda ansats på den tiden för att försöka höja deras löner. Nej, intet blev gjort, förrän vi fingo lantarbetarförbundet rekonstruerat och med dess hjälp kunde genomdriva en lönehöjning.

Herr Bengtsson i Kullen yttrade, att om den svenska riksdagen beviljade jordbruket det stöd det så väl behöver, så skulle jordbrukarna med nöje och glädje betala lantarbetarna mera.

Ja, herr Magnusson i Skövde sade ju också här för en liten stund sedan, att hade man inte haft de medel, man intjänade under krigsåren, till hjälp nu, så skulle jordbruket ha stått ändå sämre för närvarande. Ja, i så fall vågar man väl ändå inte antaga, att lantarbetarna, även om den svenska riksdagen år från år beviljar anslag till jordbruksnäringen, få ett enda öre av detta. Nej, jordbrukarna komma nog även i fortsättningen att spara på sina pengar till nästa kris, för att då kunna gå igenom svårigheterna.

Herr Herou sade i sitt anförande, att vi kunde låta den här utredningen komma till stånd, för att inte bondeförbundarna skulle kunna komma med det påståendet, att socialdemokraterna avslagit densamma. Jag får för min personliga del säga, att vi ute i landet ta detta argument med ganska stort lugn, ty det finns nog inte så värst många lantarbetare, som den dag i dag är skulle duperas av någonting så rent ut sagt löjligt som vad som i detta fall har framkommit; men finns det en liten smula ärlighet i vad herrarna här ha stått och deklarerat, äro vi de första, som ta emot detta med tacksamhet, men vi skola också i fortsättningen vid våra avtalsuppgörelser komma ihåg de uttalanden, som här gjorts.

Med dessa ord, herr förste vice talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

Herr Carlström: Herr förste vice talman! Jag begärde ordet, då herr Olovson i Västerås talade här i kammaren. Han sade, att när man tog del av bondeförbundets förslag här, kunde man nästan falla i gråt, och jag måste säga, att när jag sedan fick höra herr Olovsons inlägg, tänkte jag, att man sannernligen inte visste, om man skulle skratta eller gråta. Det är en konkurrens om själarna här i dag, bedriven på ett ovanligt flitigt sätt, och man misstänker varandras ärliga uppsåt. Jag förstår, att när man är ute på ett sådant fält som detta, där det gäller att skörda röster, så får man se till, att man är ganska duktig i riksdagens kamrar, men jag tycker, att man ändå inte behövde bli så gripen som herr Olovson i Västerås blev, därför att andra vilja komma in på betesmarkerna. Jag tycker, att det »gör sig» inte så värst bra. Visserligen blir inte heller jag så särdeles övertygad, när jag hör herr Wallén i valstriden säga, att han har den goda mening, som han ofta låter framskynta — i varje fall tror jag inte, att han tänker på vad han säger där, ty då skulle han förstå, att det ofta inte går att effektuera, men så är det väl också beträffande herr Olovson, då han talar om hur bra vi skola ordna det i samhället, utan att egentligen tänka på vad det kostar.

Herr Beck har ansetts tämligen »oskyldig» i detta fall i dag, men man kan ändå gratulera honom till att han i alla fall lyckats åstadkomma en så väldig debatt i all sin oskuld.

Herr Olovson i Västerås sade, att han skulle vilja ge bondeförbundarna ett par tips att eventuellt gå ut med i nästa valstrid, och han framhöll bland annat, att man borde se till, att lantarbetarna finge med av jordbrukshjälpen. Ja, det kan ju alltid vara någonting för bondeförbundarna och oss andra att tänka på, men skulle inte herr Olovson också vilja tänka på den saken så till vida, att han gjorde sig ett begrepp om vad jordbruket ger nu och vad det gav 1914. Om man ställer dessa båda år i relation till varandra och till lantarbetarnas löner, ha ju lantarbetarna fått en ovanligt god kompensation, då jordbruket däremot nu står på samma punkt.

Vidare sade herr Olovson, att man skulle tänka på den olika arbetstiden. Jag motionerade, om jag icke missminner mig, lagtman 1919, alltså innan arbetstidslagen gick igenom i riksdagen, om att man skulle undersöka, huruvida icke arbetstiden vid jordbruket också kunde begränsas. Men då sade man, att detta icke var ärligt gjort från min sida, ty jag ville naturligtvis ha upp den frågan i syfte att försvåra frågan om arbetstidens begränsning inom industrien. Man kan ju uppfatta varandras ärlighet hur man vill, men jag tycker, att det hade varit rätt nyttigt att tänka även på den saken en liten smula, innan man gick in på den begränsade arbetstiden vid industrien. Vi få komma ihåg, att jordbruksarbetare och industriarbetare tillhöra skilda läger och stå emot varandra. Industriarbetarna vilja ha billigare priser på jordbruksprodukter, men det kan inte jordbruket åstadkomma med sådana löner, som industriarbetarna ha.

Herr Olovson i Västerås sade vidare något, som i och för sig var riktigt sant och bra och som jag skulle vilja uppmana honom att inte glömma att tala om, när han går ut bland folket för att tala i dessa frågor. Han sade nämligen, att *en näring icke kan ge högre löner än den kan bära*. Vad är det man grälar om och vad syftar motionärerna egentligen till i motionen? Jo, de önska »utredning», de vilja, att man skall göra underverk, att man skall utreda något, som inte får kosta någonting. Detta gäller både socialdemokraterna och bondeförbundarna, ty socialdemokraterna vilja inte gå med på högre priser på jordbruksprodukter, och vi jordbrukare vilja naturligtvis inte gå med på höga löner annat än mot kompensation av högre priser å produkterna. Det är egentligen en omöjlighet, som man här vill utreda, men det är så van-

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

ligt här i riksdagen att man vill ha utredning i frågor, där man önskar komma förbi pudelns kärna och inte vill säga sanningen rent ut.

Jag menar, att det är inte mycket att vinna med en utredning här. Jag begärde en utredning för några år sedan, det var för övrigt 1929, om lönepolitiken utanför jordbrukets område, och den motionen kastades också i jordbruksutredningens sump. Nu har jag sport, att man där åltat den där motionen utan att komma till något resultat. Jag har suttit lugn och snäll i fyra år och väntat, men det levande livet säger nu, att mina linjer, de voro nog riktiga. Det behövs ingen utredning, ty med den ojämnhet, som råder mellan skilda näringar, måste vi genomgå en kris, som skall *framtinga* utjämning. Den krisen kommer inte på den goda viljans väg, men, mina herrar, den kommer.

Den siste ärade talaren var också inne på talet om att det icke skall lyckas här att inbilla lantarbetarna, att bondeförbundet vill taga sig an dem. Ja, det tror jag inte heller kommer att lyckas, men jag tror inte heller, att det skall lyckas för den siste ärade talaren att inbilla lantarbetarna, att det går att endast på fackföreningsvägen framtinga högre löner, och detta på grund av det faktum, som herr Olovson i Västerås här nyligen pekade på. Och när herr Olovson säger, att vi jordbrukare under kristiden icke ville dela med oss, då vi fingo bättre betalt och att vi då icke ville ge arbetarna på våra gårdar en förbättrad ställning, så vill jag visserligen icke tala om hur det var på de större gårdarna, det kanske gick saktare där, men det vill jag säga, att vi, som hade arbetare i vår kost, vi fingo år 1919 betala 1,100 kronor i lön i stället för 350 kronor år 1914. Tycker inte herrarna då, att vi gävo med oss? Jag tycker vi gävo med oss ganska bra.

Jag skall inte uppehålla debatten längre, utan ber endast få konstatera, att herrarna strida om påvens skägg; ni tro icke på någondera sidan, att man kan utreda frågan om lantarbetarnas sak utan offer, men det offret vill ni inte ge, och då tjänar det inte mycket till att utreda. Under sådana förhållanden kan jag för min del icke annat än yrka bifall till utskottets hemställan, då jag anser, att ett ytterligare utredande utan den goda viljan från någondera partens sida, att verkligen ge det offer, som kräves, icke tjänar någonting till.

Herr De Geer: Herr förste vice talman, mina damer och herrar! Herr Carlström har varit inne på den tanken, att de som här yrka på en utredning, inte vilja ge sig in på, som han sade, pudelns kärna i denna fråga. Jag för min del hör till dem, som tro, att motionärerna, och de som stå bakom dem, verkligen vilja gå in på pudelns kärna, om jag fortfarande får använda det uttrycket. Jag tror, att man från bondeförbundets sida mycket gärna ser och önskar, att man får denna så utomordentligt viktiga sociala fråga bättre utredd än den kan anses vara för närvarande. Jag kan inte förstå, varför man ovillkorligen skall misstänka ett visst parti för att, som det här har sagts, bara vilja göra detta till något slags inledning till blivande valmanövrer. Jag förstår inte, varför man skall framföra dylika påståenden. Jag är för min del övertygad om att bondeförbundet gärna önskar och även ivrar för att det skall göras en utredning.

Ordföranden i det utskott, som behandlat denna fråga, har bl. a. framhållit såsom motiv för att en utredning icke vidare behövs, att tre utredningar redan äro verkställda och föreligga. För min del ber jag emellertid att få framhålla, att jag icke kan anse, att dessa utredningar äro så utförda i nu förevarande avseende, att det icke skulle vara synnerligen behövt med en speciell utredning enbart för lantarbetarfrågan.

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

Det har bl. a. framkastats här, att man icke skulle inrikta sig på att få statligt bistånd och statlig utredning i denna fråga, utan att man i stället skulle, såsom en talare framhållit, vända sig till hushållningssällskapen. Jag kan för min del icke tänka mig något mera orimligt, då ju hushållningssällskapen knappast kunna ha någonting att göra med denna sak. Jag är övertygad om, att därest en verkligt grundlig utredning kommer till stånd, en utredning, som åsyftar att ovillkorligen få lantarbetarfrågan klarlagd och bättre ordnad än för närvarande, så skall ett resultat kunna ernås av en sådan utredning. Jag kan inte förstå, att den enda vägen till att få lantarbetarnas ställning förbättrad skall vara den gamla och visserligen enkla vägen, d. v. s. att, såsom det här har sagts, tilltvinga sig bättre löner. Jag har så mycket större skäl att betvivla detta, som en talare, som håller på den linjen, själv har framhållit, att jordbruksnäringens läge för närvarande kanske är sådant, att det inte går att tilltvinga sig någonting.

Vidare har det sagts från ett håll under den långa debatten, att jordbrukets läge är sådant, att det ingenting kan göras, därför att de parter, som nu strida, icke vilja lämna några positiva bidrag. Ja, mina damer och herrar, jag tror dock, att åtminstone vi i bondeförbundet gärna skulle vilja göra positiva insatser i denna sak, och jag är övertygad om, att en verkligt grundlig utredning skall kunna ådagalägga, att här verkligen finnes många positiva åtgärder, som kunde vidtagas, åtgärder som kanske ännu icke ha berörts här.

Jag skall tillåta mig att framhålla ett par punkter, som ha varit före under debatten. Man har bl. a. talat om såsom något mycket beklagligt — och det är också någonting mycket sorgligt och beklagligt — att om en fast anställd jordbruksarbetare av någon anledning icke kunnat behålla sin plats utan blir arbetslös, så står han där och har ingen möjlighet att ordna för sig och sin familj. Ja, men innebär då icke detta beklagliga förhållande, som någon gång förekommit, en särskild anledning att utreda saken? Jag tycker att bara detta enda exempel i hög grad motiverar en utredning.

Jag skulle för min del vilja våga påstå, att en utredning, som toge sikte på att verkligen gå till grunden med de olägenheter, som finnas, och de svårigheter, som ha uppkommit, skulle ha mycket stora utsikter till framgång. Jag tillhör icke dem, som anse, att man skall sätta i gång med långa och många och dyrbara utredningar, men i det läge, där vi nu befinna oss och när det redan har gjorts tre utredningar, så föreställer jag mig, att om en ny utredning sattes i gång — den skulle icke behöva taga så lång tid — och man begagnade sig av de resultat, vartill de föregående utredningarna kommit, så skulle man kunna komma ett långt stycke framåt med lösningen av denna svåra och tråkiga fråga.

Det har sagts under debatten av en talare, som står på den där gamla ståndpunkten, att det finnes intet annat att göra än att genom strid framtvinga högre löner och att under förra året har det gjorts försök till nedsättning av lantarbetarnas löner. Jag för min del är glad, att jag vid detta tillfälle kan få anledning deklarerat min ståndpunkt i denna fråga. Jag anser, såsom det också sagts från många håll, att jordbruksnäringens läge för närvarande är sådant — och det var på samma sätt i fjol — att om man skall se situationen sådan som den verkligen är, så kan jordbruket icke bära ens de löner, som för närvarande utgå. Men jag hör det oaktat till dem, som anse, att ett nedsättande av lantarbetarnas löner är otänkbart. Jag hör också till de jordbrukare, som anse, att man bör sträva efter att förbättra lantarbetarnas både arbetslöner, bostäder och sociala förhållanden. Däremot hör jag icke till de pessimister, som anse, att intet kan göras, och jag hör heller inte

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

till dem, mina damer och herrar, som, när de tala på detta sätt, bara göra det såsom någon sorts partipolitisk manöver. Jag är fullt och fast övertygad om, att ifall man verkligen griper sig an med en utredning och gör det med en önskan att gå till botten med problemet, så skall också någonting kunna ernås.

Jag hörde häromdagen vid en debatt här i kammaren ett uttalande, som jag måste be att få draga fram igen, då det för mig såsom jordbrukare visar, vilken obekantskap med jordbrukets förhållanden, som finnes här i kammaren och som ju också måste finnas, eftersom det är så många icke jordbrukare här. Det var en talare, som yttrade, att om en viss gren inom ett lantbruk, t. ex. svinskötseln, icke lönade sig, så skulle man helt enkelt lägga ned den. Man skulle alltså enligt denne talares mening följa industriens exempel i sådana fall. För egen del går jag och väntar och hoppas att få svar av statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, huruvida det är möjligt att förbättra priserna med avseende på den för småbruken så viktiga äggproduktionen; dessa priser ha, såom alla torde ha sig bekant, varit oerhört låga. Finnes intet att göra härvidlag, så får man väl lägga ned äggproduktionen också, men vad återstår sedan för en småbrukare? Det är inte mycket.

Jag har tillåtit mig framdraga detta såsom ett exempel på att det tydligen råder en mycket stor okunnighet på många håll angående hur just lantarbetarproblemet ligger till. Man känner inte till de verkliga förhållandena inom jordbruket, och man känner inte till den verkliga önskan, som finnes bland jordbrukarna, att förbättra just lantarbetarnas ställning. Jag vill dock bestämt påstå, att denna önskan finnes och är mycket livlig.

Jag vill inte uppehålla debatten längre, utan skulle endast som avslutning på mitt anförande vilja hemställa, huruvida det icke i denna mycket viktiga fråga verkligen kunde föreligga skäl att trots de betänkligheter, som framställts, försöka besluta sig för en utredning. Jag tror, att en sådan utredning skulle vara av verkligt stort värde och tillåter mig därför, herr förste vice talman, att för min del yrka bifall till reservationen.

Herr **Pettersson** i Dahl: Herr talman! Det må förlåtas mig, när jag såsom ny riksdagsman åhör denna debatt, om jag känner mig litet förvånad. Man kan inte undgå att draga vissa jämförelser mellan vad som sades under valrörelsen och under debatten här, när man å ena sidan ser med vilken intensitet socialdemokraterna gå emot en utredning om lantarbetarnas avlöningsförhållanden och å andra sidan kommer ihåg, hurusom man i valrörelsen från samma partis sida betonade ute i lantarbetardistriktet, att just det partiet ville gå in för en förbättring av lantarbetarnas avlöningsvillkor. Kammaren må förlåta mig, om jag också drar vissa jämförelser mellan denna debatt och den debatt, som helt nyligen förts här i kammaren, angående ökning av folkpensionerna. När samma talare från samma parti voro ute på landsbygden under valrörelsen, då gingo de in för att folkpensioneringen skulle förbättras och pensionerna ökas och göras så höga, att det vore möjligt för det fattiga folket i bygderna att leva på dem. På samma sätt var det med lantarbetarfrågan; där ville man gå in för att förbättra dessa arbetares levnadsvillkor. Då man nu hör, med vilken intensitet det här strides för att denna utredning icke skall komma till stånd, så måste man ovillkorligen instämma med herr Olovson i Västerås, när han säger, att det icke är meningen att komma fram till någonting, utan det är bara politik bakom, där det gäller att värva röster och ingenting annat.

Jag skall gå litet längre fram i talarlistan och en liten smula beröra vad herr Falk säger. Han säger, att motionärerna inte alls känna till förhållan-

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
dena sådana de äro på landsbygden. Jag får säga, att jag tycker, att det är nästan för mycket att komma fram med ett dylikt påstående mot personer, som hela tiden levat med landsbygdens folk och dess arbetare.

Samme talare säger också, att den som har intresse för det allmänna blir utestängd från sin tjänst. För såvitt jag vet och känner till från de trakter, där jag är hemma, är förhållandet rakt motsatt, och arbetare, som ha allmänna intressen, äro lantarbetsgivarna mycket måna om att hjälpa fram. Jag kan också ge exempel på hur S. L. U.-rörelsen söker stimulera lantarbetarna till att skaffa sig ökade kunskaper, och likaså kan jag ge exempel på kommuner, som lämna bidrag till lantarbetare, vilka önska gå igenom folkhögskolekurser.

Vidare säger herr Falk, att det är oriktigt, när man försöker bevisa, att lantarbetarnas löner äro direkt beroende av lantushållningens inkomster. Men detta herr Falks påstående har herr Olovson i Västerås fullkomligt vederlagt, då han sagt, att det inte går att komma fram med ett sådant resonemang, som att lantarbetarnas löner icke skulle vara beroende av lantushållningens ställning.

Sedan var herr Olovson inne på frågan om åttatimmarsdagen och sade, att han skulle vilja ge herr Beck det rådet att komma fram med en motion år 1936, en motion, som då särskilt skulle taga sikte på åttatimmarsdagen. Om jag inte tröttnar kammaren alltför mycket, skulle jag gärna vilja taga ett litet exempel från levande livet för att visa, hur åttatimmarsdagen egentligen verkar. Jag skall taga exemplet från mitt jordbruk.

Vi ha därhemma haft ett vägbygge, som gått fram över mitt jordbruk. Väg-arbetarna voro organiserade och hade alltså åttatimmars arbetsdag. En dag förra året, då vi körde säd hemma hos mig, sluta vägarbetarna sitt arbete klockan 5 på e. m., då deras arbetsdag var slut. Själva börja vi arbetsdagen därhemma i lantbruket klockan 7 på morgonen och hålla på till 7 på kvällen med avbrott för raster, så att arbetstiden blir tio timmar. Vårt arbete pågick alltså, när dessa vägarbetare körde hem klockan 5. Då sade våra arbetare något om att nu voro vägarbetarna fria. Varför kunna inte vi också få vara fria nu? Vi ha dock börjat tidigare än de och säkert arbetat lika strängt. Då borde väl vi få vara fria likaväl som vägarbetarna. Jag sade då, att jag tyckte detsamma och det skulle ni också kunna vara, om jag hade råd att ha två arbetare till i min tjänst, ty då kunde också vi slippa att få arbeta mer än 8 timmar, men det förstå ni ju är omöjligt. Och det voro de med på. Huruvida åttatimmarsdagen kan genomföras i jordbruket beror ju helt och hållet på de priser, som vi kunna få för vad vi sälja. Det går inte att skilja på dessa båda saker, arbetskostnaderna och priserna på produkterna. Så var det en talare, som yttrade något om att det skulle ha varit bondeförbundets fel att lantarbetaravtalet blev uppsagt. Jag kan icke tänka mig, att man i den här debatten skulle kunna komma fram med någonting mera osant än ett dylikt påstående. Bondeförbundet står fullkomligt främmande gentemot uppsägningen av detta avtal. Bondeförbundet har tvärtom vid otaliga tillfällen framhållit, att lantarbetarnas löner äro så låga, att det icke är möjligt att göra dem lägre och att man i stället bör se till att deras löner höjas.

Jag skall till slut, herr talman, be att få särskilt framhålla, att det bakom denna motion från bondeförbundshåll icke alls ligger någon slags valpolitik i den meningen, att det skulle förhålla sig så, att vi icke skulle mena allvar med motionen. Vi ha ju i motionen pekat på olika möjligheter, när det gäller att förbättra lantarbetarnas ställning. Jag vill också säga att om socialdemokraterna vilja hålla litet grand av de löften, som de givit i valrörelsen, böra också de rösta för en ny utredning i detta spörsmål.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

Herr **Johansson** i Ängtorp: Herr förste vice talman! Det är av ett synnerligen stort intresse för mig såsom varande lantarbetare att få åhöra en debatt, som just rör lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. Det må dock förlåtas mig, om jag intager en viss skeptisk inställning gent emot dem, som ha motionerat i denna fråga.

Jag har under nästan hela mitt liv varit i tillfälle att studera den inställning till lantarbetarklassen, som det parti har haft, som motionärerna representera. Jag är givetvis mycket intresserad av på vad sätt en bättre ställning för lantarbetarna skulle kunna komma till stånd. Jag betvivlar emellertid, säger jag, starkt att de, som här ha motionerat, verkligen åsyfta någon sådan förbättring. Jag tror knappast, att det finnes ett levande intresse hos dessa motionärer för lantarbetarna.

Beträffande utredningsspörsmålet ber jag att få instämma med utskottets ordförande herr Lindberg i Umeå. Jag tror verkligen, att de utredningar, som redan äro gjorda, äro tillräckliga. Nya utredningar skulle måhända endast leda till att försvåra möjligheterna för ett forcerande av lantarbetarfrågans lösning.

Låt oss gå tillbaka ett årtionde och fråga oss vilket intresse för lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning som förefanns just hos den grupp, som i år och i fjol motionerat i denna fråga. Jag var lantarbetare även då, och jag vet mer än väl, hurusom man, när lantarbetarna själva sökte tillvarataga sina ekonomiska intressen, just från det parti, som motionärerna representera, sökte med alla tillgängliga medel slå ner lantarbetarnas spröda ekonomiska organisation. Jag säger, att jag betvivlar, att något intresse finnes hos dessa människor för lantarbetarna. De, som då sökte göra livet surt för lantarbetarna, göra det surt för dem även i dag, om det är dem möjligt. En av de svåraste motståndare, som vi ha haft, när det gällt lantarbetarnas ekonomiska lyftning är just, det vill jag påstå, denna kår, som är politiskt organiserad i bondeförbundet. Med dem ha vi haft svårast att komma till tals med så snart vi genom vår fackorganisation ha försökt lyfta lantarbetarna ekonomiskt och socialt. Då ha vi stött på patrull just hos dessa medelstora jordbrukare och detta i större utsträckning än från de största jordbrukarnas sida.

Jag undrar också, vad man menar med ekonomisk och social lyftning. Jag skulle vilja nämna ett par exempel på hur man på bondeförbundshåll gått till väga, när en lantarbetare råkat bli invald i en kommunal institution såsom t. ex. i en fattigvårdsstyrelse eller i en kommunalnämnd. Det är givetvis lantarbetarnas kamrater, som valt in vederbörande i den kommunala institutionen. Jag gratulerar emellertid en dylik lantarbetare. Då först kan han nämligen vara övertygad om att han blir pressad. Det första lantarbetaren få höra är att den dyrbara tiden icke tillåter lantarbetaren att bevista det eller det sammanträdet. Ni får flytta till våren eller hösten, säger man till honom. Jag har otaliga exempel just på detta. Jag frågar, om detta är något bevis för att man vill göra det bästa möjliga för lantarbetaren. Kallas detta för vänlighet mot lantarbetaren? Är det för att höja dem ekonomiskt och socialt, som man avskedar dem från deras anställning och går in för att stämpla dem, så att de icke kunna få någon anställning i fortsättningen? När anställningsvägen är stängd, söker man på allt sätt lägga svårigheter i vägen än här och än där, när de söka skaffa sig bostäder. Man kan säga, att jag är frän, men dylika bilder äro med verkligheten överensstämmande. Jag har sett många exempel därpå, så jag vet, att jag talar sant. Det vill jag understryka. När man går till väga på detta sätt, kan man väl icke begära att lantarbetarna skola annat än med en viss skepticisism taga emot bondeförbundets motion. Jag vill ännu en gång understryka, vad jag sade i början av mitt anförande, att jag betvivlar

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.) starkt, att det bakom denna motion ligger någon ärlig vilja och något ärligt uppsåt.

Jag skall för min personliga del icke uppehålla tiden mycket längre. Det har tillräckligt mycket resonerats här i debatten av talare, som äro långt mera insatta än vad jag är i en hel del andra saker, som sammanhånga med denna fråga. Det hindrar emellertid icke att jag måste bemöta herr Andersson i Dunker, då han talade om en utjämning mellan industriarbetarnas och lantarbetarnas löner. Jag vill säga herr Andersson, att enligt den statistik, som från arbetsgivareföreningen förelagts oss, finnes det en hel del grupper av arbetare i vårt samhälle som, om de också icke ha det sämre, dock ha det lika uselt ställt som lantarbetarna. Detta visar sig, när vi träffa samman med arbetsgivarna vid förhandlingsbordet. I valrörelsen däremot heter det på annat sätt. En utjämning i lönevillkoren för att tillgodose den arbetargrupp, som jag representerar, är jag gärna med om, men då måste man börja uppifrån och gå hela skalan nedåt. När man då kommer till dem, som ha det sämst, behöver man icke, det är jag övertygad om att man skall finna, företaga några reduktioner för de industriarbetargrupper, som man här har talat om. Jag tror för övrigt icke, att man åsyftar en utjämning på så sätt, att man skulle sänka lönerna för industriarbetarna för att kunna höja lantarbetarnas löner. Meningen är nog bara att pressa ned industriarbetarnas lönestandard, så att den kommer ned i samma nivå som lantarbetarnas. Det förefaller, som om man ville dithän, åtminstone om man tänker på de år, som gått och på vad som nu föresiggår. Som jag förut sade, tror jag, att en utredning i den här frågan, sådan den har föreslagits av motionären, nog är meningslös. Vi torde med lugn kunna invänta den utredning, som redan är i gång och som i år har föreslagits och vi få väl i sinom tid se till vilket resultat, den kommer att föra. Jag är också medveten om att en utredning tar tid. Det kunna dock vi lantarbetare finna oss i. Vi äro i alla fall tillfredsställda med de utredningar, som äro gjorda och äro givetvis också intresserade av att den utredning, som pågår, skall leda till resultat. Det hade varit synnerligen önskvärt, om motionärerna i dag hade kunnat lägga fram ett positivt förslag till lösning av den här frågan men något sådant har icke kommit och i följd därav ber jag, herr förste vice talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Lindberg** i Umeå: Herr talman! Jag har ansträngt mig till det yttersta för att under denna debatt kunna uppfånga några nya synpunkter på lantarbetarfrågan. Jag nödgas dock tyvärr konstatera, att allt vad som sagts i denna debatt sagts många gånger förr, och debatten har därför icke kommit att befrukta den sak, varom här är fråga.

Herr Andersson i Dunker sökte förklara anledningen till att den föreliggande motionen, som har exakt samma yrkande, som fjolårets motion, nu kommit igen. Han anförde, att man i fjol väntade på resultat av jordbruksutredningens arbete, och att detta var anledningen varför bl. a. herr von Heland ansåg sig kunna gå med på ett avstyrkande av motionen. Men, herr Andersson i Dunker, i denna jordbruksutredning sutto dock tvenne så förnämliga representanter från bondeförbundet som herr Pehrsson i Bramstorp och herr Strindlund på Västernorrlandslänsbanken, och jordbruksutredningen hade även till uppdrag att utreda spörsmålet om lantarbetarnas ställning och medlen för förbättring av densamma. Det skulle verkligen vara intressant att höra någon av dessa representanter för bondeförbundet här angiva skälen till att deras utredningsuppdrag endast kom att utmytna i det betänkande, som bondeförbundets motio-

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
nära i år ha underkänt. Jag vill vidare påpeka att i bostadsutredningen, som har att syssla med lantarbetarnas bostadsförhållanden, sitter herr Andersson i Dunker själv och han torde där ha rika möjligheter att bevaka lantarbetarnas intressen i denna punkt. I den sociala jordbruksutredningen sitter bondeförbundsrepresentanten professor Westman, som alltså på detta område kan göra alla behöfliga insatser. Vad beträffar ålderdomsförsörjningen för våra lantarbetare konstaterar jag, att herr Nilsson i Gränebo sitter i pensionsförsäkringskommittén och där kan göra, vad som överhuvud taget är möjligt för att åstadkomma en lösning av denna fråga. Det ligger nog någonting i vad herr Herou sade i sitt yttrande, att det kanske förhåller sig så att alla utredningar, som hittills förekommit, lett till så små resultat, att man därför ansett sig böra så där allmänt giva uttryck åt sitt missnöje i riksdagen. Vi, som suttit i utskottet, ha emellertid icke kunnat hålla till godo med en sådan där allmän missnöjesyttring och på grund därav skriva till Kungl. Maj:t och anhålla, att man skall göra en ny utredning, där man eventuellt skulle sätta in herrar Andersson i Dunker, Pehrsson i Bramstorp, Strindlund, Westman och Nilsson i Gränebo för att om några år kunna konstatera missnöje med vad dessa herrar kommit till, så att man måste igångsätta ännu en utredning. Vi ha ansett oss böra kräva att motionärerna bestämt säga ut, vad det är, som behöver utredas. Då invänder herr Andersson i Dunker, att det är väl icke något skäl att avstyrka motionen, därför att den icke angiver några sådana riktlinjer; det är den kommande utredningen, som får giva besked om, vad som skall göras för att förbättra lantarbetarnas ställning. Men om icke det stora antalet motionärer ha kunnat komma med några acceptabla uppslag, ha åtminstone icke de rätt att begära att ett riksdagsutskott skall komma med dem. Bondeförbundet har för övrigt varit representerat i utskottet och har alltså kunnat få fram, vad som bör utsägas. Man får icke lämna en sak så lösligt ifrån sig som motionärerna gjort och överlämna åt andra att utarbeta de behöfliga riktlinjerna. Kom med sådana från bondeförbundshåll, herr Andersson i Dunker, så skola vi allvarligt resonera om saken!

Det var betecknande att konsul Wallén, som ju, såsom han själv sade, lever och verkar bland lantarbetarna och därför känner deras förhållanden och behov, ej heller kunde ange någonting, som borde bliva föremål för utredning och som icke förut var utrett. Han klandrade socialdemokraterna — det klandret drabbar ju också de borgerliga i utskottet så när som på bondeförbundsrepresentanten — därför att de icke ville vara med om en utredning för att visa hur lantarbetarnas ställning är. Ja, men är det någon i denna kammare, som efter den utredning, som blev färdig för några månader sedan, icke känner till hur läget för lantarbetarna är? Vi ha siffror på den saken, siffror, som herr Andersson i Dunker själv begagnat i sitt anförande i kammaren. Herr Wallén förklarade, att lantarbetarna ha rätt att få sin ställning klarlagd. Lantarbetarnas ställning är klarlagd och behöver icke ytterligare klarläggas.

Herr De Geer yttrade, att de tre utredningar, som blivit verkställda eller som pågå, icke äro uttömmande och att man därför borde ha en bättre utredning, i vilken man borde »gå till grunden med problemet». Jag uppfordrar herr De Geer att här tillkännagiva, vad han menar med att gå till grunden med problemet. Självt yttrade han ingenting, varav man kunde draga någon slutsats i detta avseende. Menar herr De Geer till äventyrs, att det är de problem, som herr Olovson i Västerås berörde, som skola utredas, eller rör det sig om några andra problem? Jag tillåter mig gissa, att det möjligen var det problem, som herr Andersson i Dunker snuddade vid, när han krävde ett klarläggande av denna fråga: Bero de låga lönerna på att arbetsgivarna ej vilja betala bättre löner eller bero de låga lönerna för lantarbetarna på att statsmakterna genom sina

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
 åtgärder hindra jordbruksprodukterna att stiga till sådana priser att högre löner kunna betalas? Ja, herr Andersson i Dunker, jag tror icke, att vi behöva utreda den frågan heller. Här ha representanter från lantarbetarna tillkännagivit såsom sin åsikt, att jordbruket nog måhända kan betala något högre löner, åtminstone i vissa fall, än vad det har gjort. Herrar Andersson i Dunker, De Geer och Wallén, som äro jordbrukare, påstå att priserna för jordbruksprodukterna nu äro sådana att ökade löner icke kunna erhållas. Föra vi dessa herrar tillsammans i en kommitté, kommer resultatet, det känna vi redan till, att bliva, att herrarna ha delade meningar. Jag tror icke, att man för den delen heller behöver tillsätta en särskild utredningskommitté. Men, herr Andersson i Dunker, det kan ju vara av ett visst intresse att få ett klart besked av honom, vilka åtgärder det är statsmakterna vidtagit för att hindra jordbrukets produkter att *stiga* i pris. Under de senaste riksdagarna ha en rad åtgärder i stället vidtagits för att hindra jordbruksprodukterna att *falla* i pris.
 Jag vidhåller mitt yrkande.

§ 9.

Herr statsrådet *Schlyter* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 196, med förslag till lag angående ändring i vissa delar av förordningen om nya strafflagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall m. m.

Denna proposition bordlades.

§ 10.

Fortsattes föredragningen av andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 2; och yttrade därvid:

Herr *Olovson* i Västerås: Herr talman! Sedan en hel rad talare från bondeförbundet och högern visat mig den stora äran att nagga mig i kanten, kan det ju vara tillåtet för mig att med ett par ord beröra, vad man sålunda haft att säga.

Jag nödgas dröja först vid herr Walléns anförande, som förvånade mig just därför, att jag hade väntat mig en predikan av kraftigare slag. Emellertid var det något av det där, som är karakteristiskt för herr Wallén, som följde med i hans anförande. Han har tydligen ännu icke fått klart för sig, att det icke går riktigt lika bra att säga i andra kammaren, vad han så lättvindigt slungar ur sig ute på valmötet. Kammarens ärade ledamöter lade antagligen märke till att herr Wallén ställde till mig ett par frågor i sådan form att frågorna måste uppfattas såsom påståenden.

Han frågade mig, om jag och — såsom han uttryckte sig — min tidning voro med om att stödja jordbrukarna i Västmanland, när de ville ha litet mera betalt för mjölken, och om vi gävo vårt stöd åt jordbrukarna, när de ville ha ordentligt betalt för gruskörningen. Dessa frågor skulle ge det intrycket, att jag personligen och den tidning, jag har att svara för, skulle arbetat emot högre mjölkpris och arbetat emot en ordentlig betalning åt de lantbrukare, som körde grus till vägarna. Nu veta alla, som haft någon rimlig anledning att ta reda på den ställning, som jag och den ifrågavarande tidningen intagit härvidlag, att jag såväl i tal som i skrift och icke minst på valmötet hävdadt med all den styrka jag förmår, att jordbruket behöver ha bättre betalt för sina alster. Jag kan försäkra herr Wallén, att jag, som talade vid åtskilliga valmöten förra året, icke vid något enda tillfälle underlät att stryka under nödvändigheten av,

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

att jordbruket fick bättre betalt för sina alster, och jag kan nämna, att sådant tal alltid hälsades med utomordentlig tillfredsställelse icke minst ibland industriens folk. Från vårt håll har icke vid något tillfälle vare sig handels eller talats på ett sätt, som skulle kunna tyda på, att vi icke förstå, att jordbruksnäringen måste bära sig ekonomiskt, för att de som i den äro verk samma skola kunna leva, och lantarbetarna få en rimlig betalning. Vårt parti har ju också här i riksdagen varit med om en rad åtgärder, som just syftat till att förbättra prisläget å jordbrukets produkter. — Så den gången sköt ju herr Wallén fullkomligt i blindo. Men man vill sprida den uppfattningen, att vi icke vilja, att jordbruket skall ha ordentligt betalt för sina alster, medan vi samtidigt kräva, att lantarbetarna skola få bra betalt. Så okunniga i ekonomiska ting äro vi icke. Det är icke bara jag som vet, att varje näring — både jordbruk och industri — måste bära sig, för att den skall kunna lämna lön till de anställda; det säga vi alla inom det parti, jag tillhör.

Herr Wallén uraktlät emellertid att ge tillkänna någon uppfattning om de tips, som jag gav honom och de andra bondeförbundarna, till motioner vid nästa års riksdag rörande åtgärder syftande till att garantera lantarbetarna rimlig del uti den hjälp, staten ger jordbruket. Det blev intet besked på den punkten. Icke heller blev det något besked på frågan, huruvida man ville vara med om en lagligt reglerad arbetstid, och icke heller något besked på frågan, huruvida man ville vara med om en lagstiftning, som gäve lantarbetarna en mera tryggad ställning till deras hem. Jag ber att få påpeka för herrarna, att när det från vårt håll för några år sedan motionerades om lantarbetarnas rätt till deras bostäder, gingo bondeförbundets representanter däremot. Men vi skola väl vid tillfälle ännu en gång känna herrarna på pulsen i det avseendet.

Herr Bengtsson i Kullen gav emellertid klart besked om, vad det här är fråga om. Han talade varmt om hur svårt lantarbetarna ha det — vilket icke alls behövs från herrarnas sida. Den saken har jag predikat i herr Bengtssons i Kullen hemtrakt för tjugo år sedan, och jag skall göra det i fortsättningen också. Det där veta vi — vi veta det mycket bättre än herr Bengtsson i Kullen. Vi tro honom alltså utan vidare, när han förklarar, att lantarbetarna ha det svårt. Men däremot tror jag honom absolut icke, när han säger, att bara jordbruket får hjälp, skola jordbrukarna med glädje och med nöje ge lantarbetarna bättre betalning. Herr Bengtsson i Kullen och jag voro båda verksamma i Västergötland under åren 1914—1918. Då hade jordbruket gyllene tider. Den saken är klar. Men jag har i minnet, att *lantarbetarna* i Västergötland icke blevo fetare den gången.

Herr Magnusson i Skövde klarade av kritiken rörande lantarbetarnas rättsliga ställning med att hänvisa till den för några år sedan upphävida legostadgan av år 1833, och han menar, att om vi bara haft legostadgan kvar, hade lantarbetarnas rättsliga ställning varit bättre än den är nu. I själva verket är ju detta en anklagelse mot lantarbetsgivarna. Denna anklagelse ligger nämligen i det förhållandet — såsom herr Magnusson i Skövde erkänner — att det är därför, att lantarbetsgivarna icke genom en stadga av år 1833 förhindras att göra lantarbetarna hemlösa med kort frist, de göra det. Jag måste emellertid säga, att legostadgan ju var en så pass omodern lagstiftning, att det icke var en dag för tidigt, att den föll, ty den innehöll dock, som herr Magnusson i Skövde väl vet, bland annat den bestämmelsen, att lantarbetaren eller tjänstehjonet icke kunde få ut sin lön, förr än »tjänsteåret var slut och tjänaren för sig redo gjort», som det hette. Det var ju icke heller så värst många år tidigare som husagan ströks ur den stadgan. Detta hindrar icke, att vi kunna behöva en lagstiftning, som stadgar rätt för lantarbetarna

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
att under viss tid efter uppsägning kvarbo uti lägenhet. Det är fortfarande anledning fråga den ärade motionären, om han vill vara med om åtgärder i det avseendet. Herr De Geer antydde, att utredningen skulle kunna gälla detta rättsliga problem. Ja, men varför motionerar man då icke om den saken? Här har utskottet konstaterat, här har utskottets ordförande konstaterat, här har från alla håll konstaterats, att i motionen och i de anföranden, som hållits från bondeförbundshåll, man icke kunnat komma med ett enda positivt förslag. Man har med andra ord vägrat visa vad man egentligen vill, och när vi framställa vissa önskemål rörande lantarbetarnas villkor, önskemål som man skulle vilja se uppfyllda, så tåga herrarna fullständigt på den punkten och lämna icke något besked. Jag slutar, herr talman, med att än en gång uppfordra den ärade motionären att tillkännagiva, huruvida han vill vara med om åtgärder just på de punkter, som jag i mitt förra anförande berörde.

När allt kommer omkring förhåller det sig emellertid så, att det icke är lantarbetarnas sak, som man vill föra fram, ty genom samtliga anföranden på det hållet går ju som en röd tråd, att det här bara är fråga om att få sådana åtgärder vidtagna att jordbruket kan bära sig. Men säg då i all rimlighets namn detta uti motionen, och tala icke om, att det är lantarbetarnas ställning, som ni vilja utreda. Låt oss i stället säga, att det här är fråga om att ytterligare utreda — eller att rättare sagt verkställa en utredning, som redan är verkställd — om jordbrukets ekonomiska läge. Men, om denna utredning skall ha avseende å lantarbetarna, borde herrarna ha tagit med en begäran om utredning huru och på vad sätt lantarbetarna skola få någon del uti den hjälp, som lämnats jordbruket.

Jag är efter den debatt, som här förts, ännu mer styrkt i den av mig förut uttalade uppfattningen, att det här icke är fråga om annat än att få fram en utredning, som till ingenting förpliktar, för att ha den att peka på, när man kommer att gå emot de positiva förslag, som komma fram i anledning av och med stöd av redan verkställda eller pågående utredningar.

Herr Andersson i Löbbo: Herr talman! Jag har tillåtit mig begära ordet för att göra några erinringar och framhålla några synpunkter vid behandlingen av föreliggande ärende.

Jag konstaterar till en början, att det är med glädje man i dag finner, att ifrån olika partiers sida vittnas om, att lantarbetarnas sociala och ekonomiska ställning är avsevärt sämre än åtskilliga andra medborgargrupper. Jag erinrar kammaren om, att vi under de sista åren haft åtskilliga debatter om lantarbetarfrågor, och att därvidlag ofta från borgerligt håll gjorts gällande, att lantarbetarnas ställning icke skulle vara så dålig som vad från socialdemokratiskt håll framhållits. Som resultat av dagens debatt fastslår jag följaktligen, att från samtliga politiska partiers sida framhållits och understrukits, att lantarbetarna dessvärre befinna sig på en social och ekonomisk nivå, som ligger betydligt lägre än många andra medborgargrupper. Det kan vara ett visst värde att erinra härom, enär de gjorda uttalandena från borgerligt håll måhända behöver ihågkommas senare vid en annan för lantarbetarna viktiga frågas behandling under innevarande års riksdag.

Då jag nu har ordet skall jag tillåta mig resonera ett par minuter med herr Andersson i Dunker. Vi ha haft tillfälle att resonera åtskilligt förut, och det ha vi gjort undantagslöst under sansade och angenäma former, och det är jag förvissad om skall bli fallet även i dag. Herr Andersson i Dunker förstår icke varför en kommunalarbetare eller en stationskarl eller en industriarbetare skall ha dubbelt så mycket betalt som en lantarbetare. Ja, jag tror, att herr

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

Andersson i Dunker själv kunnat genast svara på den frågan, och att svaret då blivit, att detta är beroende på — om icke helt så dock till väsentlig del — att de olika näringsgrenarna ge så väsentligt olika avkastning och ha så väsentligt olika räntabilitet. Men, herr Andersson i Dunker, detta tillhör ju finesserna i det nuvarande produktionssystemet, att de olika näringsgrenarna ge olika ekonomiskt utbyte och olika ekonomiskt resultat. Jag medger, att det är avvita, att exempelvis lantarbetarna skola ha lägre lön än åtskilliga andra arbetare, som utföra ett dagsverke, vilket ur arbetsprestationssynpunkt icke är bättre eller hårdare än lantarbetarens. Detta är ett oriktigt och orimligt förhållande, men jag tror icke, att denna sak för lantarbetarnas vidkommande kan lösas därigenom, att man sänker industriarbetares, stationskarlars och kommunalarbetares löner ner till samma nivå som lantarbetarnas. Säkerligen icke. Nu vill jag icke förutsätta, att detta är den väg, herr Andersson i Dunker vill gå, men jag har en känsla av, att den tanken på bondeförbundshåll nog är förhärskande, åtminstone inom vissa kretsar. Det är oriktigt och orimligt, icke bara, att en lantarbetare skall ha väsentligt sämre betalt än en industriarbetare, kommunalarbetare eller stationskarl, utan också exempelvis att en tändsticksarbetare har så väsentligt sämre betalt än en kullagerarbetare. Men att så är förhållandet beror på åtskilliga faktorer, och den viktigaste av dessa är, som jag förut sagt, att de olika näringsgrenarna ge olika avkastning och följaktligen ej ha möjlighet att betala lika pris för lika dagsverken.

Nåväl, men det där skola vi rätta till, säga motionärerna, herrar bondeförbundare. Ja, ni få ursäktas, men jag tror inte, att det kan gå genom en så enkel åtgärd som här ifrågasättes, därför att detta är ett problem, som sammanhänger med de näringspolitiska problemen i stort. Det är icke ett problem enbart om förhållandet mellan industriarbetarens, banvaktens och stationskarlens löner å ena sidan och lantarbetarens löner å andra sidan, utan en fråga som omfattar näringslivet och produktionsformerna i allmänhet. Men vilja herrarna ta upp detta stora problem och söka utreda, huru man skall kunna åstadkomma en produktionsordning, som i största möjliga mån medför en rättvisare fördelad inkomstnivå och en utjämnad egendomsnivå, skall jag för min del utan tvekan vara den förste att med glädje hälsa herrarna välkomna på den vägen.

Herr Lindberg i Umeå, utskottets ordförande, har redan svarat på ett par punkter, som jag därför kan gå förbi, men jag skall i stället säga några ord till herr Wallén, som jag ser befinner sig omedelbart här intill. Han konstaterade, att vi socialdemokrater icke vilja vara med om en utredning, och framhöll vidare, att lantarbetarna ha rätt att få sin ställning klarlagd genom en kommitté, som är sakkunnig. Jag förstår inte riktigt, vad herr Wallén menar, men jag förmodar, att han anser, att de kommittéer, som förut arbetat, icke ha varit sakkunniga. Om denna kritik drabbar bostadsutredningen, skall jag som part i målet icke yttra mig utan överlåter åt andra att svara. Jag ber endast, att herr Wallén vänder sig till min personlige och måhända även herr Walléns vän herr Andersson i Dunker för att av honom kunna få nödvändiga uppgifter och informationer angående bostadsutredningens arbete. Jag har fört detta herr Walléns yttrande på tal, därför att jag icke kan finna annat än, att det även måste innebära en bister kritik utav de båda bondeförbundsrepresentanternas arbete, som suttit i jordbruksutredningen, vilken utredning arbetat ända sedan 1928. Jag har därmed icke sagt, att kritiken är berättigad, utan jag konstaterar blott, att herr Walléns uttalande måste innebära ett underkännande av dessa herrars arbete. Jag tillåter mig i detta sammanhang påpeka, att de direktiv, som utfärdades då jordbruksutredningen tillsattes, ligga ungefär på samma linje som det yrkande om utredning, vil-

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
ket motionärerna nu föreslå. Jordbruksutredningens direktiv inneburo, att den skulle verkställa utredning rörande jordbrukets ekonomiska läge samt angående åtgärder, som kunde och borde vidtagas i syfte att höja jordbrukets ekonomiska bärkraft därhän, att förutsättningar skapades för att jordbrukets arbetare måtte komma i åtnjutande av förbättrade levnadsvillkor. Jag kan inte finna annat än, att det är samma tankegång, som ges uttryck åt i den föreliggande motionen. Man vill ha förbättrade levnadsvillkor för lantarbetarna. Jordbruksutredningen har sysslat med denna utredning i flera år. En hel del förslag ha framlagts för riksdagen, och de flesta av dem äro redan antagna, och de föreslagna bestämmelserna ha trätt i kraft, men att som en följd härav också en förbättring i lantarbetarnas villkor inträtt, är icke så alldeles säkert.

Ja, herr talman, jag nämnde i början av mitt anförande, att orsaken till att icke lantbruket, åtminstone icke för närvarande, kan betala sina arbetare, som man säger, en skäligen avlöning är, att om en näringsgren ger dåligt ekonomiskt resultat, så ha arbetarna inom densamma icke ens med tillhjälp av de starkaste fackliga organisationer möjlighet att tillkämpa sig de förmåner, deras kamrater i andra yrken ha. Men därmed är icke sagt annat än att det är mycket som talar för, att om lantarbetarnas fackliga organisationer vid tidigare skeden varit starkare och mera solida, så hade säkerligen också för deras del ett bättre ekonomiskt resultat mängen gång kunnat utvinnas.

Jag skall slutligen säga bara ett par ord till herr Carlström, därför att herr Carlström tog upp problemet om lantarbetarnas ställning i förhållande till industriarbetarklassen. Han påstod — och han är för övrigt icke ensam om den uppfattningen inom det borgerliga lägret — att lantarbetaren och industriarbetaren näppeligen kunna ha gemensamma intressen, utan att de snarare stå på motsatta linjer, därför att den ene tillhör konsumentgruppen och den andre producentgruppen. Jag har aldrig trott på den där läran. Jag kan icke förstå annat än att, om man drar ut konsekvenserna av detta resonemang, följden skulle bli, att livsmedelsarbetarna borde stå i motsatsförhållande till exempelvis textilarbetarna, och textilarbetarna låt mig säga till verkstadsarbetarna. Ty det kan nämligen icke nekas till, att om lantarbetarna få höjda löneförmåner, detta kommer att i någon mån kunna medföra dyrare livsmedelspriser, samtidigt som givetvis höjda löner för textilarbetarna kunna medföra dyrare priser på textilvaror. Men jag har därför icke hört, att det skulle finnas någon intresse motsättning mellan verkstads- och textilarbetare. Jag tror, herr talman, att man gör sig skyldig till en fullständig felbedömning, när man här försöker draga upp en gräns mellan industriens arbetare och jordens arbetare. Jag tror, att de i stort sett ha gemensamma intressen, och jag tror, att den teoretiska klyftan dem emellan kan överbyggas på ett sätt som leder till båda parternas förmån. Jag går så långt, att jag anser det icke vara bara de direkt löneanställda lantarbetarnas och industriarbetarnas intressen, som äro i stort sett identiska, utan även småbondeklassens politiska och ekonomiska intressen borde vara och äro förenliga med industri- och lantarbetarnas. Om man skall åstadkomma något samförstånd på den vägen, går det inte an, att man allt för långt driver rena yrkes- och klassynpunkter. Sådant får icke ske från någotdera hållet. De renodlade yrkessynpunkterna från bondeförbundet äro ett stort hinder för åstadkommande av en gemensam samförståndslinje mellan jordens och industriens arbetande folk.

Innan jag slutar, vill jag erinra om det faktum, att socialdemokraterna i såväl oppositions- som regeringsställning tagit initiativ till förbättrande av lantarbetarnas ställning i olika avseenden. Den saken kan icke förnekas ens från bondeförbundets sida.

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

Herr talman! Då den föreslagna utredningen omfattar blott och bart en deltalj av det stora produktionsproblemet och då utredning angående denna deltalj pågår genom jordbruksutredningens försorg, sedan år 1928, kan jag icke finna, att andra kammaren i dag har någon anledning att biträda det krav på en förnyad utredning, som här har framställts.

Herr Brädefors: Herr talman! Det är egendomligt att höra, hur det här i dag från borgerligt håll talas om att man ömmar för lantarbetarnas ekonomiska och sociala förhållanden. När man vet, hur de borgerliga i alla avseenden i praktiken motarbeta såväl lantarbetarnas som industriarbetarnas ekonomiska intressen, då förstår man, att det egentligen inte är den saken, som är grunden till motionen, utan att det är något annat, som ligger bakom. Herr Olovson i Västerås har också anklagat bondeförbundarna för att de ingenting mena med sin motion, och han skyndar sig att tillägga: jo, de mena en sak verkligen; de fördröja nämligen verkliga åtgärder för lantarbetarna genom en långvarig utredning. Herr Olovson i Västerås rekommenderade något annat i stället, då han talade om starka fackföreningar bland lantarbetarna, men han förklarade samtidigt, att dessa fackföreningars uppgifter för att få lantarbetarna bättre betalda skulle upphöra vid den punkt, där icke jordbruket vore så bärkraftigt, att det kunde bära högre löner. Han sade, att det gäller detsamma för jordbruket som för industrien, att man kan inte pressa lönerna högre upp än inkomstkällan är bärkraftig. Men då man sedan hör bondeförbundarna göra den förklaringen, att redan nu är jordbruket i en sådan misär, att det inte kan bära ens de löner, som för närvarande betalas, och så mycket mindre några förbättringar i löneavseende, då menar jag, att man har all anledning att fråga sig, vad herr Olovson i Västerås egentligen menar. Jag undrar, om man inte kan säga precis detsamma om honom, som han säger om bondeförbundet, att han inte egentligen menar något med detta recept för förbättrande av lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. Men jag skulle också kunna tillägga, att herr Olovson i Västerås menar verkligen också en sak, liksom bondeförbundarna mena en sak, ty han försöker att med dessa fraseradikala yttranden i kammaren vilseleda lantarbetarna att sätta tro till den socialdemokratiska regeringen och dess riksdagspolitik, så att de avstå från den verkliga kampen mot sina arbetsgivare, mot lantpatronerna. Den meningen är själva grunden i herr Olovsons i Västerås yttrande, och det är för övrigt hela den socialdemokratiska gruppens mening.

Han har alltså samma motiv som bondeförbundet och de övriga borgarpartierna. Han har det motivet och den grundmeningen: att söka få lantarbetarna att avstå från kampåtgärder för sina intressen. Det är olika former för dessa grunder, men resultatet blir ungefär detsamma. Om man skulle verkställa en verklig undersökning om dessa frågor, som här har anbefallts, så tror jag, att det skulle bli det resultatet av denna verkliga undersökning, att orsaken till lantarbetarnas ekonomiska och sociala misär är den kapitalistiska produktionsanarkien. Om man sedan undersökte vilka åtgärder som skulle vidtagas och fullföljde det resultat man fått från en sådan utredning, skulle det självklart bli så, att man skulle förorda det kapitalistiska samhällssystemets upphävande. Men jag tror, att varken bondeförbundarna i kammaren eller övriga borgarpartier lika litet som den socialdemokratiska gruppen skulle förorda en sådan lösning av frågan. Den frågan tror jag, att lantarbetarna tillsammans med sina kamrater i industrien komma att lösa och genomföra i kampen mot det kapitalistiska samhället. Jag har intet förtroende för kungliga utredningar, men varför skulle man inte låta den nuvarande socialdemokratiska regeringen verkställa en sådan utredning, som man här motionerat om? Den social-

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
 demokratiska regeringen har ju möjlighet nu att komma fram med ett socialistiskt förslag, sett från socialistiska synpunkter. Den har den möjligheten, och sedan kan den naturligtvis föreslå rent socialistiska åtgärder mot den misär, lantarbetarna leva i såväl i ekonomiskt som i socialt avseende. Men jag tror, att även om yrkandet om utredning skulle bifallas av kammaren, så skulle den socialdemokratiska regeringens utredning säkerligen komma till samma resultat som vilken annan, borgerlig utredning som helst. Den skulle komma att bevisa det kapitalistiska samhällets oförmåga att ändra dessa förhållanden inom kapitalismens ram, och den skulle säkerligen även bevisa det socialdemokratiska partiets oförmåga att ändra dessa förhållanden.

Herr Wallén: Herr talman! Jag skall fatta mig kort och bara ge några repliker och svar på några frågor till mig. Först vill jag besvara herr Olovsons i Västerås fråga. Han frågade, om vi från bondeförbundshåll ville vara med om att ge lantarbetarna del i det ökade välstånd, som eventuellt kunde bli en följd av åtgärder, viktiga genom den svenska riksdagen. Jag tror, att det var ungefär så frågan lydde. Jag hänvisar då till att för ungefär tre år sedan hölls på hotell Gillet i Stockholm ett sammanträde med valda delegater från hela Sverige, men, herr talman, jag medger, att svenska riksdagsmän voro förbjudna att komma med, därför att vi ville inte ha någon partipolitik i saken. Det var valda ombud från hela Sveriges alla län. Där gjordes ett uttalande av bondeförbundare, av socialdemokrater, av högermän, av liberaler, men inte i närvaro av några kommunister, i varje fall inte några Sillénkommunister därför att de voro inte jordbrukskunniga på den tiden. Jag har tyvärr inte med mig detta, men jag tror nog, att jag erinrar mig innehållet i detsamma; däri begärde vi i skrivelse till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t skulle utreda frågan om lantarbetarnas ställning i förhållande till förbättrade möjligheter inom jordbruket, som kunde bli en följd av vissa riksdagsbeslut, så att även lantarbetarna finge sin fulla andel av detta. Denna skrivelse inlämnades till Konungen och gick vidare till regeringen, och jag antar den fortfarande ligger i någon dammig skrivbordslåda. Detta är vår inställning. Tyvärr måste man säga, att med den utveckling jordbruket fått sedan dess ha lantarbetarnas löner inte kunnat gå uppåt, ty det är nu allt sämre inom jordbruket, något som de, vilka vilja se de faktiska förhållandena, måste erkänna.

Herr Olovson i Västerås talade även om gyllene tider åren 1918 och 1920, »men vad fingo lantarbetarna med?» Hade herr Olovson läst motionen, så hade herr Olovson sluppit fråga. Det står i den, att en jordbruksarbetares årslön uppgick enligt officiella siffror år 1913 till 720 kronor men år 1920 till 2,352 kronor för att sedan gå tillbaka, då det blev sämre tider. Det var bättre tider för jordbruket, och även värdena stego, men, herr Olovson, vi hade också på den tiden en annan riksbanksledning, som skötte valutan, så att priserna kunde stiga och folket få arbete och bröd.

Vidare har man sagt till mig från ett annat håll något om att jag skulle sagt, att det icke tidigare varit någon sakkunnig utredning i närliggande fråga. Jag vet inte, om ledamöterna i dessa kommittéer kände sig träffade. Jag menade i varje fall inte, att de voro osakkunniga. Jag menade, att om regeringen icke själv är sakkunnig, så har den dock tillgång till alla Sveriges sakkunniga, och då bör den med det intresse, som visats i *valrörelsen*, kunna få ihop en sakkunnigkommitté för att utreda frågan. *Det bör ligga allvar bakom det hela, och det är inte skämt, när det gäller lantarbetarna.*

Jag vill fråga de lantarbetare, som varit uppe så livligt i debatten: finna ni inte er ställning ganska egendomlig, när ni jämför valmötetalarna och talarna

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
från tribunen här? Finna ni det inte egendomligt, när det yrkas avslag på en begäran om utredning av er ekonomiska och sociala ställning samt — märk väl det, fastän föregående talare förbigått det — *av möjligheten att förbättra den.* Det halka herrarna förbi, detta senare, men observera, att det står i motionens yrkande. Det förvånar mig mindre, om lantarbetarna allt oftare gå över till kommunisterna, ty kommunisterna vilja dock ha en utredning, men ni vill inte ens det! Jag menar, att finge de tillräcklig upplysning, så ginge de till bondeförbundet eller något av de andra borgerliga partierna, men för närvarande förstår jag, att de gå till det hållet, ty där vill man som sagt åtminstone medgiva en utredning.

Herr Lindberg var ironisk och sade, att herr Wallén lever och verkar bland lantarbetarna, och frågade, om jag känner med dem. Ja, herr talman, nog vet jag, att de finnas som glömma varifrån de utgått men *för min del skäms jag inte för mitt ursprung och förnekar inte fars och mors gärning. Jag har inte blivit en så internationell marxist, att jag inte kan hålla med den klass jag är född i, och jag kommer alltjämt att försöka bevaka dennas berättigade intressen.*

Till slut en fråga. Är det inte så, att ni säga till oss, att vi tagit fram motionen för att värva röster? Jag hade eljest inte trott, att det skulle bli val förrän om fyra år! Vi taga alltså inte fram våra önskningsar vid ett valår, utan för att de skola kunna hinna uppfyllas innan dess! Från visst håll brukar man däremot komma med motioner det sista året före valen.

Jag tycker, att inga skäl tala emot denna rimliga begäran om utredning av de sociala och ekonomiska förhållandena för lantarbetarna och av möjligheterna att förbättra desamma. Sveriges lantarbetare, kärnan i arbetarklassen, böra ha rätt att fordra en sådan.

Till slut en annan sak. Jag vill rätta det misstag man gör, då man säger, att vi vilja sänka andra grupperns löner. Jag talar för egen räkning. Jag har varit med att väcka en motion om borttagande av topplönerna och av arbetsfri inkomst. Men jag tror inte det är bondeförbundets mening, att man skall sänka lönerna i den mening ni inlägga. Vi vilja ha upp priset, d. v. s. lönen för vårt arbete så, att vi även kunna *betala* skäliga löner. *Tjänstemännen skola ha sitt, industriarbetarna sitt, men jordens folk skall också ha sitt.*

Herr talman! Inga sakskaäl tala emot motionen. Om man vill se något resultat och om man känner med samhällets sämst ställda medlemmar, har man icke annat val än att rösta för motionen.

Herr Andersson i Dunker: Herr talman! Herr Elmroth och andra talare ha velat fränkänna mig och bondeförbundet något som helst intresse, ja rent av rätt att visa intresse för lantarbetarna. För min del vet jag, att det påståendet är fullkomligt oberättigat, och jag vet, att tusentals och åter tusentals bondeförbundare och andra jordbrukare ha rätt att protestera mot ett sådant uttalande från herr Elmroths och hans kamraters sida.

Ordföranden i utskottet har återigen pekat på jordbruksutredningen och dess direktiv. Herr Lindberg vet, att utredningen på order från jordbruksministern fått upphöra med sitt arbete. Jag trodde verkligen, att även utskottet haft reda på detta.

Herr Andersson i Löbbo var vänlig nog att säga, att han trodde inte, att jag hörde till dem, som ville åstadkomma en utjämning genom att sänka andra arbetares löner ned till samma nivå som lantarbetarnas, och det är inte heller så. Jag och alla mina meningsfränder vilja gå en annan väg. Vi vilja söka skapa möjligheter att höja lantarbetarnas löner till samma nivå, som andra, jämförbara arbetargrupper.

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

Herr Andersson i Löbbo vidrörde en del andra vidlyftiga problem, nämligen olika näringars olika räntabilitet. Men den frågan ligger, såvida jag inte är alldeles okunnig, under utredning inom socialiseringsnämnden, och där har den legat sedan ett tiotal år tillbaka.

Herr Olovson i Västerås gjorde det uttalandet i sitt första anförande, att fackföreningarna kunna icke åstadkomma högre löner än jordbruksnäringen kan bära. Ja, det är ju fullkomligt riktigt och ett uttalande, som vi litet var kunna instämma uti, men, herr Olovson, var står herr Olovson och hans kamrater och var ha ni stått vid de oändligt många tillfällen, då det gällt yrkanden i riksdagen, som, om de bifallits, skulle ha ökat möjligheterna för jordbrukarna att betala bättre löner till sina arbetare? Var ha herr Olovson och hans partikamrater tidigare stått, när det gällt sockerfrågan, spannmålsfrågan, mjölkfrågan i fjol o. s. v.? Jo, ni stodo på den sida, som sade nej och nej till dessa förslag, och i oändligt många andra liknande frågor ha ni intagit samma ståndpunkt. Har det nu uppstått en åsiktsförskjutning i detta fall inom det parti, som herr Olovson tillhör, så skall jag känna mig utomordentligt tacksam.

Herr talman! Jag kan icke förstå annat än att de delade meningar, som här ha kommit till uttryck, ha synnerligen kraftigt understrukit behovet av en utredning av hur lantarbetarnas ekonomiska förhållanden skola kunna förbättras. Jag ber därför, herr talman, att få vidhålla mitt tidigare yrkande.

Herr Pettersson i Rosta: Herr talman! Jag skulle icke förlänga debatten, om icke herr Olovson i Västerås här vid två tillfällen efterlyst positiva förslag. Jag skall därför för min del be att få skissera ett sådant positivt förslag, som jag vet, att många lantarbetsgivare med framgång under en lång följd av år ha använt. Jag får då först lov att något litet peka på hurudant förhållandet är här i livet med oss människor: vi vilja nämligen arbeta oss uppåt undan för undan. Lantarbetaren vill sålunda bli torpare, torparen arrendator, och arrendatorn vill bli egen jordbrukare. Fabriksarbetaren vill bli förman, och förmannen vill bli sin egen o. s. v. På samma sätt har herr Olovson i Västerås arbetat sig upp från fabriksarbetare till redaktör, och nu antar jag han arbetar för fullt för att bli redaktör för Socialdemokraten eller någon annan stor tidning för att där skaffa sig en plattform kanske till en socialministerplats eller något dylikt. Lantarbetarna, som ju ha ett tungt och strängt arbete, vilja naturligtvis också arbeta sig fram. Det är också ofta så, att sedan de under några år arbetat vid lantbruket, övergå de kanske till att bli torpare, därifrån övergå de till arrendatorer och från arrendatorer till att bli sina egna. Just i steget till arrendator eller att bli sin egen möter det emellertid stora svårigheter att kunna skaffa pengar och borgen o. s. v. Det händer många gånger, att arbetsgivaren får skaffa den andre borgensmannen och ta hela risken på sig för att skaffa vederbörande det nödiga rörelsekapitalet. Just på denna punkt har man enligt min uppfattning en av de viktigaste möjligheterna att kunna skaffa dessa arbetare en bättre utkomst här i livet, så att de icke hela sitt liv skola behöva förbli lantarbetare. Det låter naturligtvis och har alltid i forna dagar låtit så vackert att tala om gamla trotjänare, men efter min synpunkt är det vackrare och bättre, om vederbörande arbetare kan bli självständig jordbrukare och arbeta på egen mark o. s. v.

Nu har ju regeringen kommit med en proposition om upprättande av en lånefond för arbetarsmåbruk, och det utgör givetvis ett steg i rätt riktning, men om jag icke läst fel, skola norrländska skogsarbetare här ha företräde och lantarbetarna i södra och mellersta Sverige skola komma först i andra

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)

hand. Jag tror också, att det har framkommit motion om att skapa förutsättningar för att lantarbetarna skola bli jämställda med skogsarbetarna i detta fall.

Sedan har det här resonerats mycket om lantarbetarnas löner. Det är alldeles givet, att storleken av deras löner beror på jordbrukets bärighet. Är det så, att jordbruket har möjlighet att betala högre löner, så göres det naturligtvis. De löner, som lantarbetarna ha, äro minsann icke för höga, utan arbetarna behöva gott ha dem kvar för att kunna nöjaktigt existera. Därför få jordbrukarna också gå en annan väg för att kunna reda sig. Jordbrukarna ha icke råd att ha så många arbetare utan få avskeda dem. När en flyttar, tar man ingen annan i stället. En person, som har två drängar, får nöja sig med en dräng, och den, som har en dräng, får nöja sig med ingen, och han och hans familj få i stället arbeta så mycket hårdare. Det blir faktiskt följderna av nuvarande förhållanden.

Dessutom uppstår en svårighet, som alla kanske icke ens lagt märke till. Jag bor själv alldeles invid gränsen till en större stad i mellersta Sverige, och jag har sett, hur det utvecklar sig. Det går så, att lantarbetarna flytta från landsbygden in till städerna, och om denna utveckling får hålla på några år, så komma städerna, mina herrar, att bli fulla med arbetslösa lantarbetare, som man då där får ta hand om. Jag skulle knappast tro, att det heller är någon lycklig lösning av frågan, men så kommer det alldeles säkert att gå.

Jag har här försökt skissera en linje, efter vilken man skulle kunna göra något för Sveriges lantarbetare. Nu säger herr Olovson i Västerås och några till, att de äro färdiga att fälla tårar för att man vill göra en smula och visa, hur lantarbetarna möjligen skulle kunna få det litet bättre. Det verkar dock rent av litet löjligt i förhållande till den ståndpunkt, som herrarna i övrigt inta i frågan. Med hänsyn emellertid till den linje, som jag här har skisserat, och andra kanske kunna komma med än bättre linjer, som skulle kunna ge lantarbetarna ett stöd för att gå vidare från arbetareställning till ställning som egen, så tror jag, att en utredning skulle kunna ha sin nytta, om man försökte komma fram på dessa vägar. Då herr Carlström säger, att vi icke vilja göra några offer, så vill jag för min del säga, att jag vill gärna vara med om att göra offer för att lantarbetarna skola kunna få lättare att övergå från ställning som arbetare till egen. Men tanke härpå, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr Skoglund: Herr talman! Det har från många håll och icke minst från herr Olovsons i Västerås sida framhållits, att jordbrukarna ha fått en mycket kraftig hjälp från statens sida. Det är riktigt, och vi böra erkänna det och vara tacksamma för det stöd, som vi ha fått. När herr Olovson emellertid går längre och säger, att den hjälp, som jordbrukarna ha fått, har icke kommit jordbrukets arbetare till godo, då tror jag han har orätt. Om nämligen icke jordbruket hade fått detta stöd och om icke de hjälpåtgärder hade vidtagits, som nu skett, så skulle ett betydligt mycket större antal jordbruksarbetare ha blivit arbetslösa än som nu är fallet. Det är icke så, att det från jordbrukarnas sida finns någon önskan att pressa ned arbetarnas löner. Det är den sista utväg, som användes, när jordbrukets driftkostnader måste nedbringas. Vad man först undersöker är möjligheten att, om det går, klara sig med ett mindre antal arbetare och låta dem, som äro kvar, bibehålla samma avlöning. Att icke flera blivit avskedade och måst söka sig till de statliga och kommunala hjälporganen än som hittills har skett beror just därpå, att statsmakterna ha gett jordbruket det skydd, som de ha gjort. Om det stöd, som vi för närvarande ha, skulle försämrast, om priserna på jordbruksproduk-

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
 ter, särskilt de animaliska, skulle gå ned ytterligare eller om det stöd vi ha för vår spannmålsodling skulle komma att försämrast och priserna bli lägre än de nuvarande, då kan säkerligen ingen utredning, den må bli hur grundlig och hur välmående som helst, hindra, att Sveriges jordbruksarbetare i betydligt större utsträckning än vad nu är fallet dels bli helt och hållet arbetslösa, dels övergå till att bli säsongarbetare.

Vad är det, som hotar jordbruksarbetarnas levnadsstandard för närvarande? Jo, det är, att de skola förvandlas till säsongarbetare på samma sätt som skett med Amerikas jordbruksarbetare. Jordbrukaren har icke råd att hålla en stadigvarande arbetsstyrka året om, såsom han brukar ha under normala förhållanden. Han tar i stället in arbetare under skörden och under den brådaste tiden, och under resten av året får jordbruksarbetaren beklagligt nog på samma sätt som många andra grovarbetare försöka ta sig fram hur han kan. Om han då icke kan få arbete på andra områden, så får han söka sig till de statliga och kommunala nödhjälpsarbetena.

Det har av herr Olovson framhållits, att om jordbruksarbetarna organiserade sig, så skulle de ha möjlighet att skaffa sig bättre villkor; åtminstone skulle de, tror jag han menade, kunna hålla sig kvar vid samma lönevillkor och levnadsstandard, som de för närvarande ha. Vad är det då, som lantarbetarnas organisationer ha satt som sitt stora mål? Ja, vid ett samtal, som jag hade med en av lantarbetarförbundets ledande män här i landet, framhöll denne, att ett av deras allra första och viktigaste krav vore, att jordbruksarbetarna icke längre skulle behöva åtnjuta lön i form av naturprodukter utan att de, liksom industriarbetarna, skulle få sin lön i kontanta pengar. Vad skulle detta krav medföra, om det förverkligades? Jo, det skulle medföra, att jordbruket ännu fortare skulle tvingas att minska antalet löneanställda arbetare, ty vad jordbrukaren framför allt har svårt att komma ut med just nu är kontanter. Naturprodukter däremot kan han avvara, och i den formen kan han lämna sina arbetare en stor del av den lön, som de skola ha.

Ett annat krav, som också från den sidan har framförts, är, att jordbruksarbetarna icke skulle behöva använda sig av jordbrukarens lönebostäder utan att staten eller kommunerna skulle bygga och underhålla de bostäder, som jordbruksarbetarna skola bo uti. Vad tror herr Olovson det skulle medföra? Jo, att det skulle bli ännu mindre känsla av gemensamt ansvar mellan jordbrukaren och hans arbetare. Det skulle medföra, att arbetarna i ännu högre grad skulle komma att användas som säsongarbetare än som är fallet, när de bo i lantarbetsgivarens bostäder.

Jag för min del har ingenting emot en utredning, om den skulle kunna vara till någon nytta, men jag ber få framhålla, att jag inte tror det är möjligt att komma till ett effektivt resultat på annat sätt än därigenom, att jordbrukets produkter bli så pass betalda, att det blir möjligt att lämna jordbruksarbetaren den lön, som han alltför väl behöver.

Häruti instämde herrar *Olsson* i Blädinge, *Persson* i Fritorp, *Jönsson* i Boa och *Westerdahl*.

Herr **Herou**: Herr talman! Det var ett yttrande i debatten, som nödgar mig att nu närmare precisera vår ställning. Jag skulle eljest icke ännu en gång hava upptagit kammarens tid.

När vi gå in för att stödja förslaget om utredning, så betonar jag uttryckligen, att vi göra det på de av mig i mitt föregående anförande angivna grunderna, nämligen att vi vilja beröva möjligheten för någon att med tal om utredningar driva agitation i denna fråga. I övrigt uttryckte jag i hela mitt

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
förra anförande en mycket bestämd misstro till resultatet av kungl. kommitteers arbete på sådana områden, som det här gäller.

Utöver detta skulle jag vilja ge ett par korta repliker till ett par talare. Jag har ingen lust att anställa någon klappjakt på dagens många jungfrutalare, men herr Elmroth kan ju icke räknas till de mera nya i diskussionsförsamlingar, och därför vill jag rätta till ett litet misstag, som han begick. Han sade, att i dagens debatt stå bondeförbundare och bolsjeviker på samma linje i denna fråga, och han tillade, att det var sålunda tillräckligt tvivelaktigt, det var dubbelsidig demagogi. Jag tror, att när jag nu slår fast detta hans yttrande, så kan jag mycket väl tänka mig ett sådant förhållande i någon fråga, att det kan vara realiter politiskt riktigt att understödja ett förslag, som kommer från bondeförbundet, och gå emot ett förslag, som till äventyrs kommer från herr Elmroth. Här föreligger emellertid ingen sådan omständighet i reell ståndpunkt. Jag har velat slå fast hans yttrande till protokollet, så att han icke skall ha möjlighet att komma ifrån det på något sätt och han skall sedan få använda dagar och nätter att studera mitt föregående anförande och sina anklagelser emot oss. Han skall bli mycket förtvivlad vid det studiet, när han skall försöka få täckning för sitt något egendomliga påstående om att bolsjeviker och bondeförbundare i dagens debatt stått på precis samma linje.

Sedan var det en annan socialdemokratisk talare som sade, att socialdemokraterna skulle taga bondeförbundarnas agitation med stort jämnmod. Ja, det går nog an att säga så, men blir han trodd efter dagens debatt, tar man bondeförbundarnas agitation med så särskilt stort jämnmod? Debatten vittnar icke därom. Han tillade, att det var ett fullkomligt löjligt förslag, och därför skulle man med jämnmod taga den anklagelsen, att man gick emot denna utredning om lantarbetarnas livsfråga. Ja, det är nog så, att stora partier ha lätt att bli övermodiga liksom de, som förunnats äran att väljas in i ett stort parti, men högmod går före fall, och därför blir det kanske dåligt både med jämnmodet och talet om löjlighet i fortsättningen. Det borde vara det redan nu, ty detta förslag är ganska likt det förslag, som socialdemokraterna framlade valåret 1928. Då var det ju en alldeles utmärkt sak.

Sedan kommer man icke ifrån en sak genom att säga, att detta förslag kommer från ett dåligt håll. Det går icke. Vi ha ingen möjlighet att undersöka en motionärs eventuella moraliska förträfflighet, innan vi taga ståndpunkt till en sak, utan vi måste taga ståndpunkt till saken. Vad beträffar vem som väckt motionen, tycker jag i detta fall, att oron skulle vara ganska liten, ty det är ju en socialdemokratisk regering som har att bestämma takten och vilka ledamöter som skola inväljas i den kungl. kommittén. Alltså borde man ha anledning antaga, att i denna nya kommitté, som skall framlägga ett bättre förslag, det skall bli blott få »dåliga» bondeförbundare och en hel rad »goda» socialdemokrater.

Herr Lindberg i Umeå: Herr talman! Blott ett par ord. Denna debatt bör icke få sluta utan att jag tar mig friheten att i egenskap av utskottets ordförande konstatera, att det enda positiva uppslaget i denna diskussion från bondeförbundarnas sida varit kravet på en utredning. Det har under debatten icke kunnat påvisas, att den utredning, som redan verkställdes i fråga om lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning, på någon punkt är bristfällig. I fråga om åtgärder till förbättrande av lantarbetarnas ställning har från motionärernas och deras meningsfränders sida starkt betonats, att förutsättningen för dylika åtgärder är en förbättring av jordbruksnäringens bärighet. Det var emellertid den frågan, som jordbruksutredningen hade att främst be-

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
fatta sig med, i vilken utredning två mycket representativa bondeförbundare hade säte och stämma. Det har icke uttalats den meningen, att en ny utredning om jordbrukets ekonomiska bärighet skulle sättas i gång. Den uppfattningen rymmes heller icke inom ramen för motionen och har därför icke kunnat upptagas till behandling inom utskottet.

Herr De Geer: Herr talman! Jag skulle icke dristat mig att ånyo begära ordet, om jag icke blivit direkt uppfordrad av utskottets ordförande, som ville, att jag skulle precisera vad jag menade med att utredningen skulle gå till grunden med frågan. Nu har herr ordföranden ytterligare framhållit, att det enda positiva, som framkommit från bondeförbundshåll, skulle vara just en begäran om utredning. Jag ber att få säga för min del, herr talman, att för herr Lindberg förefaller det vara det enda positiva, som framkommit, såsom han säger, att frågan är klarlagd, och att den icke behöver vidare utredas. Vi andra, som anse, att frågan icke är klarlagd, finna det egendomligt, att det icke skulle vara möjligt att få till stånd en hastig och grundlig ytterligare utredning.

Det har också sagts, att det är egendomligt, att man från bondeförbundshåll blott begär en utredning och icke kommer med några preciserade förslag. Jag vågar för min del tro, att om denna, såsom jag tycker, rimliga begäran att få en utredning till stånd icke blir av kammaren bifallen, så är det mycket sannolikt — ja, man kan säga säkert — att det nästa år kommer förslag i den riktningen. Då emellertid denna fråga är så viktig som den är samt onödiga uppehåll och uppskov skulle skada densamma, vågar jag för min del fortfarande höra till dem, som anse en utredning vara nyttig. Jag kan icke förstå, varför man rent av skall vara rädd för en utredning, som icke behöver kosta staten så mycket pengar. Såsom här sagts är det ju också en socialdemokratisk regering, som kommer att igångsätta denna utredning, och då är det ganska egendomligt, att det just är socialdemokraterna, som äro ivrigast i fråga om att hindra igångsättandet av utredningen. Jag tror för min del, att det finns mycket att vinna med en utredning, och vi mötas icke, herr Lindberg, i den uppfattningen, att frågan är fullständigt klarlagd, utan det finns ännu mycket att klarlägga. Jag vågar för min del fortfarande yrka bifall till reservationen.

Herr Lindberg i Umeå: Herr talman! Jag nödgas beklaga, att den föregående ärade talaren, då han på nytt tog till orda, icke stod till tjänst med några anvisningar på vad det var som skulle utredas. Jag rekommenderar den ärade talaren att söka samla sig till nästa riksdag och att då i en motion angiva vad det är, den ärade talaren och hans meningsfränder mena, att man ytterligare skall utreda.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag å berörda hemställan och bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Herr Andersson i Dunker jämte ytterligare andra ledamöter av kammaren åskade emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller fjärde tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 2, röstar

Ja;

Ang. lantarbetarnas ekonomiska och sociala ställning. (Forts.)
Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtagandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst samt anslagen, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet; och befanns därvid flertalet ha va röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 11.

Härefter föredrogs andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion angående vattenfallsstyrelsens taxor för elektrisk kraft å landsbygden; och begärdes därvid ordet av herr Bengtsson i Kullen, som yttrade: Herr talman! Då man läser ifrågavarande utskottsutlåtande, kan man verkligen säga, att det »smekt och slagit ihjäl med samma varma själ». Utskottet avslutar nämligen sin motivering med följande ord: »Man torde sålunda ha all anledning att utgå ifrån, att ärendet kommer att slutbehandlas snarast möjligt och att en så långt gående reducering av ifrågavarande taxa, som förhållandena det medgiva, kommer att genomföras.» Ja, herr talman, det är just vad jag begärt i min motion. Jag har i detta ärende alltid haft den uppfattningen, att våra vattenfall äro en nationalförmögenhet, som böra skötas och förvaltas på det sätt, att denna förmögenhet eller rikedom kan komma svenska folket tillgodo, och icke på ett sådant sätt som hittills varit fallet, att på grund av för höga taxor svenska folket — särskilt då dess jordbrukare — icke kan utnyttja denna kraft utan kraften får hellre försvinna och rinna bort. Är det någon mening i en sådan politik, som hittills förts av vattenfallsstyrelsen? Hela byar finnas som ej ha någon elektrisk energi alls utan ligga härvidlag helt i mörker på grund av att jordbruket ej kan i dessa ekonomiskt svåra tider betala de höga priserna. Vattenfallsstyrelsen håller emellertid på sitt »system» och ser med välbehag på att kraften i våra vattenfall får rinna bort hellre än att den till ett billigare pris än det nuvarande får komma svenska folket till godo. Ett handlingssätt som det saknas tillräckligt starka ord i svenska språket att fördöma. Jag skall be att här få nämna några siffror, som bevisa, att särskilt de vattenfallsverk, som äro i mellersta Sverige, bära sig alldeles utmärkt, så att man mycket väl kan gå in för en reducering av taxan eller taxorna. Under år 1922 utgjorde den sammanlagda vinsten vid Trollhättans och Älvkarleby vattenfallsverk i runt tal 2,333,678 kronor, under år 1923 kr. 2,416,365, under år 1924 kr. 2,705,306, under år 1925 kr. 3,798,546, under år 1926 kr. 3,835,352, under år 1927 kr. 3,550,098, under år 1928 kr. 3,965,802, under år 1929 kr. 5,417,232, under år 1930 kr. 5,570,112 och under år 1931 kr. 5,199,036. Alltså ha dessa båda kraftverk på tio år lämnat en inkomst till staten på cirka 38,800,000 kronor. Varför icke nu resultatet i sin helhet har blivit lika lysande, som det synes framgå, av dessa båda företag, är beroende därpå, att de andra kraftverken dragit ned vinsten, t. ex. Porjus' kraftverk uppe i Norrland. Jag anser emellertid icke det vara riktigt, att vi lantbrukare i mellersta Sverige skola vara med om att betala den förlust, som uppstår uppe i Norrland. När det gäller järnvägarna, veta vi, att de i Norrland gå med mycket stor förlust, och då säger man, att man får taga hänsyn till att de äro kulturbanor. Jag anser, att skäl föreligga för att resonera i detta fall precis på samma sätt.

Ang. vattenfallsstyrelsens taxor för elektrisk kraft å landsbygden.

Ang. vattenfallsstyrelsens taxor för elektrisk kraft å landsbygden. (Forts.)

Nu är det alldeles uppenbart, att i händelse man sänker taxepriiset och det blir en ökad förbrukning, kommer detta att medföra, att det skulle bli ett bättre resultat av vattenfallsstyrelsens verksamhet. Vad man härvidlag ger efter i avgift, vinner man genom större anslutning. Och jag skall be att få citera vad den utan jämförelse *mest sakkunniga* i taxekommittén har anfört, nämligen professor Sten Welander. Han säger här i taxekommitténs utlåtande på sid. 47: »När det pekas på de fördelar, som kunna nås genom ökad förbrukning, må också understrykas, att den ökade förbrukningen måste uppmuntras genom taxesänkningar, vilka skola komma före och icke efter ökningen i förbrukningen. För egen del blev jag påtagligt övertygad om det riktiga i denna metod, då konsul Schmitz i Sydsvenska Kraftaktiebolaget vid förra krisen resolut sänkte taxorna för en del under kriget tillkomna abonnenter och detta i strid mot såväl min uppfattning som övriga ingenjörers, vilka höllo på taxornas samband med de dyra kristidsanläggningarna. Den på papperet beräknade »förlusten» genom sänkningen utgjorde väsentligt över 100,000 kronor per år och representerade cirka 25 % på taxan. Redan första året kompen-serades emellertid över två tredjedelar av inkomstminskningen genom ökad förbrukning, en erfarenhet som för min del verkade i hög grad övertygande. Liknande erfarenheter torde emellertid föreligga på andra håll.» Detta visar till fullo vad jag nyss här anfört.

Jag skall också be att här få nämna några siffror, som bevisa, att när det gäller till lantbruket avsedda taxor gör det icke i sin helhet staten så mycket i händelse man vill gå lantbruket till mötes. Nu har jag för min del föreslagit i motionen att sänka lantbrukstaxan ifrån vad reservanterna uti ifrågavarande betänkande föreslagit 7 öre per kilowattimme till 5 öre. Under år 1930 var det en leverans å 15,035,148 kilowattimmar eller i runt tal 15 miljoner kilowattimmar och med en sänkning av 2 öre per kilowattimme gör detta alltså cirka 300,000 kronor. Nettovinsten, när man tager alla kraftverken i sin helhet, var samma år i runt tal 352,000 kronor. Alltså skulle det med denna sänkning ändå bära sig och det är icke något annat än vad riksdagen en gång uttalade, att taxan skall vara sådan, att det bär sig. Jag anser för min del icke, att statens vattenfallsverk skall vara något skatteobjekt utan att det skall utnyttjas på ett sätt, så att denna kraft kan komma folket till godo. Härtill kommer, när det gäller frågan, huru våra vattenfallsverk bära sig, att Trollhättans vattenfall är värderat till 15 miljoner kronor och Älvkarleby till 3 miljoner kronor, alltså tillsammans för dessa båda 18 miljoner kronor. På dessa 18 miljoner kronor, varav staten icke lagt ut ett enda öre utan haft dem såsom sin egendom, är det i räkenskaperna beräknat 4 % årlig ränta enligt riksdagens beslut, och 4 % ränta på detta belopp gör ju 720,000 kronor — alltså ett ytterligare belägg för att det går att sänka ifrågavarande taxor.

Såsom nu denna fråga ligger till hoppas jag i likhet med utskottet, att regeringen skall visa sin goda vilja och göra allt vad göras kan för att nedbringa priset, och jag har därför, herr talman, för närvarande icke något särskilt yrkande, ty jag lever just i den förhoppningen, att så skall ske, att vi skola snart få ett ordentligt pris, men om så icke skulle ske, lovar jag, herr talman, att återkomma till saken.

Vidare anförde:

Herr **Lindberg** i Umeå: Herr talman! Jag ber endast att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen förklarades härmed avslutad; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 12.

Härpå föredrogos vart efter annat:

andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckt motion angående viss utredning i fråga om arbetslöshetens orsaker; och

första lagutskottets utlåtande, nr 25, i anledning av väckt motion angående upphävande av påföljd jämlikt 2 kap. 19 § strafflagen.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 13.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört första lagutskottets utlåtande, nr 26, i anledning av väckt motion angående upphävande av stadgandet i 17 kap. 32 § rättegångsbalken att brottmål må i vissa fall kunna lämnas till framtiden.

Ang. upphävande av stadgandet att brottmål må kunna lämnas till framtiden.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 357, vilken behandlats av första lagutskottet, hade herr *Flyg m. fl.* yrkat, att riksdagen i skrivelse till regeringen måtte hemställa om en sådan ändring av rättegångsbalkens kapitel 17, att bestämmelsen, att ett mål kunde ställas på framtiden, utan att den åtalade vare sig fälldes eller friades, utginge ur rättegångsbalken.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade emellertid avgivits av herrar *Åkerman, Klefbeck, Norling, Lindqvist*, fru *Östlund* och herr *Olsson* i Mellerud, vilka föreslagit, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning om upphävande av den i 17 kap. 32 § rättegångsbalken åt domstol givna rätten att i brottmål lämna sak till framtiden samt skyndsamt för riksdagen framlägga de lagförslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr *Lindqvist*: Herr talman! Jag förmodar, att kammarens ledamöter tagit del av detta ärende, så att jag icke behöver närmare gå in därpå, och om ni så gjort, ha ni väl funnit, att utskottet är i sak enigt. Det finns en reservation mot utskottsmajoritetens uppfattning, men trots detta kan man säga, att enigheten är ganska stor. Alla äro ju överens om att den här gamla bestämmelsen, att en domstol ställer en sak på framtiden, är en föråldrad bestämmelse och medför mer skada än nytta. Detta äro vi överens om alla, men sedan dela vi oss, när det gäller frågan, inom vilken tid denna föråldrade bestämmelse skall borttagas. Utskottsmajoriteten anser för sin del, att vi skola bibehålla denna bestämmelse ända till dess vi få den nya processordningen, när vi få den nya processreformen lagd på riksdagens bord. Vi som stå såsom reservanter anse för vår del, att det icke kan vara riktigt att vänta så länge och att det icke kan vara behöfligt heller. Utskottet har här i sitt utlåtande tagit in ett visst uttalande från den tid, när vi behandlade rättegångsreformen här i riksdagen, däri det bland annat heter, att man icke skall störa det arbete, som nu pågår i processlagberedningen. Men det tror jag icke, att vi göra, om kammaren här går in för reservanternas uttalande. Ty såvitt jag kan se — och jag tror det är riktigt, då jag har rådgjort med flera jurister om den saken — är den reform, som ifrågasatts, ganska enkel att rent tekniskt genomföra.

Ang. upphävande av stadgandet att brottmål må kunna lämnas till framtiden.
(Forts.)

Man behöver visst icke besvära processlagberedningen med detta, utan det kan mycket väl utföras i departementet. Det enda processlagberedningen skulle få med det att göra skulle bliva, att efter det att ett förslag utarbetats i departementet, bleve processlagberedningen hörd om detta. Men det kan icke på något sätt hindra eller försena dess arbete.

Vi tycka för vår del, att denna gamla bestämmelse är, som jag sade, så föråldrad, att det icke finnes någon anledning att vänta ända till dess man får att behandla den stora processreformen, utan den bör borttagas så fort som möjligt.

Med dessa ord, herr talman, ber jag få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den reservation, som avgivits av herr Åkerman m. fl.

Herr Flyg: Herr talman! Jag skall icke yttra mig utförligare i den fråga, som nu föreligger. Jag kan ju säga, att jag är tacksam över den behandling, som våra motioner såväl i den föregående som i den nu förevarande frågan fått från vederbörande utskotts sida. Det är omöjligt för mig att på det problem, det gäller, lägga några som helst juridiska synpunkter eller något juridiskt omdöme. Vad jag kan göra är endast att yttra mig såsom lekman i det avseende det här gäller. Jag måste då säga, att jag finner utskottets utlåtande vara sådant, att det verkar, som om det skulle vara tillkommet därför att man ingenting ville göra. Man säger här, att utskottet kan icke finna institutets avskaffande så betydelsefullt eller trängande, att man icke kan vänta, tills den stora processreformen föreligger. Jag måste säga, att om det är det enda skälet och man ställer det mot vad det här i realiteten gäller, nämligen de domstolsutslag, som ibland kunna förekomma i vissa fall och som avse ställande på framtiden, om man vidare går ut ifrån, att en domstols uppgift väl ändå bör vara att fria eller fälla, och om man för det tredje går ut ifrån, att ett sådant utslag, som detta att ställa på framtiden faktiskt är en dom, som är synnerligen hård och som också kan vara upprörande orättvis, om man går ut ifrån alla dessa synpunkter, så tror jag, att utskottsmajoriteten bör finna, att dess formulering »icke så betydelsefull och trängande» är en formulering, som kan vara gällande, om man håller sig till orden men icke om man tar upp det, som är det väsentliga, d. v. s. de konkreta fall, som man har till sitt förfogande eller kan komma att stå inför i en kanske mycket nära framtid. Jag menar, att ser jag saken på det sättet, finner jag utskottsmajoritetens avslagsyrkande, att här skall motionen till ingen riksdagens åtgärd föranleda, vara icke hållbart motiverat. Utgående från vad saken i realiteten gäller, anser jag i likhet med den föregående talaren, herr Lindqvist, att det ju i så fall är ytterst litet, som skiljer mellan å ena sidan denna utskottsmajoritetens ståndpunkt och å andra sidan den ståndpunkt, som reservanterna kommit fram till.

Jag ber alltså för mitt vidkommande, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Hedlund i Östersund: Herr talman! Jag märkte icke, att första lagutskottets vice ordförande var närvarande, när jag lät anteckna mig för ordet. Jag tillhörde utskottsmajoriteten i det föregående ärendet, där den i anledning av herr Flygs motion yrkat på avskaffande av påföljdsstraffet. Men jag har icke kunnat följa med samme motionär i fråga om skrivelse till Kungl. Maj:t beträffande avskaffandet av bestämmelsen att ställa ett mål på framtiden. Det är två så olikartade saker, att jag icke alls vill sammanblanda dem. Vi

Ang. upphävande av stadgandet att brottmål må kunna lämnas till framtiden.

(Forts.)

voro ganska eniga inom första lagutskottet, att det är otillfredsställande, att icke en domstol kan antingen fria eller fälla, och vi hava varit ganska eniga också därom, att när riksdagen slutligen får se sitt program från 1930 beträffande processreformen förverkligat, skall det knappast förekomma, att en domstol behöver ställa ett mål på framtiden, därför att med den nya processreformen menar man, att domstolen skall så utrustas med möjligheter att utfinna sanningen, att ett friande eller fällande kan givas. Jag vill icke, att vi skola avskaffa instrumentet ställande på framtiden, innan domstolarna blivit utrustade för att fria eller fälla en åtalad. Det är enligt min uppfattning icke ett straff, som ålägges en åtalad, vars mål ställes på framtiden. Det är grova förbrytelser, som man anklagas för. Domstolen följer nu den legala bevisprövningen. Den kan icke fälla ett utslag, därför att sanningen ej kunnat utforskas. Ingen kan påstå, att det är en skyldig eller en oskyldig, som får sitt mål ställt på framtiden: sannolika skäl tala för att den, som får målet ställt på framtiden, är skyldig till förseelsen. Då tycker jag, att det är ur rättskänslans och rättssäkerhetens synpunkt tillfredsställande att snabbt kunna taga upp ärendet, när indicierna hopas mot den anklagade. Då emellertid rättegångsreformen är så nära förestående och förutsättningen för ett avskaffande av detta instrument är, att man gör domstolarna rustade för att utforska sanningen, då finner jag det irriterande att nu begära utredning om avskaffande av instrumentet att ställa på framtiden. Det är sålunda enligt min uppfattning inom en nära liggande framtid möjligt att få en rättegångsreform genomförd, varom riksdagen redan uttalat sig.

Under sådana förhållanden ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottsmajoritetens förslag.

Herr Linnér: Herr talman! Jag kunde inskränka mig till att instämma med min ärade kollega i första lagutskottet. Men jag vill bara tillägga ett par ord. Det råder, som han nämnde, ingen som helst skiljaktighet i principiellt avseende beträffande valören av denna form för domstolsutslag, som den gällande svenska lagen för närvarande bibehållit. Men däremot råder det en alldeles bestämd skillnad i uppfattningarna om lämpligheten av en riksdagskrivelse. Vi hava först och främst värdesatt betydelsen av påföljdens kvarblivande under ett par år på ett annat sätt än vad reservanterna gjort. Det är alldeles så, som herr Hedlund sagt, att vi hava både av föregående erfarenhet och av de upplysningar, som lämnats i utskottet, kommit till den övertygelsen, att risken för att någon orättvisa sker genom tillämpningen av denna påföljd för närvarande är utomordentligt ringa. Å andra sidan hava vi ansett, att det har en mycket stor betydelse för hela det svenska rättegångsväsendet och därmed även för rättssäkerheten, att processreformen, varom riksdagen för ett par år sedan skrev och fattade principiellt beslut, icke blir fördröjd genom detaljkrivelser, som komma efteråt.

Man kan säga, att detta är en så enkel sak, att den kan avlägsnas utan intrång på processkommissionens verksamhet. Vi tro icke, att det är så, därför att processen är dock en enhet, ur vilken det är svårt att bryta ut ett stycke utan att åtminstone den utredning, som sysslar med det hela, får taga hand även om det. Då är det enligt vår uppfattning bättre, att denna processkommission får syssla i fred och därmed på kortare tid framlägga ett förslag till den moderniserade rättegångsreform, som säkerligen behöves, än om man i dag tar ett stycke, en annan dag ett annat stycke och skriver om det.

Jag ber, herr talman, endast att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang. upphävande av stadgandet att brottmål må kunna lämnas till framtiden.
(Forts.)

Herr **Lindqvist**: Herr talman! Jag skall icke säga så många ord, men jag nödgas dock säga, att såväl den senaste ärade talarens anförande som herr Hedlunds är något annorlunda än vad herrarna i utskottet varit med om att säga. Ty här gör herr Hedlund gällande, och det instämmer herr Linnér i, att man icke ur rättssäkerhetens synpunkt kan taga bort denna bestämmelse. Men det står visst icke i utskottsutlåtandet, och det torde väl ändå vara svårt för herrarna att fasthålla vid den ståndpunkten. I utskottet hänvisade herrarna till, att riksdagen redan tidigare tagit ståndpunkt till denna fråga och sagt, att detta kunna vi taga bort. Nu är bara frågan den, säger utskottsmajoriteten: skola vi taga bort det nu eller vänta på den stora processreformen? Jag vågar säga mot herr Linnér, trots att han är jurist, att det är väl ändå så, att detta arbete, som jag förut sade skall utföras, kan utföras utan att det på något sätt behöver försena processlagberedningens arbete. Det går icke att fasthålla vid det.

Så vill jag framhålla en synpunkt här, som varit för mig i viss mån avgörande, när jag tagit ställning till denna fråga. När vi inom utskottet först började att behandla denna sak, hade jag ingen bestämd uppfattning, hur man skulle göra. Men när jag här från juristernas sida fann, att det var en så enkel och lätt sak, tänkte jag: när vi komma överens om saken, nåväl, varför skola vi då skjuta på den? Jag har sett åtminstone en gång under min levnad, att detta att ställa ett mål på framtiden kan vara ganska svårt för den, som kommer att drabbas av det, men det är svårt icke bara för den, som stått inför domstol och icke kunnat fällas utan fått målet ställt på framtiden, utan även hans anhöriga hava lidit oerhört på grund av detta. Det fall, som särskilt stod framför mig, gällde en person, som varit ställd inför domstol, åtalad för mord. Han kunde icke fällas; hans sak blev ställd på framtiden. Men jag vill minnas, att detta sedan skall hava ändrats i hovrätten. Denne man hade på den plats, där han vistades, icke själv så många anhöriga, men hans hustru hade många anhöriga. Denne man hade en ung son i 17—18 års åldern. Han ansåg, att detta, att fadern varit tilltalad för mord och icke kunnat helt frikännas, var för honom själv så oerhört svårt, att han icke kunde vistas där utan reste till Amerika. Det är sålunda, vill jag säga, svårt icke bara för den, som personligen drabbas av det, utan även för närstående.

Nu kan det icke i dag beslutas någon riksdagsskrivelse, ty första kammaren har redan gått på utskottets förslag om avslag. Men det kunde ändå verka så, att om andra kammaren bifaller vår reservation, har en justitieminister större anledning att taga upp frågan och undersöka, om den bör komma fram, innan processlagberedningen kommer med sitt förslag. Jag tycker, att många och starka skäl tala för att andra kammaren bifaller reservationen.

Herr *Wallén* instämde häruti.

Herr **Flyg**: Herr talman! Jag förmodar, att de herrar från utskottsmajoriteten, som yttrat sig i frågan, noga genomtänkt sin uppfattning och sitt ståndpunktstagande, men trots detta måste jag säga, att jag har mycket svårt att förstå herr Hedlund, när han förklarar, att detta, att ett mål ställs på framtiden, icke är något straff. Jag skulle vilja be herr Hedlund att gå till sig själv. Det är icke otänkbart för någon, som sitter i denna kammare, att han en vacker dag på grund av vissa omständigheter står inför en domstol anklagad för ett brott, på vilket denna bestämmelse kan tillämpas. Vi

Ang. upphävande av stadgandet att brottmål må kunna lämnas till framtiden.

(Forts.)

veta med oss, att vi äro oskyldiga, men domstolen kan komma till den slutsatsen, att saken ställes på framtiden. Jag vill säga, att jag måste tro, att herr Hedlund i den situationen verkligen skulle betrakta detta som ett mycket hårt straff, framför allt om han var personligen övertygad om att han i det mål, där domen fallit, var fullkomligt oskyldig.

Herr Hedlund säger vidare, att vi kunna vänta något, ty genom processreformen skall domstolen bli utrustad med, som jag kan förstå, något slags särskilt skarpa glasögon eller förstoringsglas, som skall giva den större möjlighet eller förmåga att avgöra dylika fall, och därmed skulle också utgångspunkten för att ha detta kvar bortfalla. Tillåt mig, herr Hedlund, med all respekt för reformarbetet på det juridiska området och med villigt erkännande av att här skett framsteg i rätt riktning, säga, att dithän tror jag aldrig att man kommer med aldrig så många processreformer, att man ger en domstol nämnvärt större möjlighet att i vissa fall avgöra frågan om vem som är skyldig eller icke skyldig, än vad den nu har. Däremot tror jag, att vi på andra områden kunna väsentligt ändra såväl bestämmelserna som även formerna för arbetet i övrigt. Men jag vill absolut icke ge anslutning till tanken, att man skulle komma till bättre möjligheter i det avseende, som det här gäller.

Sedan kom en av kammarens jurister — och där framträder den juridiska byråkratien — och menade, att genom en riksdagsskrivelse bör ändring icke ske. Jag menar, att genom en riksdagsskrivelse bör det ske. Jag menar, att andra kammaren framför allt efter ett sådant yttrande bör hävda sin rätt att i de frågor, där det anses nödvändigt, angiva, vad som bör göras, genom en riksdagsskrivelse. Framför allt när man här har en församling, som säger sig vara ett uttryck för den breda folkviljan, för demokratien, så bör den i detta fall ha anledning att gentemot detta mycket typiska yttrande från en jurist, att genom en riksdagsskrivelse skall det icke ske, hävda, att så bör man icke se på problemen. Man kan utan att på något sätt vare sig förhindra eller förstöra det arbete, som här pågår och till vilket man hänvisar, i denna speciella detalj fatta ett riksdagsbeslut i den riktning, som reservanternas förutsätta och som jag för mitt vidkommande yrkat på i den motion, jag fört fram. Jag vill icke taga något speciellt fall, där vi uttala oss om vad som är rätt eller icke rätt, men jag menar, att av de konkreta fall, som inträffat, bör riksdagen draga ut konsekvenserna och för sitt vidkommande säga, att när så är fallet, skola vi snarast möjligt, utan att vänta på Kungl. Maj:ts nådiga tågordning, vare sig långsamt eller mindre långsamt, vidtaga åtgärder, som ur såväl mänskliga som rättsliga synpunkter äro fullt berättigade och som från juridiska synpunkter äro fullt hållbara, därför att bakom reservanternas ståndpunkt finnas även jurister. Även deras synpunkter äro alltså representerade där.

Herr talman! Jag vidhåller det yrkande, som jag tidigare ställt.

Herr Linnér: Herr talman! Jag tror, att herr Lindqvist måste helt missförstått mitt yttrande, och jag anser i varje fall, att han icke tolkat det rätt. Jag tror, att jag formulerade saken så, att det blir enligt majoritetens uppfattning å ena sidan en mycket ringa risk för rättssäkerheten och å andra sidan en bestämd förlust för rättssäkerheten för varje år, som går och den blivande rättegångsreformen uppskjutes. Beträffande denna är det icke alls så, herr Flyg, att det icke betyder något, ifall domstolarna få en moderniserad processreform och processmetod till sitt förfogande. Det är just detta, den nuvarande lagstiftningens svårigheter i detta avseende, som gör, att över-

Ang. upphävande av stadgandet att brottmål må kunna lämnas till framtiden.
(Forts.)

huvud taget denna påföljd finnes kvar i lagstiftningen. Det är just den bristen i den nuvarande tekniken, som gör, att domstolarna icke anse sig kunna bedöma en bevisnings riktighet. Det är den svårigheten, som framför allt skall avhjälpas genom den blivande processreformen. Detta är enligt mitt förmenande en ofantligt mycket viktigare sak än de få fall, då man överhuvud taget kan tala om någon fara för rättssäkerheten genom bibehållande av denna möjlighet att ställa ett mål på framtiden.

Nu yttrade sig herr Lindqvist om frågan, och där är själva kärnpunkten, huruvida en skrivelse verkar försenande på rättegångsreformen eller icke. Då får jag bestämt uttala den förhoppningen, att icke någon ändring i vår svenska process kommer till stånd, utan att den processkommission, som sysslar just med detta, får tillfälle att behandla den. Men om detta är riktigt och såvitt jag förstår, är det alldeles oundvikligen riktigt, kan det icke ske, utan att denna processkommission ådrages ett arbete, och då kommer man fram till de alternativ, som man har att välja emellan, nämligen att antingen göra intrång på processkommissionens arbete eller avstå från en skrivelse om något, som enligt mitt förmenande har en ganska ringa betydelse.

Herr Hedlund i Östersund: Herr Flyg! Jag är fullständigt enig med herr Flyg om att obehaget att få ett mål ställt på framtiden är påtagligt, men jag kan icke anse, att det är ett straff av samma innebörd som en fällande dom.

Varför jag bestämt motsätter mig en skrivelse, är därför, att jag tycker, att riksdagen från ena året till det andra icke skall glömma, vad den beslutat. När 1930 års riksdag tog förslaget om ett reformerat rättegångsväsende, då påpekades dels i propositionen och dels i särskilda utskottets betänkande, vilka reformer som på detta område vore påkallade. Man gjorde upp ett program för det framtida reformarbetet. Riksdagen gjorde det därför, att riksdagen ville slippa ifrån detta plöttrande med att skriva till Kungl. Maj:t om små detaljer. Både första och andra kammaren voro eniga om, att det programmet innebar en förnuftig lösning av frågan om de framtida reformerna av rättegångsväsendet. Riksdagen har i år vid ett par olika tillfällen haft i minnet, vad riksdagen beslöt 1930. När t. ex. herr Lindhagen motionerade om att få fri bevisning införd och att få denna så fort som möjligt, så svarade riksdagen på förslag av första lagutskottet nej. Med samma rätt kan man nu säga, att när riksdagen gjort upp ett program, som riksdagen menar skall successivt genomföras, då är det att störa detta processreformarbete att säga, att denna lilla detalj skall klaras före allt annat. Det måste, som herr Linnér säger, verka fördröjande i varje fall irriterande på beredningens arbete.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindqvist: Herr talman! Det är mycket möjligt, att jag på något sätt missförstått herr Linnér. Det är icke så gott för en lekman att följa med en jurist i alla de vändningar, han gör. Men vad jag säkerligen kunde följa med, var, när herr Linnér sade, att han instämde i vad herr Hedlund sagt, att han icke ville vara med på reformen just ur rättssäkerhetens synpunkt.

Så vill jag säga, att denna reform icke är så betydelselös såsom reform, som herr Linnér ville göra gällande, ty dessa människor, som drabbas av detta, att deras mål ställs på framtiden, förlora en del rättigheter, som kammaren kan se av utskottsutlåtandet. Det är icke så betydelselöst.

Jag nödgas nu naturligtvis uttrycka mig mycket kort, ty talmannen tycker,

Ang. upphävande av stadgandet att brottmål må kunna lämnas till framtiden.
(Forts.)

att vi snart skola äta middag, men jag skulle vilja göra ett litet påpekande, när herr Linnér säger ungefär som så, att när vi gått in för en processreform och ha en särskild processlagberedning tillsatt för detta arbete, då bör man icke vidtaga några reformer på detta område, utan att denna processlagberedning har utarbetat förslag därtill. Jag vet icke, men jag skulle tro, att vi i dag fått från regeringen en proposition, som avser de processuella tvångsmedlen. Om vi icke fått den i dag, så få vi den senare. Men icke har processlagberedningen gjort upp detta förslag. Nej, det ger herr Linnér mig rätt i, men processlagberedningen har blivit hörd över detta förslag. Vi komma att få andra regeringsförslag i fråga om processförhållandena, vilka processlagberedningen icke utarbetat utan där den bara blivit hörd. Så menar jag, att man kan göra även med denna sak, om andra kammaren går in för reservationen.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå och bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Lindqvist, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 26, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst samt anslagen, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för nej-propositionen, vadan kammaren, med avslag å utskottets hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.46 e. m. för att åter sammanträda kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

In fidem
Per Cronvall.

Onsdagen den 15 mars e. m.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Ang. ifrågasatt underställning av vissa kommunala beslut.

Till avgörande företogs först konstitutionsutskottets utlåtande, nr 10, i anledning av väckt motion angående underställning av sådana kommunala beslut, som avse att bereda skattskyldig medlem av kommunen eller ock annan särskilda förmåner.

Därvid anförde:

Herr **Ström**: Herr talman! Jag har tillsammans med tre andra utskottsledamöter låtit anteckna en reservation till detta utlåtande. Denna reservation avser icke att stödja motionärens yrkande på något sätt utan fastmer att stödja den tendens, som finns i denna motion.

I motionen yrkas ju, att man skall göra ett ingrepp i den kommunala självbestämmanderätten så till vida, att vissa beslut skola underställas Kungl. Maj:ts prövning, innan de fastställas. Det har inom utskottet ansetts — och detta med rätta — att man icke bör vidtaga åtgärder, som inskränka kommunernas självbestämmanderätt. Motionären har ju gått ännu längre, när han t. o. m. påyrkat, att den föreslagna bestämmelsen skulle få retroaktiv verkan och sålunda även tillämpas på det fall, som åberopas i motionen. Ifrågavarande fall anser motionären själv vara stridande mot grunderna i den nuvarande lagstiftningen angående kommunalstyrelse i stad. Och man måste ju medge, när man tar del av dessa detaljer, att så borde vara förhållandet, även om man icke har fått tillfälle pröva detta genom något överklagande, som fullföljts. Emellertid är ifrågavarande fall ett av de många, fastän det kanske är det mest markanta. Det rör sig ju i detta fall om att Jönköpings stad skulle till Svenska tändsticksaktiebolaget utbetala dels flyttningsbidrag med 200,000 kronor och dels ytterligare under vart och ett av de närmaste fem åren, 1934—1938, ett belopp av 600,000 kronor under förutsättning, att bolagets och de båda övriga här omnämnda bolagens under samma år förfallande kommunala inkomst- och progressivskattebelopp uppginge till sammanlagt 680,000 kronor. Skulle skatten understiga detta belopp, så skulle skattebidraget minska med motsvarande summa. Här kan man säga, att detta åtminstone reellt om också ej formellt innebär en skattelättnad på omkring 90 %. Men icke nog därmed. Det har också ingått i överenskommelsen, att eventuella inskränkningar i driften vid eller nedläggning av den i staden belägna fabriken endast i sista hand skulle komma i fråga, samt att vid en eventuell utökning av bolagens verksamhet den förevarande fabriken i första hand skulle komma att utvidgas.

Ang. ifrågasatt underställning av vissa kommunala beslut. (Forts.)

Det framgår ju av de omständigheter, som här åberopas, att detta är ett sådant fall, där man har gått mycket långt i fråga om skattelättnad för att få en viss industri förlagd till nämnda stad. Vore det ett enstaka fall, så vore det icke så mycket att säga om denna sak. Men det är nu tyvärr på det sättet, att det allt mer och mer börjar tendera till att bli fullständiga auktioner mellan olika kommuner icke endast i fråga om fabriker, industrier och dylikt utan också beträffande stats- och landstingsinstitutioner. Och det kan icke vara lämpligt, att en sådan utveckling får fortgå, ty den kommer i det långa loppet att skada. Då man fastställde den nuvarande skattelagstiftningen, var det nog icke meningen, att man skulle tillkämpa sig skatteobjekt på sådana vägar, och att man skulle bedriva sådan illojal konkurrens, som här faktiskt bedrivits mellan kommunerna. Det är dock så, att fattiga och svaga kommuner komma att sitta emellan i det avseendet, då de icke kunna hävda sig i den hårda konkurrensen på samma sätt som de större kommunerna.

Vi hava ansett, att förhållandena på detta område icke äro tillfredsställande för närvarande. När utskottet här skriver, att besvärsrätten tills vidare torde kunna anses vara tillfyllest, och när det i utskottsmotiveringen även i övrigt utsäges, att ingenting bör åtgöras beträffande denna sak, så hava vi icke kunnat dela denna mening, utan vi hava ansett, att åtgärder i detta avseende böra vidtagas. Frågan är endast, på vilket sätt man skall vidtaga dessa åtgärder. Det går givetvis icke på det sätt, som motionären föreslagit, men man måste, om detta fortsätter — och det tenderar det till att göra — gå in för en förändrad skattelagstiftning. Det är ju icke riktigt, att skatterna i dylika fall skola utgå till de kommuner, som hava råd att bjuda över de andra på detta sätt. Lagstiftarnas mening torde hava varit, att skatten till kommunen i dylika fall bör för rörelsens hela omfattning utgå i den kommun, där verksamheten bedrivs. Men detta har man försökt kringgå. Ett handelsaktiebolag exempelvis, som har affärer inom 10—15 av Sveriges städer, ser alltid till att förlägga huvudkontoret där, varest detta är gynnsammast ur skattesynpunkt. Sedan säljer bolaget sina varor till de övriga kontoren, och så inflyter hela vinstsumman på en enda plats. Men det var väl knappast avsikten, då man genomförde denna kommunallagstiftning, att man skulle beröva en stor del kommuner skatten av inkomst, som tillkommit inom kommunerna, och överföra denna inkomst för beskattning till en annan kommun. Sådant förekommer emellertid i mycket stor utsträckning på många områden, och det förekommer särskilt på industriens område. Detta gör, att man ställer sig litet tvekande, när det i utskottets motivering säges, att beträffande dessa saker besvärsrätten kan anses vara tillfyllest.

Jag tror för min del, det är nödvändigt att rätt snart göra en ordentlig undersökning, huruvida det icke behövs andra åtgärder för att stoppa denna utveckling. I varje fall har jag ansett, att det i utskottets motivering borde sägas ifrån, att det anförda förfaringsättet är illojalt och att man på det bestämdaste bör ta avstånd från detsamma. När det gäller förläggning av olika institutioner och anläggning av industrier och dylikt, blir det numera så, att det är icke en viss orts lämplighet i och för sig för den ifrågavarande industrien, som blir avgörande, utan vad man i många fall kan pressa ut av kommunerna i form av understöd, tillhandahållande av tomtmark, byggnader, skattelättnader eller annat blir det avgörande därvidlag. Detta kommer att i det långa loppet leda till, att de små och fattiga kommunerna få en mycket dålig ställning i fråga om skatteinkomster, medan de större kommunerna draga till sig dessa skatteobjekt, emedan de kunna bjuda över i den hårda konkurrensen.

Ang. ifrågasatt underställning av vissa kommunala beslut. (Forts.)

Eftersom vi ansett, att det bort klart och tydligt sägas ifrån i utskottets motivering, att man tar avstånd från detta, och att, om förhållandet fortsätter, det måste bekämpas genom någon kompletterande lagstiftning, hava vi reserverat oss blankt. Jag har för min del intet yrkande att göra, men jag har ansett, att dessa synpunkter, vilka vi framfört inom utskottet, också borde framföras här i kammaren för att icke den motivering, som här från utskottets sida framlagts, skulle stå oemotsagd.

Herr talman! Jag har i övrigt intet yrkande.

Herr **Mårtensson**: Herr förste vice talman! Jag skulle kunnat nöja mig med att instämma i vad den föregående talaren här redan framhållit. Men då jag nu ändå begärt ordet, kan jag icke underlåta att även själv framhålla några synpunkter på denna fråga.

Jag måste då först erkänna, att det tillvägagångssätt, som härvidlag tillämpats av ett stort företag och en viss kommunal förvaltning, är ganska olämpligt, för att icke säga helt förkastligt. Om det nu påtalade exemplet skulle få efterföljd, är det mycket möjligt, att det måste tagas under övervägande, huruvida icke en mindre lagändring kan vara på sin plats. Men i så fall bör det tagas under övervägande vissa lagändringar även på andra områden. Det är nämligen enligt mitt förmenande fullt ut lika olämpligt och förkastligt, att vissa större bolagssammanslutningar förlägga sina huvudkontor till Stockholm eller någon annan ort, som ur skattesynpunkt är lämplig och fördelaktig för företaget.

Huru förhåller det sig nu med det företag, som det här gäller? Företaget har icke bedrivit någon som helst produktiv verksamhet i Stockholm, men huvudkontoret har varit förlagt till denna stad. Företagets vinst har på grund härav årligen beskattats i Stockholm, och dessa vinster hava sedan flera år tillbaka uppgått till flera tiotal miljoner kronor per år. Den produktiva verksamheten har däremot bedrivits på olika platser inom landet, men å dessa produktionsorter har icke erlagts någon skatt på de stora vinster, som bolaget varje år inhöstat. Dessa produktionsorter hava fått nöja sig med fastighetsskatten, d. v. s. den beskattning, som uttagits på bolagets fastigheter å respektive orter. Däremot hava dessa kommuner fått taga hand om alla de arbetare, som blivit arbetslösa eller överflödiga inom företaget under årens lopp, dels på grund av en ganska stor och genomgripande rationalisering och dels på grund av vissa andra orsaker. Dessa arbetslösa, som produktionsorterna hava fått taga hand om, kunna icke räknas i hundratal, utan de måste tyvärr räknas i tusental. År 1917 till exempel sysselsattes inom denna industri mellan 8,000 och 9,000 arbetare. År 1933 uppgick arbetarantalet till mellan 3,000 och 4,000. Och dessa tre å fyra tusen arbetare fingo nöja sig med en arbetstid av 3—4 dagar per vecka. Det är ju icke att förvåna sig över, att en stor del av de kommuner, där företaget har förlagt sin produktiva verksamhet, på grund av dessa stora inskränkningar i verksamheten formligen blivit ställda inför ekonomisk ruin.

Jag har därför, herr förste vice talman, den uppfattningen, att skall ändring företagas i kommunallagarna för att förebygga vissa missförhållanden på detta område, så böra även skattelagarna ändras så, att de förhållanden, som jag här med några ord berört, även kunna undanröjas.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr **Hallén**: Herr talman! Jag tror, att man kan instämma i det herr Mårtensson nyss hade att säga. Men som han också själv erkände, är den

Ang. ifrågasatt underställning av vissa kommunala beslut. (Forts.)
närmaste slutsatsen av vad han sade den, att det är kommunalskattelagarna, som behöva ändras för att tillmötesgå de synpunkter, som han framförde.

Jag har begärt ordet för att säga, att även vi, som representera utskottsmajoriteten, äro ingalunda främmande för att den händelse i höstas, som givit anledning till motionen, ingalunda är sympatisk. Jag har själv varit med om att formulera det uttryck, som förekommer i motiveringen, där utskottet säger ifrån, att ett dylikt förfarande kan under vissa förhållanden ingiva betänkligheter. Jag vill också erkänna, att det auktionsväsende mellan kommunerna, som någon talare erinrade om, och som även utskottet antyder, ingalunda heller är sympatiskt. Men det är ju också en särskilt svår sak att komma till rätta med genom lagstiftning. Jag vill till herr Ström säga det, att det räcker icke enbart med att få en ändrad skattelagstiftning, därför att en kommun kan ju visa ett mycket stort tillmötesgående mot ett stort industriellt företag på annat sätt, än man här gjort — eller, jag höll på att säga burit sig åt — i Jönköping. Det kan ske på sådant sätt, att man bygger kajer och magasin och dylikt eller lämnar tomter utan avgift o. s. v. Man kan gynna ett industriellt företag på ett sätt, som man säkerligen icke kan komma åt bara genom att ändra skattelagstiftningen.

Detta är ett synnerligen svårt problem. Att det behövs åtgärder, det vilja vi gärna instämma uti. Men vi mena, att denna motion är på intet sätt ägnad som utgångspunkt för en sådan överläggning. Det har uppgivits, att i första kammaren har motionären själv sagt, att han icke hade den ringaste förhoppning om att motionen skulle bliva antagen. Och det hoppas jag, att även denna kammare tydligt inser. Om man läser, huru motionären formulerat såväl övergångsstadgandet som underställeparagrafen, så finner man, att förslagets antagande skulle leda till sådana orimligheter, att kommunernas fria självbestämmanderätt skulle nästan upphävas. Det skulle nämligen exempelvis icke ens vara möjligt att företaga en obetydlig löneförbättring för en kommunalt anställd tjänsteman utan att man skulle vara tvungen att draga ett dylikt beslut under Kungl. Maj:ts prövning, därför att motionären har använt uttrycket »beredande av särskild förmån åt medlem av kommunen». Till vilka absurda orimligheter detta skulle leda är alldeles uppenbart.

Jag vill med detta ingalunda hava bestritt, att man kanske i ännu starkare ordalag kunde hava erinrat om att Jönköpingsfallet ingalunda är sympatiskt. Men det viktigaste för oss var icke att ge oss in på frågan, huru luckor i kommunalskattelagstiftningen skulle rättas till, utan att uppvisa orimligheten i det förslag, som framlagts i motionen, såsom varande orimligt att infoga i våra kommunallagar. Detta har utskottet till fullo visat.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Ström: Herr talman! Jag är ju medveten om, att det icke räcker med en förändring av kommunalskattelagstiftningen, utan att det också erfordras andra förändringar för att stoppa det här ifrågavarande tillvägagångssättet. Men jag vill dock säga det, att en förändring av kommunalskattelagarna borde kunna stoppa en hel del av vad som härvidlag försiggår.

Det är också på det sättet, att i det föreliggande fallet är det icke endast den verksamhet, som är förlagd till Jönköping, som skall erlägga skatt till Jönköpings stad, utan avsikten är förmodligen, att överskottet av den industriella verksamhet, som bedrivs i övriga städer, också skall beskattas, i stort sett åtminstone, i denna stad. När man därtill fogat det villkoret, att om det exempelvis blir fråga om inskränkning av driften, så skall denna inskränkning ske på andra platser, och skall man utvidga rörelsen, så skall den i första hand utvidgas i denna stad, så är det klart, att en förändring av skatte-

Ang. ifrågasatt underställning av vissa kommunala beslut. (Forts.)
lagarna icke skulle kunna förhindra dessa överdrifter. Jag är dock, som sagt, medveten om, att det behövs kompletteringar på andra områden för att stoppa vidare utveckling i den riktning, som börjat göra sig gällande i konkurrensen mellan kommunerna beträffande skatteobjekt i form av industriella företag och dylikt.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 2.

Ang. upphävande av § 113 regeringsformen. Å föredragningslistan fanns härefter upptaget konstitutionsutskottets utlåtande, nr 11, i anledning av väckt motion om upphävande av § 113 regeringsformen.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 10, hade herrar *Wallén* och *Johanson* i Hallagården föreslagit, att riksdagen, såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling, ville besluta, att § 113 regeringsformen måtte upphävas.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Sedan berörda hemställan föredragits, yttrade:

Herr Wallén: Herr talman! Det är en medborgerlig plikt att erlagga skatt och t. o. m. dryg skatt på den inkomst, som olika medborgare i samhället åtnjuta. Det är för övrigt belagt med straff att icke deklarerera denna inkomst efter de normer och i den omfattning, som lagen bestämmer. Det förefaller mig och min medmotionär under sådana förhållanden ganska egendomligt, att det däremot sedan 1809 icke finns någon skyldighet för taxeringsnämnds ledamöter att taga hänsyn till, annat än när de vilja, dessa förhållanden. Det är, herr talman, ganska egendomligt, och det har också lett till många egendomliga konsekvenser.

Jag vill, innan jag går in på frågan närmare, bestämt betona, att flertalet taxeringsnämndsordförande och ledamöter i taxeringsnämnderna på ett synnerligen samvetsgrant och opartiskt sätt fullgöra sitt uppdrag. Det kan jag själv av gammal erfarenhet från det kommunala området konstatera och betyga. Men det hindrar icke, att fall förekommit, som ge anledning till ganska allvarlig erinran, och det hindrar icke heller, herr talman, att dessa fall äro av så allvarlig beskaffenhet, att ehuru jag förutser, att motionen kommer att avslås denna gång, det i alla fall må tillåtas mig att i all korthet beröra desamma.

Jag skall då bara påpeka, att det finns två sätt, på vilka en taxering kan göras felaktig: i ena fallet att man utan tillräckliga skäl höjer den skattskyldiges taxering och i andra fallet att man efter på förhand gjord överenskommelse kanske sänker den under vad den skall vara. Det första fallet finns exempel på, beträffande det andra fallet är det svårare att få det. Jag behöver i detta sammanhang icke betona, att det vanligaste fallet torde vara det förstnämnda. Jag skall kort och gott tillåta mig anföra ett par fall.

Jag vill först erinra om ett fall i Malmö. Jag har tagit del av en skrivelse, i vilken en taxeringsnämndsordförande i avseende på den under hans ordförandeskap tillkomna taxeringen säger, att han icke vågar påstå, att den åsatta taxeringen är riktig, han tillägger helt öppenlydligt och obekymrat, att taxeringen lika gärna kan vara för låg som för hög. Jag vill fästa uppmärksamheten vid att skrivelsen i fråga är av officiell natur. Jag har i samma taxeringsärende också tagit del av en officiell skrivelse, avlåten av en landskamrer i egenskap

Ang. upphävande av § 113 regeringsformen. (Forts.)

av ordförande i vederbörande prövningsnämnd. I den skrivelsen medger landskamreraren uttryckligen, att den av prövningsnämnden fastställda taxeringen i viss mån skett »efter skön». Man kan vara ganska säker på, att så länge par. 113 regeringsformen finns till, kommer dylik taxering »efter skön» att fortgå. Det borde dock, tycker man, vara under statens värdighet att tolerera dylik godtycklighet. Jag vill också framhålla, att i dessa tider av nöd hava vi icke råd att hålla oss med taxeringsmyndigheter, vilka åsätta taxeringar, som lika gärna kunna vara för höga som för låga. Sådan godtycklighet kan lätt bli anledning till, att skattskyldighet orättmätigt drabbar den enskilde. Vill man råda bot i detta avseende finns det ingenting annat att göra än att taga bort paragrafen.

I en Stockholmstidning, Aftonbladet för den 11 mars, omtalas ett fall under stora rubriker: »Syndabock» i skattemål utan egen förskyllan. — Jag anser mig böra till kammarens protokoll notera vad som står här i korthet. Fallet rör sig om en känd affärsman i Malmö. Jag har tillåtelse även att säga hans namn. Det är en fabrikör Ljung, ledare för en av landets största madrassfabriker och innehavare av en chokladfabrik, tillika stadsfullmäktigledamot och känd för sitt intresse för kristlig verksamhet. År 1931 blev han av prövningsnämnden eftertaxerad för 74,192 kronor och därjämte anmäld till åtal för oriktig deklaration. På den skattskyldiges begäran har förre landskamreraren G. V. Eiserman, känd för objektivitet och oräddhet, i ett uttalande rentvått denne, som endast i form av annons kunde få detsamma publicerat, och allmänna opinionen vändes härigenom till den skattskyldiges förmån, men man frågar sig, huru det skulle gått, om det icke funnits en orädd auktoritet, vilken vågat offentligt uttala sig om en såsom »falskdeklarant» stämplads förmenta brott. Sedan har åtalet återkallats, men någon rehabilitering inför allmänheten ifrågakom icke vid detta tillfälle, utan den uppseendeväckande åtgärden skedde i all tysthet.

Mina damer och herrar! Jag behöver icke erinra om ett annat känt fall i Stockholm, där en medborgare tvingades i landsflykt för några år för att kunna klara upp en orättfärdigt påförd skatt. Det är icke riktigt och icke staten värdigt att på detta sätt icke taga hänsyn till de faktiska förhållandena. Jag vet, att det hjälper icke att tala för saken i dag — den är icke mogen — men jag måste erinra om vad det kan betyda för en människa att stå och skylta i en tidning för falskdeklaration. Man behöver icke skylta mycket i en tidning, förrän man blir »stämplad» för nästan hela sitt liv, även om man har rätt. Det är allvarliga saker som stå på spel, och det är icke bara i Aftonbladet det omnämns liknande fall. Jag läste om sådana för ungefär en månad sedan även i Ny Tid, där man påtalade samma förhållande. Där gällde det icke en fabrikör, där gällde det småfolk på landsbygden.

Herr talman, ehuru jag icke har någon förhoppning att få igenom denna motion i dag, finner jag mig dock föranlåten att yrka bifall till densamma.

Herr Andersson i Igelboda: Herr talman! Då konstitutionsutskottet hade att behandla den motion, som herr Wallén väckt i denna fråga, hade vi mycket svårt att finna motiveringen och de verkliga skälen för det yrkande, som herr Wallén framställt i motionen. Nu har visserligen motionären här i sitt anförande åberopat några skäl för sitt yrkande, men det hade varit värdefullt, om dessa fall angivits i motionen, så att konstitutionsutskottet haft tillfälle att närmare undersöka desamma. Det av motionären nu åberopade fallet, refererat i Aftonbladet för den 11 mars, kan ju emellertid knappast motionären åsyfta eller åberopa som stöd för sin motion, då ju detta fall blev känt först sedan motionen avlämnats.

Ang. upphävande av § 113 regeringsformen. (Forts.)

Jag vill nu säga, att de synpunkter, som herr Wallén här framhållit i sitt anförande, på intet sätt ha verkat övertygande i fråga om behovet av en ändring av grundlagen. I motionen har herr Wallén endast åberopat, att fall kunna förekomma av oegentligheter och att därför behov föreligger till möjlighet att åtala ledamöter av taxeringsnämnd, som vid taxering gjort sig skyldiga till sådana oegentligheter. Emellertid är det uppenbart, att man går icke åstad och ändrar en grundlagsparagraf därför att det möjligen kan förekomma fall, då en ändring skulle vara önskvärd, utan det minsta man kan begära är, att det skall påvisas verkliga sakskül för en sådan ändring. Jag vet icke, huru långt herr Wallén anser att man bör hava rätt att gå i fråga om åtal mot enskilda ledamöter av taxeringsnämnd. Av hans anförande här framgick det, som om han skulle förmena, att varje feltaxering skulle kunna bli föremål för åtal. Jag är rädd för att det skulle bli ganska svårt att få ledamöter i taxeringsnämnderna, om man skulle gå in för en sådan väg. Det är ju ett synnerligen ömtåligt och grannliga uppdrag, som dessa taxeringsnämnder hava. Det är ett uppdrag, som lätt kan vålla fiendskap och trakasserier mot dessa taxeringsmän. Skulle därtill också möjlighet till åtal öppnas, är jag rädd för att trakasserier skulle bli av så allvarligt slag, att de, som vore något känsliga, skulle draga sig och betänka sig mer än en gång, innan de åtog sig uppdrag såsom ledamot av taxeringsnämnd. Det bör erinras om, att detta är ett förtroendeuppdrag, som i allmänhet utföres utan någon som helst ersättning, och motionären har ju själv vitsordat, att åtminstone i de flesta fall taxeringsnämnderna vinnlägga sig om att åstadkomma en rättvis beskattning. Jag tror, att detta också är fullkomligt riktigt, men det är ju uppenbart att fall kunna inträffa, då en åsatt beskattning kan, som här uttrycket föll, antingen vara för låg eller för hög. Det är ju många gånger, som de skattskyldiga helt uraktlåta att deklarerera eller skriva sådana deklARATIONER, som knappast kunna vara till någon ledning för en taxering, och då må det ju vara förlåtligt, om taxeringsnämnden vid något tillfälle begår ett misstag. Men detta misstag kan ju rättas, då rätt till överklagande finnes, och det finns ju olika instanser att klaga hos, då det gäller taxering.

Motionären åberopade särskilt sådana fall, där åtal för felaktig deklARATION hade förekommit, och att detta skulle vålla för den skattskyldige stort obehag. Ja, jag erkänner villigt, att det kan vara rätt så obehagligt för en skattskyldig att kanske obefogat bli åtalad för falskdeklARATION, men jag förmenar, att det behövs ingalunda någon ändring i grundlagen för att åstadkomma bot för ett sådant förment missförhållande, ty det är uppenbart att redan med nu gällande lagstiftning förefinnes möjlighet att, därest anmälan till åtal för falskdeklARATION göres av illvilja och utan fog, vinna upprättelse genom åtal mot den, som av illvilja gjort anmälan. Det är ju icke denna anmälan, som är fredad för åtal enligt paragraf 113, utan det är taxeringsmans åtgärd i samband med taxering och debitering. Sålunda, det skyddet för falskt åtal, som den ärade motionären önskar få, torde redan för närvarande finnas.

Enligt mitt förmenande föreligger intet som helst skäl för att här företaga en grundlagsändring, vilken ju icke skall ske utan att ändringen är högst nödig och nyttig. Jag tror beträffande denna ifrågasatta förändring, att den är varken nödig eller nyttig, ja, den är icke ens önskvärd, och på grund därav hemställer jag om bifall till konstitutionsutskottets utlåtande.

Herr Wallén: Herr talman! Jag skall bara be att få giva ett par repliker. Jag har visst icke ifrågasatt, att alla misstag vid en taxering skulle föranleda straff för vederbörande tjänsteman, men det torde vara befogat, därest det

Ang. upphävande av § 113 regeeringsformen. (Forts.)

föreligger fall av grov vårdslöshet eller då det handlas mala fide. Jag vill vidare säga till den föregående ärade talaren, att jag beklagar, att jag icke medtagit de olika fallen i motionen, men jag trodde, att konstitutionsutskottets ledamöter följde med tidningspressen och hade reda på olika fall, och eftersom det gällde att visa sparsamhet, så ansåg jag det icke lämpligt att belasta trycket med för omfattande motioner. En annan gång skall jag komma igen och då icke spara på exempel, varå det finnes mera än nog, och som motivera en lagändring.

Herr **Hallén**: Herr talman! Jag tänkte, att det skulle vara nog med vad herr Andersson i Igelboda sade, men då herr Wallén icke ger sig, får jag syna honom litet i sömmarna i hans egenskap av grundlagsreformator. Herr Wallén tyckte, att det tillkom konstitutionsutskottet att läsa i tidningarna, i vad mån det där kunde finnas motivering till den ändring i grundlagen, som motionären själv försummat att förebbringa. Den arbetsmetoden är ännu icke införd i konstitutionsutskottet och kommer antagligen aldrig att där praktiseras. Det bör vara en motionärs skyldighet, om han själv överhuvud taget känner till grundlagen, att läsa vad som där står och förebbringa utredning om att de ändringar, som skola ske, äro högst nödiga och nyttiga. Att sedan högst å propos någon månad efteråt åberopa en del fall, som refereras i tidningarna, som kunna tjänstgöra som det enda material för motionen, för vilken i övrigt intet material finnes, det är en metod, som verkligen är förtjänt att här brännmärkas.

För övrigt skulle jag vilja säga något med anledning av herr Walléns yttrande i hans första anförande om nöden här i landet. Ja, det finns verkligen en nöd, som kommer i en bra belysning genom denna motion. Det har framhållits av herr Andersson i Igelboda, vart det skulle leda, om ledamöter i taxeringsnämnd skulle löpa risk att bli föremål för skadeståndsprocesser och annat sådant. Det skulle innebära, att de i en hel del fall skulle avstå från att söka hålla efter vissa deklaranter. Jag skall anföra ett exempel ur verkligheten från en liten kommun, som jag själv känner ganska väl till. Där hände det för några år sedan, att det om en kommunal befattningshavare kom upp ett rykte, att han gift sig mycket rikt. Det uppkommer ju ibland rykten om ett och annat, men hur det var, tog det fastare gestalt, och man tog mod till sig i taxeringsnämnden och taxerade upp honom för ett kapital på 10,000 kronor. Vad gjorde denne man, som var ganska cynisk, nu? Nästa år höll han god min i elakt spel och uppgav själv 10,000 kronor. Då fick taxeringsnämnden ytterligare kurage och satte upp honom till 20,000 kronor, och mannen höll också då god min nästa år och tog upp sin förmögenhet till 20,000 kronor. Man höjde beloppet för honom till 40,000, men då reagerade han verkligen, och det kunde icke bevisas förrän han hade dött, att han hade det dubbla beloppet. Men om herr Walléns förslag gått igenom, hade en person av den sinnesarten säkerligen försökt sig på att med någon skadeståndsprocess hindra den kommunen att försöka slå vakt om sitt fattiga skatteunderlag. Och skulle herr Walléns funderingar gå igenom, skulle det kanske bli svårt att hålla dessa skatteunderlag vid makt, och nöden i kommunerna skulle snarare icke minska utan ökas.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Efter av herr talmannen givna propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 3.

Ang. avskaf-
fande av det
s. k. konkurs-
strecket.

Vidare förekom till behandling konstitutionsutskottets utlåtande, nr 12, i anledning av väckt motion om uteslutande ur riksdagsordningen och de kommunala författningarna av bestämmelserna om att rösträtt och valbarhet ej tillkomma den som är i konkurstillstånd.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 110, hade herr *Herou m. fl.* föreslagit, att riksdagen måtte besluta att dels ur §§ 16 och 26 riksdagsordningen, dels ock ur de kommunala författningarna utsluta bestämmelserna om att rösträtt och valbarhet ej tillkomme den som är i konkurstillstånd.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet hade emellertid fogats reservation av herrar *Hallén, Oscar Gottfrid Karlsson, Hellberg, Sandegård, Källman, Karl A. Johanson, Borg, Fast, Vougt* och *Nordström*, vilka inom utskottet yrkat, att riksdagen i skrift till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag till sådan ändring i gällande rösträttsbestämmelser för politiska och kommunala val, att rösträtt även måtte tillkomma den, som är i konkurstillstånd.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr Hallén: Herr talman! Vid förevarande utlåtande har jag jämte en hel del ledamöter i utskottet — precis halva utskottet för övrigt — fogat en reservation, i vilken vi begära, att motionärens framställning skall få resultera i en skrivelse till Kungl. Maj:t, åsyftande att bereda rösträtt vid såväl kommunala som politiska val för även den som är i konkurstillstånd. Jag vill gärna erkänna, att detta icke är någon särskilt stor fråga. Det gäller ju icke så värst stora grupper medborgare, utan endast några tusen om året. Men det kan ofta bakom dylika smärre tal ligga ganska stora och viktiga principer, och jag anser, att så härvidlag är fallet.

Man kan först och främst fråga sig: vad är det för människor, som drabbas av detta konkursstreck? För att skingra eventuella farhågor för att det skulle vara fråga om något försök från radikal sida att få fram ytterligare valmän, kan jag meddela några siffror ur den statistik, som vi haft tillgänglig i utskottet. Det visar sig, att vid en uppdelning i yrkesgrupper av de under åren 1926—1928 i konkurs försatta största antalet konkurser på grupper om 10,000 yrkesutövare kommer på handlandena. Det kan man nästan gissa sig till; det är massor av småhandlande i stad och på land, som stupa. Närmast efter dem komma industriidkare, grosshandlare, direktörer m. fl. Det är 125 handlande på 10,000 och 101 industriidkare. Sedan komma större jordbrukare till ett antal av 65. Dessa äro de största och starkaste grupperna av dem, som stupa på konkursstrecket. Det kan alltså icke vara tal om att man här från vänsterhåll vill hjälpa fram en del småfolksgrupper, fastän det även finns en del sådana, som falla för detta streck.

Det har invänts i utskottet, att de ifrågavarande grupperna äro så fåtaliga. Ja, det kan man säga, men jag vill påpeka, att så sent som i fjol hade antalet konkurser stigit till det högsta tal, som uppnåtts på bortåt tolv års tid. Man behöver bara läsa i en tidning och se det stora antalet exekutiva auktioner för att förstå den saken. Vi kunna också förutse, att under innevarande år konkursernas antal kommer att oerhört stegras, och skall överhuvud taget världskrisen fortsätta, lär det väl icke dröja länge, förrän vi ha konkurserna uppe i

Ang. avskaffande av det s. k. konkursstrecket. (Forts.)

tiotusentalet. Ifrågavarande kategori är alltså ingalunda så oväsentlig, som man velat göra gällande.

Vidare framhåller utskottet, att de människor, som råkat i konkurs, icke ha en tillräckligt självständig ställning för att få utöva sin medborgarrätt. Man menar, att en person under den tid konkursen varar — i medeltal $1\frac{1}{2}$ år — är så ofri, att det är principiellt fördömligt, att han skall få rösta. Medborgarrätten här i riket skall bara utövas av fria män och kvinnor. Man måste väl säga, att utskottet därvidlag silar mygg och sväljer kameler. Ty om det också är så, att en människas ställning försvåras och försvagas genom att hon kommit i konkurs, finns det väl tiotusentals andra människor, som formellt ha kvar sin rösträtt men som stå i mycket starkare ekonomiskt beroende — av förmän, principaler, arbetsgivare och andra — fastän de icke alls råkat i konkurs. Att då liksom skilja ut denna lilla grupp och mena, att man icke kan lita på att de kunna med den hemliga omröstning man har rösta på ett tillräckligt fritt sätt är enligt vårt förmenande ett gammalt argument, som icke längre håller.

Vi ha visserligen icke gått så långt som motionären, att vi även påyrkat, att den som är i konkurstillstånd skall vara valbar. Vi erkänna, att med valbarheten och därmed följande representationsskyldighet kan det vara svårt att förena dessa förhållanden, då en person, som avträtt sina tillhörigheter till konkurs, ju enligt sakens natur är upptagen så mycket med sina privata ting, att han säkerligen icke kan tillfredsställande sköta ett offentligt uppdrag. Därför ha vi icke följt motionen ända dithän, att vi även påyrkat rätt till valbarhet för den som är i konkurstillstånd, men vi hålla så mycket starkare på kravet om *rösträtt* för sådana personer.

Jag tycker för min del, att de som icke böra ha rösträtt här i landet, det är först och främst de omyndigförklarade, de som alltså rent formellt äro berövade sin fria vilja. Av dem är det sinnessjuka, idioter och senila, som utgöra den största kategorien, och att de icke få utöva rösträtt är ju uppenbart, liksom det är naturligt, att de som äro för varaktig försörjning omhändertagna av fattigvården icke heller skola ha rösträtt. Det är verkligt ofria människor. Men så ha vi denna kategori som råkat i konkurs: med vilka skola vi då jämföra dem? Ja, om icke med dem, som stupat för den rest av skatte-strecket, som finns kvar, finns det bara en annan grupp medborgare, som de kunna jämföras med, nämligen med dem som vi behandlat förut i dag, de som genom den s. k. påföljdsbestämmelsen bliva utestängda från sin medborgarrätt. Då frågar jag kammaren: kan det vara moraliskt berättigat och befogat att på något sätt sammanställa sådana grupper som dessa människor, som drabbats av mer eller mindre vanärande straff, med dem som drabbats av konkurs och låta dem bilda en grupp för sig? Detta blir faktiskt följden.

Jag tycker, att om en människa i dessa dagar kämpar för att ekonomiskt hålla sig uppe och går redbart och redligt tillväga i sin ekonomiska handel ochandel men dukar under för förhållanden, som hon kanske icke på något sätt är skuld till, skall man icke lägga sten på börda genom att avstämpla henne och mena, att under den tid som hon är ekonomiskt nere kan man icke tillmäta hennes röst, när det gäller opinionsbildning och lagstiftning i samhället, samma värde som andra medborgares röster. Det är en slags moralisk deklassering av medborgare, som icke är tillbörlig. Detta har för mig, herr talman, varit det avgörande skälet till att jag anslutit mig till reservationen, till vilken jag ber att få yrka bifall.

Herr Persson i Trången: Herr talman! För utkottsmajoriteten har huvudsakligen det skälet varit vägledande, att en person som råkat i konkurstill-

Ang. avskaffande av det s. k. konkursstrecket. (Forts.)
stånd ju har ställföreträdare, som sköter hans ekonomiska angelägenheter. Han är sålunda att likna vid en person, som är satt under förmyndare. Jag kan icke finna annat än att det föreligger ett rätt analogt förhållande därvidlag. Att yrka på att en i konkurs försatt person skulle få rösträtt och tillika — enligt motionen — vara valbar till vissa uppdrag vore detsamma som att yrka på att den som är omyndig också skulle få rösträtt och vara valbar. Ja, det är nu det skälet, som huvudsakligen gjort sig gällande för utskottsmajoriteten, och jag tror, att det är tillräckligt vägande för ett yrkande om avslag å motionen.

Det går ju naturligtvis mycket väl att säga som herr Hallén nyss gjorde, att det är många, som kunna vara lika goda medborgare, oaktat de råkat utan egen förskyllan i trångmål och konkurs, men i det stora hela är detta nog icke så alldeles säkert. Det är icke riktigt lämpligt att den, som överlämnat sin egendom åt andra att förvalta, samtidigt skall kunna, i någon mån åtminstone, ha medbestämmanderätt över andra. Jag tycker fördenskull, att man icke bör företaga ändring i nu gällande lag i detta avseende.

Det har påståtts här, att konkursernas antal ökas tid för tid och att den depression, som nu inträtt, skulle medföra en ökning av konkursernas antal i oroväckande grad. Ja, det kan man ju säga, men icke tror jag, att man kan åtminstone bevisa, att det hitintills varit någon så oerhört stor stegring i det hänseendet. Och även om depressionen fortsätter, är det väl icke därmed sagt, att konkurserna inställa sig i samma proportion som människor bli urståndsatta att reda upp sina affärer. Det finns ju så många andra sätt att reglera affärerna på, och man kan ju t. ex. med underhandsackord ordna en hel del. På det sättet blir man icke berövad sin medborgarrätt.

Jag tror, att utskottsmajoriteten sett rätt på denna sak, och jag hemställer om bifall till utskottets hemställan om avslag på motionen.

Under detta anförande hade herr talmannen uppkommit och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Herou: Herr talman! Jag kan instämma däri, att föreliggande fråga icke är en stor fråga absolut sett eller sedd mot bakgrunden av världshändelserna i dag. Men den är en relativt stor fråga, sedd mot de frågor, som eljest upptaga kammarens tid.

Anledningen till att vår grupp tog upp saken genom denna motion, där vi föreslog, att man skulle ur gällande lag utesluta bestämmelsen om att rösträtt och valbarhet ej tillkomma dem som äro i konkurstillstånd, var den, att en representant för en del fattiga jordbrukare kom till vår grupp och lämnade några konkreta exempel på att i hans hembygd flera jordbrukare med kommunala förtroendeuppdrag råkat i konkurs och därför skulle bli berövade rätten och plikten att representera de valmän, som hade stort förtroende för dem. Den omständigheten, att den ekonomiska krisen gått fram så hårt och medfört svåra ekonomiska förhållanden för de jordbrukare jag här nämnt, hade på intet sätt satt dessa i någon förändrad ställning till de väljare, som en gång givet dem sitt förtroende. De hade väljarnas orubbade förtroende, och de kunde bättre än eventuella efterträdare vara talesmän för dem som valt dem. Ur dessa synpunkter ansågo vi, att valbarheten i detta sammanhang är t. o. m. viktigare än rösträtten. Det är principvidrigt, att en man eller kvinna, som har väljarnas förtroende, skall på grund av ekonomiska förhållanden, som vederbörande icke kunna råda över, bringas i den ställningen, att de väljare, som önska representeras genom dessa personer, icke längre kunna få sin önskan i detta avseende uppfylld.

Ang. avskaffande av det s. k. konkursstrecket. (Forts.)

När jag sedan gick att motionera, föll det mig in, att det är egendomligt, att detta streck finns kvar. Det måste finnas någon mycket bestämd anledning därtill. Jag kunde icke erinra mig, att frågan under min 11-åriga riksdagstid överhuvud taget diskuterats i kammaren. Jag läste så mycket lagar jag hann med och gick till konkurslagen. Där fann jag i § 88 en bestämmelse om att gäldenär ej får, efter det beslut om hans försättande i konkurs meddelats och innan han avlagt den i § 91 föreskrivna bouppteckningseden, utan samtycke av rättens ombudsman begiva sig från den ort, där han är bosatt. Sedermera, så länge konkursen pågår, får han icke annat än efter tillstånd av rättens ombudsman vara längre borta än att han kan en vecka efter kallelse personligen infinna sig inom rättens domsaga å ort, där hans närvaro påkallas. Ja, det är ju ett skäl för all del. Det kunde då och då inträffa fall, då en person måste bli borta en vecka. Är det så farliga perspektiv? Jag erinrar mig, att en fri riksdagsman, en jurist, var borta under hela riksdagen ett år och skötte affärerna utomlands. Det gick mycket bra det, och det var ingen, som föreskrev lagändringar för att förhindra något sådant. Jag tycker icke man behöver vara så rysligt ängslig i detta sammanhang. Man kan verkligen icke få någon annan uppfattning än att konkursstrecket är ett utslag av satsen: Medborgarrätt heter pengar. Under det att man släppt på den satsen inför revolutionernas tryck, håller man kvar den i denna lilla detalj.

Det sägs naturligtvis också, att en som är i konkurstillstånd är på grund av vissa andra omständigheter icke så självständig, som önskligt vore. Men handen på hjärtat, ärade kammarledamöter: Är icke den som har konkurslotet vilande över sig en betydligt mjukare lekboll i händerna på ekonomiska krafter än den som genom de omständigheter, det här är fråga om, skulle mista sin »självständighet»? Den som i det förra fallet är angelägen om att behålla sin ställning, kan verkligen kanske pruta på sin rättsuppfattning i långt högre grad än den som skulle få representera efter det han gått i konkurs, och är mera utsatt för sidoinflytanden.

Så säger utskottets talesman, herr Persson i Trången, att konkursernas antal icke har nämnvärt ökats. Ja, enligt jordbruksutredningens undersökning har det blivit en avgjord ökning fram till det år den slutförde undersökningen. Under den nu skärpta krisen i dess första skede har det inträffat ett par omständigheter, som mjukat upp denna utveckling, nämligen dels riksdagens beslut om ackords- och stödlån, dels fordringsägarnas vetskap om att om de nu bringa folk i konkurs — framför allt ägare av jordbruksfastigheter — ha de inga utsikter att få ut så mycket som om de dröja. Vid en fortsatt ekonomisk kris komma vi mer och mer inför den situationen, att allt större grupper av fattiga jordbrukare bli urståndsatta att representera sina väljare i de kommunala institutionerna, framför allt på grund av en ekonomisk utveckling, som de icke kunna göra mycket åt.

När reservanterna här samvetsgrant gjort en undersökning, som visar, att det icke är småfolket det är fråga om utan — enligt herr Hallén — om grosshandlare, köpmän och industriidkare, men ändå och trots att de annars höra till dem som bruka vädja till småfolket kostat på sig den storsinnade gesten att vilja giva vederbörande kategorier rösträtt, synas de mera utgå ifrån abstrakta rättvisesynpunkter än från klassynpunkter. Jag tycker dock verkligen, att deras abstrakta rättviseståndpunkt bort kunna föra dem till ett bifall till vår motion. Emellertid förstår jag ju, att alltid något är vunnet, och jag vill icke förringa betydelsen av att här föreligger en reservation, som borde kunna vinna andra kammarens bifall. Jag kommer därför icke att be-

Ang. avskaffande av det s. k. konkursstrecket. (Forts.)
gära votering mellan motionen och reservationen, men vill i alla fall yrka bifall till den i ämnet väckta motionen.

Herr Olsson i Mora: Herr talman! Frågan om konkursstrecket är icke ny, även om det förgått ett drygt årtionde sedan den sist var uppe i riksdagen. Den prövades vid den stora författningsuppställningen 1918. Nuvarande statsrådet och chefen för försvarsdepartementet och ett tiotal andra kammarledamöter motionerade då om borttagande av konkursstrecket. Detta yrkande motiverades liksom nu med att konkurstillstånd icke behöver betyda medborgerlig mindervärdighet utan kan bero på ekonomiska tillfälligheter. Motionen föranledde ingen riksdagens åtgärd, utan konkursstrecket fick bestå. Nästa gång frågan kom upp var år 1921. Då var det herr Lindhagen, som ensam motionerade i saken. Lindhagen tillmätte icke konkursstrecket någon större betydelse, men radikal som han alltid velat vara, ville han ha bort hela »bråten av rösträttsstreck», som han uttryckte sig. Konstitutionsutskottet avstyrkte motionen under uttalande av att den ofria ställning, vari en i konkurs försatt person under själva konkurstillståndet befinner sig, synes motivera, att valrätten under ifrågavarande tid suspenderas. Bakom detta utskottets uttalande stod bland andra utskottets nuvarande ärade vice ordförande, herr Hallén.

Mot utskottsutlåtandet förelåg en socialdemokratisk reservation, men även reservanterna måste konstatera, att en synnerligen ringa del av de röstberättigade falla för konkursstrecket, och att för arbetarklassen konkursstrecket har ingen som helst betydelse. Riksdagen följde utskottets avslagsyrkande.

När nu frågan återigen framföres inför riksdagen, så sker det under uttalande av farhåga för att den ekonomiska krisen skall väsentligt utvidga konkursstreckets härjningar bland de röstberättigade. Detta argument framfördes även år 1921 inför den förra ekonomiska krisen, men farhågan besannades icke. Ställningen är icke sämre nu med avseende på konkursernas antal efter den nya konkurslagens tillkomst. År 1921, då de socialdemokratiska reservanterna gjorde sitt uttalande om denna saks synnerligen ringa betydelse, utgjorde antalet tillkomna konkurser här i landet 5,620, under det att motsvarande antal i fjol, det senaste år för vilket statistik föreligger, stannade vid 3,494. Det har icke kunnat visas, att antalet konkurser stigit till förutvarande höjd, ännu mindre att det nått ännu högre, men däremot är det en känd sak, att efter den nya konkurslagens tillkomst ske många uppgörelser utan konkursförfarande, och det är tillika känt, att själva konkursförfarandet blivit snabbare. Kravet på konkursstreckets avskaffande kan således icke motiveras med något nytt sakskaäl utan endast med den principiella meningen, att alla rösträttsstreck böra bort och att i varje fall konkursstrecket är moget för avskrivning. Häremot står den gamla svenska rättsuppfattningen att den, som icke råder över sig själv och sin egendom, icke bör få utöva den högsta medborgerliga rättigheten. I fråga om enskilda undantagsfall må denna uppfattning kunna diskuteras, men man torde under alla förhållanden kunna säga, att, när en person försatts i konkurs, så måste detta anses innebära, eller i varje fall presumera, att han i ett eller annat hänseende är i en så osjälvständig ställning, att rösträtt icke bör å honom anförtros. De andra, som kunna vara lika ekonomiskt ofria och som utskottets ärade vice ordförande talade om, kan man icke nå med en allmängiltig rättsregel. Ömmande undantagsfall kan man för all del peka på här liksom vid varje gränslinje, men å andra sidan kan det knappast vara något landsintresse att bevara rösträtten åt exempelvis svindlande och i konkurs försatta Kreugerherrar! Då härtill kommer, att demokratin under nuvarande förhållanden

Ang. avskaffande av det s. k. konkursstrecket. (Forts.)

i självbesinning och under självkontroll synes böra slå vakt om vunna medborgerliga rättigheter framför att på kommunistiskt initiativ ventilera nya detaljkrav, som varken äro högst nödiga eller nyttiga, tillåter jag mig, herr talman, att hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr Fast: Herr talman! Jag hade icke väntat, att den siste ärade talar- en skulle falla i fråga om konkursstrecket tillbaka på författningsreformen. Vi ha företagit de ändringar i bestämmelserna, som föranleddes av författ- ningsreformen, och icke minst ifrån högerpartiets sida liksom också från det frisinnade partiets sida har man bestämt förklarat, att man nu icke längre kan anse sig vara bunden av vad som den gången skedde. När herr Persson i Trången säger, att det icke finns någon anledning att räkna med att konkur- serna skulle ökas i antal, vore det ju önskvärt, att herr Persson i Trången finge rätt i denna sin förutsägelse, men jag är rädd att herr Persson i Trången kommer att få ångra, att han givit denna »förhandsförsäkring», icke minst för den grupp, som han själv närmast representerar. Men även om det skulle vara så lyckligt, att konkursernas antal icke komme att väsentligt ökas, måste jag säga, att det ekonomiska läget är så till den grad förändrat och olika mot vad det var när dessa lagbestämmelser skrevos. Hela vårt ekono- miska liv har ju numera en helt annan struktur än det hade tidigare. Då kunde det med skäl anses, att den, som råkat i konkurs, var en person, som icke ville sköta sig, men nu är det ju helt andra förhållanden, som kunna tvinga en människa i konkurs än tidigare. Därför kan man icke draga ett streck mellan dessa båda grupper och säga, att en person som råkat i konkurs är mindre skotsam än den, som icke råkat i konkurs. Att en person råkar i konkurs kan bero på en massa ovidkommande omständigheter, det tycker jag man i detta sammanhang bör taga särskild hänsyn till.

Man har sagt, att det här icke är en stor fråga, men den är ändå sådan, att jag tycker, att åtminstone reservanternas yrkande borde kunna anses vara moget att gå igenom i denna kammare. Icke minst för att få bort det enligt min uppfattning mest stötande är det som vi begränsat reservationen på sätt som skett, men det har också gjorts av andra skäl. Det måste göras sträng skillnad mellan å ena sidan att utöva rösträtt och å andra sidan att uppbära väljarnas förtroende, då det gäller handhavande av vissa viktiga poster. Man kan icke därvidlag göra någon gradering mellan t. ex. drätselkammarens ord- förande, som kanske ingår kontrakt på stadens vägnar, kommunalnämndens ordförande etc. Det kan icke hjälpas, att ännu många människor känna sig stötta i sin rättsuppfattning av att vid sådana uppgörelser företrädas av människor, som icke råda över sitt gods. Det kan därför göras sträng skill- nad mellan rösträttens utövande och valbarhet. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på en sak, som frapperade oss i utskottet, då vi behandlade denna motion. Det var, att man trott, att 1921 års konkurslag skulle medfört sådan förändring, att de s. k. fattigkonkurserna, där vederbörande fordrings- ägare icke hade några utsikter att få någonting, skulle upphöra eller i varje fall, med hänsyn till att det saknades tillgångar i boet, hastigt avskrivas. Det visade sig emellertid vid den undersökning, som företogs, att för kon- kurser, vid vilka det inte fanns mer än 1,000 kronors behållning i boet och det således icke fanns utsikter att behållningen skulle täcka konkurskostna- derna och lämna kvar de 500 kronor, som lagen tillförsäkrade vederbörande, den genomsnittliga konkurstiden var ett år 5 månader. Då måste jag säga, herr talman, att detta icke längre är en liten sak.

Dessutom vill jag tillägga, att en del av de medborgare, som råkat i kon- kurstillstånd, berövas aldrig sin rösträtt. De få tillfälle utöva sin rösträtt,

Ang. avskaffande av det s. k. konkursstrecket. (Forts.)
 ehuru de äro i konkurstillstånd. Jag syftar på de fall, där konkurstillstånd inträtt sedan röstlängden justerats men före valtillfället. De utöva sin rösträtt, trots att de äro i konkurstillstånd. Dessutom kunna de med all sannolikhet räkna med att deras konkurstillstånd upphört vid nästa valtillfälle. Det drabbar således fullständigt ojämnt. Redan nu finns det människor, som utöva sin rösträtt, trots att de blivit försatta i konkurstillstånd. Ha ni märkt, att den medborgarkänsla, som herr Olsson i Mora talade om, tagit anstöt av att dessa medborgare, som råkat i konkurstillstånd under tiden mellan röstlängdens justering och valtillfället, utövat rösträtten? Nej, jag kan visa, att vederbörande partier varit angelägna om att få fram dessa till valurnorna även på det håll, där man nu försökt göra detta till en för den medborgerliga anständighetskänslan stötande sak.

Under sådana förhållanden anser jag fullgoda skäl föreligga för bifall till reservationen.

Herr **Lundqvist** i Rotebro: Herr talman! Utskottets ärade vice ordförande påstod, att utskottsmajoriteten hade silat mygg och sväljt kameler. Jag för min del har litet svårt att förstå det berättigade i det påståendet. Å min sida skulle jag åter vilja veta, hur de socialdemokratiska reservanterna kunna förklara och försvara sin ståndpunkt. Jag tillåter mig nämligen att erinra om — vad alla väl känna till — att den motion, som vi här behandla, går ut på att konkursstrecket skulle slopas, icke bara när det gäller rösträtten utan också när det gäller valbarheten. De socialdemokratiska reservanterna ha emellertid icke vågat gå så långt utan stannat vid att söka få bort konkursstrecket, endast när det gäller rösträtten. Men, herr talman, om det är så, att de, som falla för konkursstrecket, äro fullt, som man säger, oförvitliga medborgare, som ha samma självständighet som alla andra, då måste jag fråga mig, varför man över huvud måste göra undantag beträffande valbarheten. Jag kan för min del icke finna annat än att socialdemokraterna själva genom att göra detta avsteg från det i motionen framställda yrkandet visat, att majoriteten har rätt i att de, som råkat ut för konkurs, icke intaga den fria ställning och så bestämma över sig själva, som man anser de skola göra, som hava att deltaga i val och besluta i offentliga angelägenheter.

Hurvida konkursernas antal har ökats eller icke under de sista åren, kan jag icke uttala mig om. Det förefaller mig emellertid, som om de siffror, som här anförts av herr Olsson i Mora, visa, att någon rekordartad ökning i varje fall icke skett, och detta är väl också ganska naturligt icke minst med hänsyn till de stödåtgärder, som statsmakterna vidtagit. Men även om det skulle vara så, att konkursernas antal för närvarande vore särskilt stort, är det väl, herr talman, ganska orimligt att begära, att man skall ändra grundlagen på grund av tillfälliga förhållanden, sådana som för närvarande råda, då vi väl ändå alla våga räkna med att vi så småningom skola komma fram till mera stabila förhållanden, då konkursernas antal återigen sjunker.

När vi, herr talman, behandlade det föregående ärendet på föredragningsliian, uttalade min länskamrat herr Andersson i Igelboda med instämmande av utskottets ärade vice ordförande, att några ändringar i grundlagen icke skola vidtagas med mindre de äro högst nödiga och nyttiga. Jag är därvidlag av precis samma mening som dessa herrar, men jag är så pass konsekvent, att jag anser, att man skall tillämpa samma mening även i detta ärende och jag kan för min del icke finna, att man har anfört något som helst skäl, som visar, att det i detta fall skulle vara *nödigt* att göra någon som helst ändring. Utvecklingen har faktiskt icke visat, att så skulle vara fallet, och skall man, herr talman, över huvud gå att rucka igen på dessa grundlagsbestämmelser,

Ang. avskaffande av det s. k. konkursstrecket. (Forts.)

så skulle jag för min del verkligen vilja sätta i fråga, om icke det finns väl så starka skäl för att skärpa rösträttsbestämmelserna som att göra dem än mer uppmjukade än de för närvarande äro.

Jag skall med dessa få ord, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Hallén**: Herr talman! Det sista, herr Lundqvist i Rotebro sade var, att i stället för att utöka borde man fundera på att inskränka. Vi veta ju att där ha vi ingenting att hämta ifrån det hållet, men det hade varit mycket roligt få höra vad det är för nya streck herr Lundqvist går och i sitt stilla sinne hoppas, att vi skola införa. Han kanske lättar på täckelset så småningom.

Så, herr talman, skulle jag vilja till den ärade frisinnade representanten på Dalabänken säga ett litet ord. Först och främst tyckte han, att det här var ingenting för oss att reflektera på, eftersom det var en kommunistmotion, men först och främst är det inte en riktig kommunistmotion, ty det är en motion från Kilbomsgruppen, och Kilbomspartiet är inte detsamma som det verkliga kommunistpartiet. Man får ju skilja på en falsk och en äkta spanjor. Det är en sak för sig. Man får dessutom komma ihåg, att även om en viss potentat säger att två gånger två är fyra, får man icke förneka det och säga att två gånger två är fem, och, om det finns en princip i herr Herous motion, som vi anse att både tidsläget och andra omständigheter motivera, kräver sanningen, att vi giva den vårt stöd.

Sedan sade den ärade Dalarepresentanten, att det kunde ifrågasättas, om Kreugerherrarn och folk av den sorten äro så värdefulla människor att ha. Nej, naturligtvis, men det är gudskelov, kan jag säga, icke Kreugerherrarn, som rekrytera konkurserna utan en helt annan grupp av medborgare, så att exemplet med Kreuger är ju alldeles otillräckligt. Man kan fråga sig: har en människa, som råkat i konkurs, därför fått sitt förstånd omtöcknat? Skall samhället anse, att hennes votum icke är av något värde för oss längre? Skall man anse, att den personen är mindre omdömesgill? Det kunde inte ens herr Olsson i Mora på den här punkten hävda, men då faller han tillbaka på något annat — och det gör också herr Lundqvist i Rotebro med egen förmåga och så långt han kan — de äro inga självständiga medborgare, de råda icke över sig och sitt gods. Över sig själva råda de väl med undantag av den där resan de ej få göra utan tillstånd, men inte behöva de i regel resa för att rösta. De kunna taga sig fram till vallokalen ändå. Då kommer frågan: är det beroende, i vilket den i konkurs försatte kommit, ett *politiskt* beroende? Är han politiskt beroende av sina fordringsägare, då kan man säga att det är en mycket diskutabel röst, som han avger, men ingen människa ifrågasätter, att ett sådant beroende skulle föreligga, och därför är jag fullt övertygad, att om detta icke går igenom i dag, vilket jag dock hoppas att det gör, så kommer riksdagen förr eller senare att gå in för denna princip att inte längre hålla undan en grupp människor därför, att de skulle vara ofria i sitt votum. Det har man icke kunnat visa.

Så sade herr Lundqvist i Rotebro: varför ha icke reservanterna gått med även på valbarheten? Det är den sjuka punkten, där äro vi på glid. Ånej, det är icke så farligt med det. Det är nämligen, herr Lundqvist, en väldig skillnad på att utöva ett förtroendeuppdrag och att sätta till en halvtimme eller en timme en söndag i september för att rösta — det stör inte så mycket de bekymmer, som äro förenade med en konkurs. Men att inneha ett offentligt uppdrag, låt oss säga, som herr Fast nämnde, i kommunal förtroendeställning, som ordförande i drätselkammare, som landstingsman eller ett uppdrag

Ang. avskaffande av det s. k. konkursstrecket. (Forts.)

som riksdagsman, det visar sig av praktiska, tekniska skäl kunna vara ganska svårt för den människa, som får sina yttre förhållanden tilltrasslade och som därför av rent fysiska skäl är förhindrad fullgöra sitt uppdrag. Men att det skulle hindra en människa att avgiva sin röst en valsöndag är ju absolut omöjligt.

Herr talman, jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Lundqvist** i Rotebro: Herr talman! För att icke utskottets ärade vice ordförande skall sväva i okunnighet om vilka nya streck jag går och bär på, så vill jag avslöja hemligheten med att säga, att jag icke alls tänkt mig några nya streck utan är fullkomligt nöjd, ifall vi få komma tillbaka till några av de gamla ekonomiska streck, som vi tidigare haft. Det förefaller mig, som om det finnes väl så starka skäl för att återinföra skyldigheten att fullgöra skatteplikten för rösträtts utövande som för att medgiva rösträtt och även valbarhet åt sådana, som äro försatta i konkurs.

Herr talman, jag skall inskränka mig till detta.

Herr **Herou**: Herr talman! Ett par repliker! Jag vill ge ett erkännande åt herr Halléns »ridderlighet» i dag att gå in för en motion, som väckts från vårt parti. Jag tycker bara att motiveringen för detta uppseendeväckande steg var litet egendomlig. Han sade nämligen, att det var kanske inte så farligt därför, att »det icke var en riktig kommunistmotion». Det var, sade han, »skillnad på en äkta och en falsk spanjor». Han vill väl icke göra gällande, att det är lättare för honom att gå in för en sak om den kommer från dem, som äro falska. Nu tror jag inte det var hans mening, utan det var nog bara ett stilla skämt på en sen aftonstund, och därför skall jag icke fästa större avseende vid detta argument. Jag tror nog, att herr Hallén, när han funderat på saken, skall säga, att om det skulle kunna hända, att det komme ett sakligt förslag från Silléngruppen, skulle han också gå in för det. Jag ser han nickar bifall, och jag har således förstått honom rätt.

Sedan var det herr Olsson i Mora, som mot slutet av sitt anförande kom med ett par argument. Att bara på förslag från kommunisterna gå in för denna ändring, det tyckte han var oresonligt. Jag vet inte, vad det skulle vara för skillnad på oss och de frisinna i det fallet. De äro ju små partier båda partierna, och jag är övertygad om, att kommer det från frisinna håll ett förslag, kommer herr Olsson i Mora att understödja det, fast partiet är litet. Jag vet icke om jag missförstod honom på den punkten.

Däremot missförstod jag honom alls icke, när han sade, att det kunde icke alls vara riktigt att giva dem, som genom svindel o. s. v. kommit i konkurs, rösträtt och valbarhet. Ja, jag känner en del högt framskjutna politiker, tillhörande vissa mellanpartier, som äro skäligen misstänkta för att ha — jag vet icke svindlat — men ändå betett sig en smula egendomligt och för de allmänna rättskänslan stötande, men jag tror, att de här åsyftade personerna äro så pass »närliga», att de aldrig gå i konkurs. Vi bliva icke av med dem, om icke deras eget parti gör sig av med dem och rensar riksdagen från sådana element.

Sedan skall jag då i anledning av att herr Lundqvist i Rotebro argumenterat på det sätt han gjort, fråga om icke han också är alldeles på det klara med att till och med inom högerpartiet det nog inträffat, att vissa människor, som haft litet tillgångar, skjutit samman litet för att rädda en politisk tillgång från att komma i konkurs. Det är nog ganska allmänt känt, att en del framskjutna högermän varit ganska illa ställda ekonomiskt och hotats

Ang. avskaffande av det s. k. konkursstrecket. (Forts.)
av konkurs. Men den metoden kan icke en småbonde ute i landet rädda sig på. De ha inga tillgångar att skjuta samman.

Vårt förslag är alltså ur alla synpunkter ganska starkt motiverat.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag å berörda hemställan och bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen samt 3:o) avslag å utskottets hemställan och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hallén begärde emellertid votering, varför herr talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna nu antogs till kontraproposition. I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 12, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst samt anslagen företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för nejpropositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Lundqvist i Rotebro, vadan namnupprop verkställdes. Därvid avgåvos 61 ja och 76 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså, med avslag å utskottets hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 4.

Vid härpå skedd föredragning av statsutskottets memorial, nr 27, angående överlämnande till särskilda utskottet av vissa till statsutskottet remitterade ärenden, som äga samband med frågan om arbetslöshetens bekämpande, begärdes ordet av

Ang. överlämnande till särskilda utskottet av vissa ärenden.

Herr **Anderson** i Råstock, som yttrade: Herr talman! Då motsvarande ärende ifrån bevillningsutskottet i lördags förelåg till behandling, tillät jag mig beteckna det förfarande, som man slagit in på från både bevillningsutskottets och andra utskotts sida, som en desorganisation av riksdagsarbetet. Jag skall icke här ställa till med något rabalder, det vill jag uttryckligen säga ifrån, men jag vill bara illustrera, att jag enligt min uppfattning har ganska rätt i vad jag påstod den gången och vad jag påstår i dag. Ty det är på det sättet, att, om man granskar den här promemorian, skall man finna, att en hel del av de ärenden, som här föreslagits att remitteras till det särskilda utskottet, med naturnödvändighet, höll jag på att säga, höra hemma i statsutskottet. Dit räknar jag sådana ärenden, som gälla fortsättningsanslag eller som gälla från arbetslösheten helt och hållet isolerade ärenden. Och jag har

Ang. överlämnande till särskilda utskottet av vissa ärenden. (Forts.)
 endast velat påpeka här, att man, genom en hårdragning av principerna och en hårdragning av vad begreppet särskilt utskott skall innebära, i det här speciella fallet har kommit till resultat, som äro ganska missvisande för att icke säga mycket oriktiga. Jag har här i min hand Kungl. Maj:ts proposition nr 142, och man skulle tro, när man vet att det är fråga om att återlämna den propositionen från statsutskottet till det numera s. k. välfärdsutskottet — det som har med arbetslösheten att göra — att det vore en fråga som åtminstone skulle ha med den allt överskuggande frågan att skaffa, men det befinnes, när man läser rubriken, att det gäller att åstadkomma en fond till understöd åt landets enskilda järnvägar! Jag för min del har icke kunnat bli klok på vad det har för samband med de stora frågor, som i övrigt skola handläggas av det särskilda utskottet, men tro icke, att det är bara på den här punkten, jag anser, att det memorial, som här föreligger från statsutskottet, är oriktigt. Jag anser tvärtom, som jag nyss antydde, att det är en hel rad av punkter, som rättvisligen borde stanna i statsutskottet, och det inlägg, jag gjorde i lördags, och det, jag gör i dag, ha icke alls tillkommit därför, att frågorna inte skulle få en ändamålsenlig behandling i det särskilda utskottet utan därför, att jag anser man plockat ut så mycket, att detta utskott får ett ytterst tyngande material att handskas med.

När jag i alla fall har begärt ordet, måste jag konstatera att, om vi skulle följt principen ända ut till dess yttersta konsekvenser, skulle vi från statsutskottet lämnat igen, för att remitteras till särskilda utskottet, några av punkterna i sjätte huvudtiteln. I dessa punkter finns det nämligen motionärer, som ha yrkat, att anslagen skulle höjas men anslagen till arbetslöshetens bekämpande i motsvarande mån sättas ned. När jag i statsutskottet påpekade att man, om man skulle vara riktigt konsekvent, vilket väl ändå är meningen med det hela, hade bort återremittera även detta, befanns det att man i stället hade för avsikt att låta sjätte huvudtiteln ligga, till dess att särskilda utskottet kommit med sitt huvudbetänkande. Nu hoppas jag i alla fall, att vi skola hitta någon utväg, så att vi icke behöva komma alldeles på sladden med den rätt stora huvudtiteln. Jag hoppas det skall finnas någon möjlighet att ordna saken på ett praktiskt sätt, ty eljest skulle jag få rätt över hövan i mitt påstående, att det gäller varken mer eller mindre än en desorganisation av riksdagsarbetet.

Herr talman! När första kammaren har fattat beslut, och jag inte kan begripa, hur det skulle gå att jämka ihop detta, ifall man nu mot förmodan skulle gå och fatta ett annat beslut här i andra kammaren, skall jag, för att undvika alla bryderier, här avstå från att i den föreliggande situationen framställa något yrkande.

Vidare anförde:

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Under detta utskottsutlåtande står endast herr Anderson i Råstock antecknad som reservant. Till undvikande av varje missförstånd bör det kanske upplysas därom, att i utskottet hade herr Anderson flera meningsfränder, men då det tycktes, som om det bara gällt att marschera och icke resonera, så avstodo de övriga, såvitt jag förstår — det var åtminstone förhållandet med mig — från att anteckna en reservation, som vi förstodo skulle vara fullkomligt utsiktslös. Jag har bara velat lämna detta meddelande.

Herr **Jeppsson**: Herr talman! Då ingen av de föregående talarna yrkat avslag på det föreliggande memorialet från statsutskottet kan det vara onö-

Ang. överlämnande till särskilda utskottet av vissa ärenden. (Forts.)
 digt att taga upp någon längre diskussion härom. Jag vill bara på grund av vad som anförts såväl av herr Anderson i Råstock som av herr Jonsson i Eskilstuna säga, att när jag i statsutskottet biträtt förslaget att till kammaren återremittera samtliga de ärenden, som finnas upptagna i statsutskottets memorial nr 27, så har jag gjort det av den anledningen — och jag tror att det varit utskottsmajoritetens uppfattning i allmänhet — att samtliga de ärenden, varom det här kan råda tvekan, huruvida det är riktigt skicka över dem till särskilda utskottet, finnas i Kungl. Maj:ts proposition nr 1 upptagna under rubriken »fonden för förslag till statsverket». Där finns en hel mängd dylika ärenden upptagna, vilka sluta på en beräknad kostnad av 160,511,800 kronor. Vi ansågo inom utskottet, att det riktiga vore, att samtliga dessa ärenden, även om vissa av dem i likhet med proposition nr 142 icke kunde anses stå i direkt samband med de stora arbetslöshetsfrågorna, borde skickas till det särskilda utskottet. En av anledningarna härtill var att, såsom kammarens ledamöter veta, Kungl. Maj:t, enligt vad som bebådas i statsverkspropositionen, avser att finansiera dessa anslag på ett sammanlagt belopp av 160 miljoner kronor på ett särskilt sätt, nämligen genom upptagande av arvsskatt, i enlighet med därom avlåten proposition. Då arvsskattepropositionen är remitterad till det särskilda utskottet, som sålunda skall taga ställning till Kungl. Maj:ts förslag i fråga om formen för finansierandet av dessa ärenden, har jag för min del ansett, att det riktiga vore, att man skickade samtliga dessa ärenden till det särskilda utskottet. Det finns ju rent praktiskt sett inte någon anledning att icke göra det, då, såsom herr Anderson i Råstock nämnde, man inte hyser något som helst tvivel om denna frågas, d. v. s. proposition nr 142, eller de övriga frågornas ändamålsenliga behandling i det särskilda utskottet, och det är väl ändå det viktigaste, att frågorna få en ändamålsenlig behandling.

Jag har därför, herr talman, endast velat klargöra, varför statsutskottets majoritet har föreslagit samtliga dessa ärendens överflyttande till det särskilda utskottet, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan i här föreliggande memorial.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Det förhöll sig dock så, att frågan, huruvida arvsskattepropositionen skulle återlämnas eller inte, icke var avgjord i bevillningsutskottet, då statsutskottets kansli gjorde upp detta memorial. Det var förmodligen, såsom jag uttryckte mig i statsutskottet, högsta rådet, som hade bestämt detta, men för menige man eller korpralerna i utskottet var detta icke känt. Det kan hända, att herr Jeppsson har andra kanaler än jag, men jag visste inte, att bevillningsutskottet skulle skicka arvsskattefrågan ifrån sig till det särskilda utskottet.

Herr **Jeppsson**: Herr talman! Jag tror ändå, att herr Anderson i Råstock skall ge mig rätt i, att vi inom utskottet förutsatte, att arvsskattepropositionen skulle överlämnas till särskilda utskottet. Nu har ju också riksdagen gjort detta, och då är det ju så mycket mera anledning att dit remittera även dessa ärenden.

Härmed var överläggningen slutad. Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Till avgörande förelåg nu statsutskottets utlåtande, nr 28, i anledning av vissa utav Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under fjärde huvudtiteln gjorda framställningar.

Ang. vissa anslag under fjärde huvudtiteln.

Ang. vissa anslag under fjärde huvudtiteln. (Forts.)

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren, att förevarande utlåtande skulle föredragas punktvis samt att vid föredragningen av de särskilda punkterna endast rubrikerna skulle uppläsas.

Vid först skedd föredragning av *punkten 1*, angående ny uppvärmningsanläggning inom Göta ingenjörkårs kasernbyggnad, yttrade:

Herr Spångberg: Herr talman! Fjärde huvudtiteln upptar en militärorganisation, som under nästa budgetår kommer att draga en kostnad av omkring 105 miljoner kronor. Föreliggande utskottsutlåtande, som avser en summa av 8 miljoner kronor, innehåller några punkter, som anträffas under denna huvudtitel. Jag vet inte, av vilken anledning dessa utbrutits, och jag skall heller inte närmare lägga mig i utskottets arbetssätt härvidlag. Jag vill dock erinra om, att det finns motioner väckta om avslag på de anslag, som här finnas upptagna, och att dessa motioner på detta sätt tappats bort. Vi ha nämligen väckt motioner om avslag på samtliga anslag till militärövningar.

De anslag, som här finnas upptagna, gälla visserligen till en del anläggning av värmeledning och dyligt, men det upptages även andra poster, såsom torpeder, flygbomber och annan ren krigsmateriel. Ändamålet med dessa olika poster är ju i varje fall att tjäna militarismen.

Vi finna här ett enhälligt utskott, och i anledning härav skulle jag vilja erinra socialdemokraterna i detta sammanhang om den ställning, som arbetarklassen intagit under år, som gått, och alltjämt intar till detta spörsmål. Det finns en sedan flera år myntad paroll från det socialdemokratiska partiet, som lyder: »Inte en man, inte ett öre åt militarismen», en paroll, som säkert är grundad på den erfarenhet, som arbetarklassen här och i andra länder har av militarismen och dess syften.

Det svenska samhället har ju, som jag vid en föregående debatt erinrade om, haft flera tillfällen att visa, vad militarismen här användes till. Jag skall dock icke i detta sammanhang taga upp den frågan och orsaka någon principdebatt. Frågan återkommer ju i ett annat sammanhang, nämligen då de stora anslagen komma att behandlas. Jag vill i alla fall erinra därom, att även under senaste valrörelse fördes den parollen fram från socialdemokratiskt håll: Militarismens miljoner åt de arbetslösa! Som läget är för närvarande ute i världen, torde det finnas anledning att från arbetarhåll ta upp kampen mot militarismen.

När det nu föreligger ett enhälligt utskottsutlåtande, står det tämligen klart, att det regeringsförslag, som ligger bakom ifrågavarande utlåtande, kommer att avgå med segern. Den segern är alltså redan given. För arbetarklassen anser jag emellertid, att det inte finns någon anledning att hjälpa till med dylika segrar, och det är därför, herr talman, som jag, med ett principiellt innefattande av avslag på samtliga här förevarande punkter, ber att få ställa avslagsyrkande redan på denna punkt.

Herr Holmgren: Herr talman! Den föregående ärade talaren har framhållit, att statsutskottets utlåtande på denna punkt är enhälligt. Jag behöver därför endast själv åberopa detta förhållande, och på grund av denna enhällighet har jag ingen anledning att ingå i något bemötande av den föregående talarens yttrande utan hemställer om bifall till utskottets förslag på den nu föredragna punkten.

Herr Brädefors: Herr talman! Med hänvisning till den motion i fråga om anslagen under fjärde huvudtiteln, som vi avlämnat och vari vi yrka av-

Ang. vissa anslag under fjärde huvudtiteln. (Forts.)

slag på hela det föreslagna anslaget under denna huvudtitel, ber jag, herr talman, att få yrka avslag på den punkt, som nu är föredragen. Jag kommer även att yrka avslag på samtliga följande punkter i detta utskottsutlåtande.

Vidare anfördes ej. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt, dels ock på avslag därå; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i den förra propositionen.

Härpå föredrogs *punkten 2*, angående underhåll av flottans fartyg och byggnader m. m.; och anförde därvid:

Herr **Lithander**: Herr talman! Jag ber endast att få uttrycka ett beklagande både med hänsyn till flottan och den arbetslöshet, som råder, att Kungl. Maj:t ansett sig böra hemställa om en minskning på 600,000 kronor av detta anslag. Jag tror, att det med hänsyn till dessa båda omständigheter varit önskvärt, om ett sådant förslag icke kommit från regeringen.

Häruti instämde herr *Sandström*.

Herr **Brädefors**: Herr talman! Jag ber att få yrka avslag på den föredragna punkten.

Herr **Holmgren**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen givit propositioner å de därunder framställda yrkandena, biföll kammaren utskottets hemställan.

Vid härpå skedd föredragning av *punkten 3*, angående anslaget till befästningar, kustartilleriets kaserner m. m., yttrade:

Herr **Brädefors**: Herr talman! Jag ber att få yrka avslag på denna punkt.

Herr **Holmgren**: Herr talman! Jag yrkar bifall till den föredragna punkten.

Vidare anfördes ej. Efter av herr talmannen givna propositioner å de yrkanden, som under överläggningen förekommit, biföll kammaren utskottets hemställan.

Sedan *punkten 4*, angående anslaget till kustartilleriets materiel m. m., nu föredragits, anförde:

Herr **Brädefors**: Herr talman! Jag ber att få yrka avslag på den föredragna punkten.

Herr **Holmgren**: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Vidare yttrades ej. Herr talmannen gav propositioner på de under överläggningen förekomna yrkandena; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Härefter föredrogs *punkten 5*, angående anslag för anskaffning av torpeder; och yttrade därvid:

Andra kammarens protokoll 1933. Nr 22.

Ang. vissa anslag under fjärde huvudtiteln. (Forts.)

Herr **Brädefors**: Herr talman! Jag ber att få yrka avslag på utskottets förslag.

Herr *Herou* instämde häruti.

Herr **Holmgren**: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Herr talmannen gav propositioner på de under överläggningen framställda yrkandena; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 6, angående anslaget till flygövningar, föredrogs nu och yttrade därvid:

Herr **Brädefors**: Herr talman! Jag yrkar avslag på utskottets förslag.

Herr **Holmgren**: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Efter av herr talmannen givna propositioner på de yrkanden, som under överläggningen förekommit, biföll kammaren utskottets hemställan.

Härpå föredrogs *punkten 7*, angående anslag för anskaffning av flygbomber. Därvid yttrade:

Herr **Brädefors**: Herr talman! Jag yrkar avslag på utskottets förslag.

Herr *Herou* instämde häruti.

Herr **Holmgren**: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Herr talmannen gav propositioner på de yrkanden, som under överläggningen förekommit, och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Slutligen föredrogs *punkten 8*, angående anslag för anskaffning av flygplantorpeder; och anförde därvid:

Herr **Brädefors**: Herr talman! Jag yrkar avslag på utskottets förslag.

Herr **Holmgren**: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen givit propositioner å de därunder förekomna yrkandena, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 6.

Föredrogs vart för sig:

andra lagutskottets memorial, nr 19, i anledning av remiss dels från första kammaren av motionen nr 128 med förslag till lag om offentlig arbetslöshets-hjälp åt oförvällat arbetslösa, dels ock från andra kammaren av motionen nr 237 i samma ämne; samt

jordbruksutskottets memorial, nr 29, angående överlämnande till särskilda utskottet av vissa till jordbruksutskottet remitterade ärenden, som äga samband med frågan om arbetslöshetens bekämpande.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa memorial hemställt.

§ 7.

Ordet lämnades nu på begäran till herr **Olofsson** i Digernäs, som anförde: *Interpellation.* Herr talman! Sunne socken i Jämtland, som är min hemkommun, hade förliden sommar s. k. biskopsvisitation å församlingens kyrka, då vederbörande uppmanade församlingen att tänka på att anskaffa nya bänkar i kyrkan, då de gamla bänkarna ansågos otidsenliga och gammalmodiga. Församlingen hade då nyligen fått lov att lägga nytt skiffertak på kyrkan och hade även beslutat att låta förgylla korset och knoppen på kyrktornet, som äro i miserabelt skick, men av brist på pengar i kyrkkassan och med hänsyn till de höga kommunala och andra utskylder har detta senare arbete måst få anstå. Sunne kommun, som är en liten och relativt fattig kommun och till vars enda industri kan räknas en mindre sågrörelse och en liten snickerifabrik, har det mycket svårt, då det är så gott som endast jordbruket, som skall bära de ekonomiska bördorna för kommunen.

För att dels hjälpa den lilla industrien att få något arbete för innevarande vinter och dels hjälpa kommunen med nya bänkar i kyrkan, så erbjöd sig en medlem av församlingen att efter uppgörelse med snickerifabriken i fråga bekosta nya bänkar, med villkor att fabriken skulle ha de gamla bänkarna och få utnyttja av dessa vad som kunde användas i de nya bänkarna. samt att de gamla bänkdörrarna ej vidare skulle användas och att bänkarna skulle göras i stil med bänkarna i Refsunds kyrka i Jämtland. Denna kyrka härjades av en eldsvåda för några år sedan, men torde efter restaureringen vara den vackraste kyrkan i Jämtland. Erbjudandet om nya bänkar upptogs av ordföranden i kyrkostämman, kyrkoherden i församlingen, och ärendet behandlades i laga ordning vid ordinarie kyrkostämma sistlidne fjärde dag jul. Stämman fattade enhälligt beslut att mottaga den erbjudna gåvan samt beslöt att de gamla bänkdörrarna skulle förvaras som ett minne.

Stämmobeslutet jämte ritningar och beskrivning avsändes omedelbart till kungl. byggnadsstyrelsen för godkännande, men byggnadsstyrelsen har nu behagat att ej godkänna förslaget på den grund, att bänkdörrarna ej få borttagas, och således får församlingen ha kvar sina omoderna och högst opraktiska bänkar, vilkas dörrar ej ha något som helst antikt eller fornt värde.

Kyrkan uppvärms vintertiden medelst två järnugnar, men värmen kommer ej ned i bänkarna därför att de gavlar, som skilja varje bänk, gå ned till golvet, varjämte dörrarna utestänga värmen från att gå ned i bänkarna, vilket gör att alla klaga över att det är så kallt om fötterna i kyrkan på vintern.

De nuvarande bänkarna äro dessutom osanitära, då de äro byggda så, att ingen ordentlig rengöring av golvet i bänkarna kan försiggå.

Sunne församling har för 98 år sedan till största delen själv bekostat sin kyrka och har skyldighet att underhålla densamma. Därför anser undertecknad att byggnadsstyrelsens förmynderskap går väl långt och att det är nonsens att hädanefter tala om kommunernas självbestämningsrätt.

I anledning av här relaterade förhållanden anhåller jag om kammarens tillåtelse att till ecklesiastikministern få framföra följande frågor:

Godkänner herr statsrådet byggnadsstyrelsens här relaterade åtgärd? Om så icke är, är statsrådet då villig att hjälpa Sunne kommun ifrån detta bryska förmynderskap samt söka förhindra, att flera kommuner komma i samma belägenhet?

Ifrågavarande anhållan bordlades.

§ 8.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från bankoutskottet:

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående arvode till ledamöter av allmänt kyrkomöte;

nr 93, angående ändrad lydelse av § 10 i instruktionen för riksdagens revisorer av stats-, banko- och riksgäldsverken; och

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt efterlevande till vissa vid en flygolycka omkomna befattningshavare; samt

från riksdagens kansli, nr 91, angående verkställd omröstning över högsta domstolens och regeringsrättens ledamöter.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtande och memorial:

nr 7, angående regleringen för budgetåret 1933/1934 av utgifterna under riksstatens sjunde huvudtitel, innefattande anslagen till finansdepartementet; och

nr 29, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till främjande av nykterhetsnämndernas verksamhet m. m.;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 16, i anledning av väckt motion om upphävande av den konungahusets medlemmar medgivna rätten till tull- och skattefrihet;

nr 17, i anledning av väckta motioner angående revision av skattelagstiftningen;

nr 18, i anledning av väckt motion om införande av en ny fastighetsbeskattning;

nr 19, i anledning av väckt motion om viss ändring av bestämmelserna rörande tiden för val av taxeringsnämnd;

nr 20, i anledning av väckt motion om beredande av rätt för ägare av jordbruks- och skogsfastighet att vid taxering till kommunal inkomstskatt åtnjuta avdrag för skuldränta;

nr 21, i anledning av väckt motion om införande av stämpelavgift på av rusdryckförsäljningsbolag utfärdad motbok; och

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tullfri införsel av ett parti sockrat kakaopulver;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställningar jämte i ämnet väckta motioner;

nr 30, i anledning av väckt motion om åtgärder till bekämpande av nötkreaturstuberkulosen;

nr 31, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen angående köttbesiktning och slakthus;

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nedsättning av saluvärdet vid vissa försäljningar av kronoegendom;

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om godkännande av viss ändring av den mellan Sverige och Finland den 10 maj 1927 avslutade konventionen angående ordnandet av det samfälliga laxfisket i Torne och Muonio älvar; och

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av vissa områden till Kiruna municipalsamhälle;

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 2, i anledning av väckt motion angående åtgärder till motarbetande av den antireligiösa propagandan m. m.; samt

andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 1, i anledning av väckt motion angående förbud mot viss reklam för utländska lotterier;

nr 2, i anledning av väckt motion angående åtgärder till förhindrande av att riksdagens ledamöter beklädas med avlönade uppdrag vid statliga monopolföretag m. m.;

nr 3, i anledning av väckt motion om vidgad användning av lotterimedel till understöd åt kulturella strävanden på landsbygden; och

nr 4, i anledning av väckt motion angående inrättande av ett under statens kontroll ställt penninglotteri.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>De Geer</i>	under	2 dagar	fr. o. m.	den 16 mars,
» <i>Ström</i>	»	2	»	» 16 »
» <i>Jansson</i>	»	5	»	» 18 »
» <i>Lindberg</i> i Umeå	»	5	»	» 16 »
» <i>Nilsson</i> i Bonarp	»	9	»	» 16 »
» <i>Eriksson</i> i Toftered	»	3	»	» 16 »
» <i>Högström</i>	»	5	»	» 15 »
» <i>Isacsson</i>	»	5	»	» 15 »
» <i>Höglund</i>	»	9	»	» 16 »
» <i>Nyblom</i>	»	2	»	» 16 »
» <i>Olsson</i> i Rimforsa	»	4	»	» 18 »
» <i>Karlsson</i> i Munkedal	»	5	»	» 16 »
» <i>Andersson</i> i Malmö	»	3	»	» 17 » och
» <i>Fast</i>	»	3	»	» 16 »

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 9.27 e. m.

In fidem
Per Cronvall.